

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ali Haydar OLCAYTO

1950'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE VE DÜNYADA EKONOMİ-SİYASET İLİŞKİSİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ali Haydar OLCAYTO

1950'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE VE DÜNYADA EKONOMİ-SİYASET İLİŞKİSİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ali Haydar OLCAYTO'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Senem ATVUR (İmza)

Üye (Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÖZTÜRK (İmza)

Tez Başlığı: 1950'den Günümüze Türkiye ve Dünyada Ekonomi-Siyaset İlişkisi
--

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 21/09/2018

Mezuniyet Tarihi : 01/11/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "1950'den Günümüze Türkiye ve Dünyada Ekonomi-Siyaset İlişkisi" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Ali Haydar OLCAYTO

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ali Haydar OLCAYTO
Öğrenci Numarası	20128505103
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL
Tez Başlığı	1950'den Günümüze Türkiye ve Dünyada Ekonomi-Siyaset İlişkisi
TurnItIn Ödev Numarası	1009984676

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 92 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 28/09/2018 tarihinde tarafımdan TurnItIn adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 8

alıntılar dahil % 17'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

28/09/2018

(imza)
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
GRAFİKLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA LİBERALİZM, NEOLİBERALİZM, KÜRESELLEŞME ve 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNDE SİYASET ve EKONOMİ İLİŞKİSİ

1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler	4
1.2. Liberalizm ve Neoliberalizm	6
1.2.1. Liberalizm.....	6
1.2.2. Neoliberalizm	6
1.3. Küreselleşme ve 2008 Küresel Finansal Krizi	10
1.3.1. Küreselleşme	12
1.3.2. 2008 Küresel Finansal Kriz	12
1.3.2.1. ABD.....	12
1.3.2.2. Avrupa Birliği.....	15
1.3.2.3. Almanya	18
1.3.2.4. Yunanistan.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

1950'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE LİBERALİZM ve SAĞ MUHAFAZAKAR TEK PARTİ İKTİDARLARI

2.1. Demokrat Parti.....	22
--------------------------	----

2.2. Adalet Partisi	40
2.3. Anavatan Partisi.....	48
2.4. Adalet ve Kalkınma Partisi.....	54
SONUÇ	66
KAYNAKÇA.....	74
ÖZGEÇMİŞ	79

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Küreselleşme Türleri	9
Tablo 1.2 Almanya Parlamento Seçimleri Sandalye Sayıları.....	18
Tablo 1.3 Yunanistan Parlamento Seçimleri Sandalye Sayıları	20
Tablo 2.1 1950 Yılı Seçim Sonuçları	29
Tablo 2.2 İmalât Sanayii Üretim Değerlerinin Dağılımı 1950 ve 1960	32
Tablo 2.3 1954 Yılı Seçim Sonuçları	34
Tablo 2.4 1951-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları	34
Tablo 2.5 ABD ekonomik yardımları.....	36
Tablo 2.6 1948-1959 Enflasyon Oranları	37
Tablo 2.7 Dış Ticaret Durumu (1950-1953).....	38
Tablo 2.8 Dış Ticaret Durumu (1954-1958).....	38
Tablo 2.9 Yıllara Göre Motorlu Taşıt Sayısı.....	39
Tablo 2.10 1957 Yılı Seçim Sonuçları	40
Tablo 2.11 1961 Yılı Seçim Sonuçları	42
Tablo 2.12 Türkiye'nin IMF ile Yaptığı 19 Stand-by Düzenlemesi	43
Tablo 2.13 1960-1965 Yılları Enflasyon Oranları	44
Tablo 2.14 1960-1965 Dış Ticaret Verileri	44
Tablo 2.15 1965 Yılı Seçim Sonuçları	45
Tablo 2.16 1965-1969 Yılları Enflasyon Oranları	45
Tablo 2.17 1966-70 Dış Ticaret Verileri	45
Tablo 2.18 1969 Yılı Seçim Sonuçları	46
Tablo 2.19 1970-73 Enflasyon Oranları.....	46
Tablo 2.20 1971-73 Dış Ticaret Verileri	47
Tablo 2.21 1973 Yılı Seçim Sonuçları	47
Tablo 2.22 1974-77 Enflasyon Oranları.....	47
Tablo 2.23 1974-77 Dış Ticaret Verileri	47

Tablo 2.24 1977 Yılı Seçim Sonuçları	48
Tablo 2.25 1978-80 Dış Ticaret Verileri	48
Tablo 2.26 1978-80 Enflasyon Oranları	48
Tablo 2.27 1980-87 Enflasyon Oranları	51
Tablo 2.28 1983 Yılı Seçim Sonuçları	51
Tablo 2.29 1980-87 Dış Ticaret Verileri	51
Tablo 2.30 1987 Yılı Seçim Sonuçları	52
Tablo 2.31.1987-1991 Enflasyon Oranları	52
Tablo 2.32 Dış Ticaret Verileri	53
Tablo 2.33 1991 Yılı Seçim Sonuçları	53
Tablo 2.34 1992-95 Enflasyon Oranları	53
Tablo 2.35 1992-95 Dış Ticaret Verileri	54
Tablo 2.36 1995 Yılı Seçim Sonuçları	54
Tablo 2.37 2002 Yılı Seçim Sonuçları	59
Tablo 2.38 2000-2017 Enflasyon Oranları	60
Tablo 2.39 2000-2017 TCMB ABD Doları Satış Kuru	60
Tablo 2.40 1995 Yıllar İtibarıyla Özelleştirme Uygulama Tutarları	61
Tablo 2.41 1995 GSYH-Zincirlenmiş Hacim Endeksi Değişim Oranı	61
Tablo 2.42 İhracat ve İthalat Durumu	62
Tablo 2.43 2007 Yılı Seçim Sonuçları	62
Tablo 2.44 2011 Yılı Seçim Sonuçları	63
Tablo 2.45 2015 Yılı Seçim Sonuçları (7 Haziran)	64
Tablo 2.46 2015 Yılı Seçim Sonuçları (1 Kasım)	64

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1 Dünyada Büyüme Oranları	13
Grafik 1.2 Dünya Geneli İhracat Rakamları	14
Grafik 1.3 Dünya Geneli Enflasyon Hareketleri	15
Grafik 1.4 AB Üye Ülkelerinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla.....	15
Grafik 1.5 AB Üye Ülkelerinde İşsizlik Oranları.....	16
Grafik 1.6 Dünya Geneli İşsizlik Rakamları	16
Grafik 1.7 2009 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sandalye Oranı	17
Grafik 1.8 2009 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sandalye Oranı	17
Grafik 1.9 Almanya GSYH Oranları	18
Grafik 1.10 Yunanistan GSYH Oranları	19

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AB	:Avrupa Birliği
ANAP	:Anavatan Partisi
AP	:Adalet Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
DP	:Demokrat parti
RP	:Refah Partisi
GYSH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	:Uluslararası Para Fonu
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MSP	:Milli Selamet Partisi
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	:İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
PTT	:Posta Telefon Telgraf
SHP	:Sosyal Demokratik Halkçı Parti
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TEFE	:Tüketici Fiyat Endeksi
WB	:Dünya Bankası

ÖZET

Bu çalışmada "İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan yeni düzende, siyaset mi ekonomiye yöne vermektedir, ekonomi mi siyasete yön vermektedir?" sorusunun cevabı aranmaktadır. Bu çerçevede hem dünyadaki örnekler hem de Türkiye'deki örnekler incelenmiş ve bu soruya yanıt verilmeye çalışılmıştır.

Dünyada, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni ekonomik sistem çerçevesinde ve liberalizm, neoliberalizm, küreselleşme kapsamında, 2008 küresel kriz sonrasında Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Almanya ve Yunanistan'da yaşanan gelişmeler ele alınmıştır.

Türkiye'de 1950 sonrası, özellikle de Türkiye'nin liberal sisteme entegrasyonunu sağlayan Demokrat Parti dönemi ve takip eden yıllardaki tek partili iktidar dönemler (Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi) incelenmiştir.

Araştırmada, bu dönemlerde izlenen liberal politikaların siyasi ve ekonomik etkileri ele alınmıştır. Türkiye'de liberal ekonomi ile birlikte batıya entegrasyon, liberal sisteme geçiş, demokratikleşme yolunda atılan adımlar ve söz konusu partilerin karşılaştıkları zorluklar irdelenmiştir.

Çalışma kapsamında, liberal modelde amaçlanan devletin düzenleyici ve denetleyici olması görüşünün, gerçekleşen ekonomik ve siyasi krizler ile nasıl ortadan kalktığı farklı örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada incelenen farklı dönem ve örneklerden yola çıkılarak siyaset ve ekonominin zaman ve şartlar doğrultusunda birbirlerine yön verdikleri, aralarında mutlak bir egemenlikten söz edilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Küreselleşme, Finansal Kriz, Demokrat Parti

SUMMARY

THE RELATIONS BETWEEN ECONOMY AND POLITICS IN TURKEY AND IN THE WORLD FROM 1950 UNTIL TODAY

In this study, an answer was searched to the question "Does the economy direct the politics or the politics direct the economy in the new order established after the Second World War?". Within this framework; samples both from Turkey and the world were examined and this question was tried to be responded.

The developments after the 2008 global crisis in The United States of America, European Union, Germany and Greece. were handled within the scope of the new economic system in the world which was created just after the Second World War and as part of liberalism, neoliberalism, globalization.

The cycles in Turkey after 1950, especially Democrat Party era which ensures Turkey's integration to the liberal system and single party regime eras(Justice Party, Motherland Party, Justice and Development Party) was studied.

In this study, political and economic effects of liberal policies which were pursued in these eras were discussed. In conjunction with the liberal economy in Turkey, integration to the west, the changeover to the liberal system, steps to democratization and the problems that the given parties faced with were scrutinized.

As part of this study, the question of "How did 'the state should be both the organizer and the controller" target opinion in the liberal model disappear after the occurred economic and political crises?" was clarified with the examples. In the study, based on studied different cycles and examples, it is deduced that politics and economy have directed and led each other according to time and conditions, it cannot be mentioned that there is no strict domination among them.

Keywords: Liberalism, Globalization, Financial Crisis, Democrat Party

GİRİŞ

İnsanlık tarihi, yaşanan her farklı gelişmeden sonra değişim geçirerek yeni bir yola girmiştir. Paranın bulunması, yazının icadı, coğrafi keşifler, sanayi devrimleri, internetin icadı ve bunun gibi gelişmeler buna verilebilecek örneklerden birkaçıdır. Söz konusu gelişmeler çoğu zaman ya bir olaydan tetiklenmiş ya da başka bir olayı tetiklemiştir. 20.yy dünyasını ekonomik ve siyasi yönden yeni bir yola sokan olaylar zinciri de I. ve II. Dünya savaşları ile olmuştur. 1789 Fransız Devrimi sonrasında krallıkların yerini ulus devletlerin alması ile yönetim modelleri değişmiş, devlet mutlak otoritesini halk ile paylaşmaya başlamıştır. Ulus devletlerin ben merkezli politikaları savaşlara neden olmuş ve dünyayı 1. Dünya Savaşına taşımıştır. Galip ve mağlup devletler, kanlı bir sonuçla biten ilk savaşın ardından gerekli dersleri çıkaramamış ve rövanş arzusu ile dünyayı daha kanlı bir sonuçla sona erecek II. Dünya savaşına taşımıştır.

Dünya, ikinci dünya savaşından sonra ekonomik ve siyasi olarak büyük bir değişime uğramıştır. İkinci dünya savaşının yarattığı sosyal ve ekonomik yıkım, galip devletler öncülüğünde yeni, koordineli ve birbirine bağlı bir sistem oluşturma çabalarına sahne olmuştur. Ulus devletlerin uyguladığı ben merkezli kapitalist politikaların, 1914-1945 yılları arasında gerçekleşen iki savaş ile birlikte dünyayı felakete sürüklemesi, anlayış değişikliğini zorunlu kılmıştır. Birlikte hareket etme bilincinin, askeri ittifak anlayışından sıyrılıp ekonomik ve siyasal alanları da kapsayacak bir yapıya bürünmesi 1945 sonrası dönemin en önemli özelliği olmuştur. İkinci dünya savaşı sonrasında ekonomi daha ön plana çıkmış, gelişen teknoloji ile birlikte ülkelerin ticaret hacimleri giderek artmıştır. Kurulan küresel şirketler dünya çapında yaptıkları yatırımlar ile devlet politikalarını etkileyebilen unsurlar haline gelmiştir. 1945-2008 arası krizler ile kabuk değiştiren liberalizm, her evriminde özel sermayenin daha fazla söz sahibi olmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu kimi zaman oy kaygısı ile sermaye ve siyaset arasında güç çekişmesine dönüşmüştür.

Bu bağlamda, ilk olarak 1950'den dünyada 1945 yılından sonra meydana gelen gelişmeler ışığında ekonomi siyasete yön vermekte midir? yoksa siyaset mi ekonomiye yön vermekte midir? sorusunun yanıtı bulunmaya çalışılacaktır. Liberal, neoliberal anlayış, küreselleşme ve bu sistemin getirdiği krizlerin en önemlisi olan “2008 Küresel Finansal” krizi bu çerçevede incelenecektir.

Çalışma kapsamında, birinci bölümde II. Dünya savaşı sonrası kurulan küresel örgütler ve liberal ekonomi anlayışının uluslararası sisteme nasıl etki ettiği üzerinde durulacaktır. Devamında 2008 Küresel Finansal Kriz sonrasında dünyada ekonomi-siyaset

ilişkisinin nasıl şekillendiği irdelenmeye çalışılarak farklı ülkelerdeki yansımaları ele alınacaktır. 2008 krizinin üzerinde durulmasındaki asıl etken, bu küresel dalgalanma ile gelişen ve gelişmekte olan ülkelerde siyasi, ekonomik ve ideolojik kırılmalar meydana gelmesidir. 2008 bir bakıma siyasi ve ekonomi tarihi içerisinde açılan yeni bir dönem özelliği taşımaktadır.

Yukarıda bahsedilen konulara ek olarak 2 kutuplu askeri dünyadan çok kutuplu ve çok etkenli yeni dünya düzenine geçiş süreci ele alınarak, ekonomi ve siyaset ilişkisi bu iki zıt dünya arasında incelenmeye çalışılacaktır.

Birinci bölümünde inceleyeceğimiz liberalizmin etkisindeki ekonomi-siyaset ilişkisine, çağımıza damgasını vuran küreselleşme ve sermaye hareketleri çerçevesinde bakılacaktır. Liberal politikalar sermayenin serbestçe dolaşımına imkan vermektedir. Gelişen teknoloji ile sermaye hareketleri daha da hızlanmış ve küresel bir sermaye ağının oluşmasını sağlamıştır. Oluşan ağ ile beraber ülke ekonomileri birbirine entegre bir sistem gibi dışarıdan gelen tepkilere duyarlı hale gelmiştir. Sistemin bu denli etki-tepkiye duyarlı olması siyaset yapıcılarının işlerini karmaşık hale getirmiştir.

Ülkelerin ekonomi politikaları oluşturulurken dış faktörlerin çarpan etkisi daha fazla hesaplanmaya başlanmıştır. Oluşan bu şartlar hem siyasilerin ekonomi üzerindeki önceliklerini törpülemiş hem de siyasileri, sermaye ile daha bütünleşik politikalar üretmeye hatta savundukları sisteme aykırı müdahalelerde bulunmaya itmiştir.

Geçmişten günümüze süregelen ekonomi-siyaset ilişkisi, günümüzde kararların hızla alınması ve etkilerinin yine aynı hızda görülmesi yüzünden daha karmaşık bir hal almıştır. 1970’ler sonrasında 2.Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan liberal sistem işlevini yitirmiş ve Neoliberal ekonomi anlayışı bunun yerini almıştır. Ülkeler internet ağının yaygınlaşmasıyla birlikte daha fazla birbirine bağlı hale gelmiş, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile güç odaklarında çok kutupluluk ve beraberinde kaotik ilişkiler zinciri ortaya çıkmıştır. Ülkesinde belli bir görüşe ait politika uygulayan siyasetçiler başka ülkelerde zıt görüşte bir iktidar ile iyi ilişkiler kurabilecek duruma gelmiştir. Sosyalist ve Bolivarcı siyasi görüşe sahip Venezüella Devlet Başkanı Nicolás Maduro Moros ile sağ muhafazakar siyasi görüşe sahip Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yakın ilişkisi bunun en iyi örneklerindendir.

Yakın gelecekte ise “Endüstri 4.0 Devrimi, yapay zeka, sosyal medya, Blockchain, Bitcoin” gibi daha karmaşık sistemlerle donatılan ülke ekonomilerinin birbirlerine daha da bağımlı bir konuma gelmesi beklenmektedir. Parasal sistemin değişmesinin söz konusu olduğu günümüzde, ülke ekonomileri devlet etkisinden çıkarak bireylerin etkisine gireceğine ilişkin görüşler çalışmalarda yer almaktadır.

Politikacılar gelişen sosyal ağlar sayesinde hiç dokunamadıkları kadar çok insana ulaşmayı başarmakta, kendilerine destek istemekte veya rakiplerine oy verebilecek seçmenleri manipülasyonlarla sandıktan uzak tutmaya çalışmaktadır. Aynı şekilde seçmenlerde siyasilere ve alınan kararlara ulaşmada sosyal medyayı kullanmakta ve gerektiğinde baskı grubu gibi hareket ederek alınan kararların değiştirilmesini veya yeni, karar çıkarılmasını sağlayarak politika yapımına katkı koyabilmektedir.

Çalışma kapsamında genelden özele inilerek dünyadaki gelişmelerin Türk siyasetine olan etkisi üzerinde de durulacaktır. Ekonominin siyasete yön verip veremediği Türkiye açısından da ele alınacak olup bu bağlamda 2. Dünya Savaşı sonrası dünyadaki ekonomi politığın Türk siyasetini nasıl etkilediği? Dünyadaki bu sistemsel değişikliğin Türkiye’de siyasal hayatta ne gibi değişimlere sebep olduğu? Türkiye siyasetinin 1945 sonrası liberal politikalara nasıl adapte olduğu? Sorularına yanıt verilmeye çalışılacaktır.

Bu sorulara yanıt vermek için ikinci bölümünde dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de liberal ekonomi siyasetinin nasıl şekillendiği irdelenecektir. Hem siyasi hem de ekonomik olarak yeni müttefik ABD, NATO şemsiyesi ve Avrupa Birliği üyeliği sürecinde siyaset ve ekonomisini şekillendiren Türkiye’nin ekonomi ve demokrasi alanlarında liberal sisteme nasıl entegre olmaya çalışıldığı ve ne gibi zorluklarla karşılaştığı üzerinde durulacaktır.

Çalışmada özellikle tek partili sağ-muhafazakâr iktidar dönemleri ele alınacaktır. Bu tercihteki asıl etken, Türkiye’nin liberal eğilimli politikalara uyum sağlamasını ve uluslararası ilişkilerde yukarıda çizdiğimiz çerçevedeki ortaklıklarla pekişmesini sağlayan partilerin DP, AP, ANAP ve AK Parti gibi sağ-muhafazakar geleneklerden gelen partiler olmasıdır.

Çalışma kapsamında DP’ye diğer partilere göre daha fazla yer verilecektir. Zira DP ile beraber liberal eğilimler Türkiye'nin siyasi ve iktisadi hayatına girmeye başlamış ve oluşturduğu bu zemin sonrasında gelen tek partili yönetimlerden; AP, ANAP ve AK Parti ekonomi ve siyasetinin şekillenmesine öncülük etmiştir.

Çalışma çerçevesinde liberal ekonomi politikaları ile birlikte demokratikleşme çabaları, iktisadi politikaların nasıl sonuç verdiği ve ekonominin siyasete nasıl yön verdiği incelenerek ilgili parti politikalarının analizleri yapılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA LİBERALİZM, NEOLİBERALİZM, KÜRESELLEŞME ve 2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİNDE SİYASET ve EKONOMİ İLİŞKİSİ

Bu bölümde günümüz dünyasında ekonomi ve siyasetin birbiriyle olan ilişkileri, gerçekleşen küresel ekonomik kriz ve siyasilerin bu krizi çözme yaklaşımı üzerinde durulacaktır. Bilindiği üzere günümüz dünyası hızla gelişime açık ve teknolojinin 1960'lara oranla daha yaygın ve hızlı bir biçimde kullanıldığı bir mekan halini almıştır. Örneğin, 2000'lerde NATO gibi örgütlerin kısıtlı bir kapsama alanına sahip olması ve AB'nin bazı üyelerinin bu şemsiyenin dışında kalması konusunda yeni görüşler ortaya çıkmış, gelişen dünyaya paralel olarak daha kapsayıcı bir model oluşturulması gerektiği dile getirilmiştir.¹ İlerleyen iletişim araçları sayesinde, gelişmelerin hızının artması aynı oranda siyasi kararların yurt içi ve yurt dışında, hızlı bir biçimde karşılık bulmasına yol açmıştır. İşte bu noktada araştırmacılar ortaya, aslında pek de yeni olmayan bir tespiti kavramsallaştırarak sunmuş ve bu olgunun adına da küreselleşme adını vermiştir.

Kavramsal olarak günümüz sistemini anlamak için küreselleşme çerçevesinde doğan etkilerden söz etmek gerekmektedir. Günümüz dünyası soğuk savaş ve öncesi döneminden daha hassas bir yapıya sahiptir. Günümüz ekonomi politiginde bazı değişikliklerde meydana gelmiştir, küreselleşme kavramı ile beraber ortaya aslında yeni olmayan ancak günümüzde daha hızlı bir biçimde etkisini gösteren ekonomik krizler meydana gelmektedir. Yaşanan krizler artık sınırları daha rahat aşp başka coğrafyalarda etkili olabilmektedir. Yaşanmakta olan bu ekonomik çıkmazlar küreselleşme olgusunun olumsuzluklarını bütün dünyaya göstermiş, aslında krizlerde payı olmayan ülkelere birtakım bedellere mal olmuştur.

1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünyadaki Gelişmeler

İkinci dünya savaşı sonrasında kazanan devletler ABD, SSCB, İngiltere, Fransa yeni düzenin mimarları olarak ön plana çıkmış mağlup devletler Almanya, Japonya ve İtalya ise birinci dünya savaşından ders alınarak ağır bedeller ödetilmeden kurulacak yeni sisteme entegre edilmiştir. Oluşturulma ihtiyacı hissedilen bu yeni sistem beraberinde, günümüzde de adı geçen birçok örgütün temellerinin de atılmasını sağlamıştır.

Savaş ABD'yi merkez ülke haline getirmiş ve 19.yüzyılda üzerinde güneş batmaya

¹Kissinger, 2001:80.

imparatorluk olan İngiltere ile benzer konuma getirmiştir.²

1941’de Londra’da St. James Palace’da müttefikler arasında imzalanan deklarasyon ile temelleri atılan Birleşmiş Milletler 25 Nisan 1945’de San Francisco’da düzenlenen konferans ile 50 ülkenin imzası ile resmi olarak kurulmuştur. CHP iktidarındaki Türkiye’nin kurucu üyesi olarak katıldığı BM’nin ana kurulma prensibi dünyada barışı ve güvenliği sağlamaktır. BM’de karar almada en etkin organ ABD, SSCB, Fransa, İngiltere ve Çin tarafından oluşarak gelecek dönemde küresel düzende etkin olacak devletler de ilan edilmiştir.³

1944 yılında ABD’nin New Hampshire’da (Bretton Woods) Dünya’da ekonomik sistemin dengesini muhafaza etmek amacıyla 44 ülkenin katılımıyla IMF kurulmuştur. 1971 yılına kadar ülkelerin kur şokları ve dalgalanmalarından korunması amacıyla sabit kur rejimini uygulayan IMF, 1972 yılından itibaren kur rejimini ülkelerin kendi tercihlerine bırakmıştır.⁴

IMF ile birlikte 1944 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası adıyla ileride Dünya Bankası olarak anılacak bir finansal destek mekanizması kurulmuştur. Dünya Bankası’nın kuruluş amacı savaşın yıkımı ile karşılaşan ülkelere yeniden yapılanmaları için düşük faizli borç veya kredi vermektir.⁵

Tüm dünya ülkelerini kapsayan gelişmelerin yanında 4 Nisan 1949 yılında 12 ülkenin katılımıyla NATO kurularak, soğuk savaşın temelleri atılmış ve SSCB’ye karşı ABD önderliğinde bir ittifak inşa edilmiştir. Kuruluş amacı üyelerinin politik ve askeri olarak özgürlüğünü ve bağımsızlığını sağlamak olan NATO’ya Türkiye, 1952 yılında DP iktidarında katılmıştır.⁶

Dünya bu yapılanmalarla birlikte hem askeri hem de ekonomik yönden ikiye ayrılmıştır. İlki ABD merkezde olmak üzere serbestleşmeye dayalı ekonomi modelinde hareket eden ülkeler, ikincisi SSCB’nin başını çektiği planlı ekonomi sistemine sahip olan ülkeler.⁷ Söz konusu dönem 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasına kadar devam etmiş ve ülkeler kendi merkezleri güdümünde hareket etmiştir. Dönemin kazananı ABD kaybedeni SSCB olmuştur. SSCB ABD ile girdiği silah yarışı yani bir nevi popülizme yenik düşmesi ile tüketim mallarında kıtlık yaşamış elektronik devrimde geri kalmış ve ekonomik olarak çöküntü yaşamıştır.⁸

1990 sonrasında yeni düzen temelleri 1975’de atılan G7 olarak adlandırılan (ABD,

²Kazgan, 1997:18.

³BM, <http://www.un.org/en/sections/history/history-united-nations/index.html> (erişim tarihi: 20.08.2018)

⁴IMF, <http://www.imf.org/en/About> (erişim tarihi: 20.08.2018)

⁵WB, <http://www.worldbank.org/en/about/history> (erişim tarihi: 20.08.2018)

⁶NATO, <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (erişim tarihi: 20.08.2018)

⁷Kazgan, 1997:19.

⁸Kazgan, 1997: 20.

İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Kanada ve İtalya'dan oluşan (Avrupa Komisyonu Başkanı'nda katıldığı) sonrasında 1994'de Rusya'nın da katılımı ile G8'e dönüşen yapı öncülüğünde atılmaya başlanmıştır.⁹

1.2. Liberalizm ve Neoliberalizm

1.2.1. Liberalizm

Liberalizm, ortaçağ sonrasında çöken krallık rejimlerinin yerine geçen ulus devlet yönetim modelinde kendi üzerine oturacağı bir tabanı bulmuş, ABD ve Fransa'da yaşanan devrimler ile siyasi anlamda bir kabuğa bürünmüştür.¹⁰

Kimi araştırmacılar, Liberalizm'in kurulmuş olduğu ortam ile incelendiğinde temellerinin İngiltere'deki Magna Carta ve hatta Antik Yunan'a kadar dayanabileceğini savunmaktadırlar. Ancak yakın tarihte tam olarak Liberal fikirlerin babası olarak anılacak kişi ise John Locke'dur. "Locke'a göre insanlar doğa halinden uygar siyasi topluma geçerken doğal haklarını saklı tutmuşlar ve devleti bu haklarını korumakla görevlendirmiş ve yetkilendirmiştir".¹¹ Liberalizm'in temel prensibi dayandığı tabandan da anlaşılacağı üzere mutlak devlet otoritesinin sınırlanması gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Başka bir deyişle temel Liberal ilke, devletin vatandaşlarına hizmet sunmakta ve yaptırım gücü olan bir kurum olarak belli nitelikteki yasalar ile sınırlandırılmasıdır.¹² Liberal politikalar bu çerçevede 1980'lere kadar dünya ekonomisi ve siyasetine etki ederek dünyayı şekillendirmiştir.

1.2.2. Neoliberalizm

Neoliberalizm, 1970'lerde başlayan ekonomik bozulmalar ve krizlerle "Bretton Woods" sisteminin işlevselliğini yitirmesi ve Keynes'yen ekonomi modelinin artık geçerliliğini yitirmesine alternatif olarak ortaya çıkan yeni bir liberal düzenlemedir. Bu süreci Suudi Arabistan petrol sermayesi finanse etmiş ve ABD'li bankalara dolar aktarmıştır. Biriken bu sermaye üçüncü dünya ülkelerine borç olarak satılmıştır.¹³ Başka bir açıdan Neoliberalizm, ABD merkezli mali yönden en güçlü ve egemenlerin iktidarına geri dönüş olarak açıklanmaktadır. 1970'lerde başlayan ekonomik bozulmalar, ABD'nin faiz oranlarını arttırması, üçüncü dünya ülkelerinde borç krizinin oluşması beraberinde stagflasyon ve işsizliği getirerek sürecin değişmesine yol açmış 1979 sonrasında dev sermaye şirketlerinin

⁹ Kagan 1997: 25.

¹⁰ Çetin, 1996: 32.

¹¹ Korutürk, 2005: 6.

¹² Çetin, 1996: 86.

¹³ Daldal, 2016: 96.

güdümünde yeni bir ekonomi düzeni oluşmuştur.¹⁴ 1970 sonrası dönemde çevre ülkelerdeki mali sıkıntılardan kaynaklı borç çevirememeye sorununa, IMF ve Dünya Bankası aracılığı ile müdahale eden merkezdeki ülkeler, verdikleri krediler aracılığı ile bu ülkelere kendi politikalarını dayatmıştır.¹⁵

Neoliberalizm'e geçişte en önemli araç "yapısal reformlar" olmuştur. Bu reformların en önemli amacı devlet ve piyasa arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi olmuştur. Yukarıda bahsedilen sermaye birikiminin yeni yatırım alanları bulmasına çözüm bulmak adına yapısal reformlar aracılığı ile devletin çeşitli sektörlerden el çektilerilerek üretim faaliyetlerinden uzaklaştırılması amaçlanmıştır.¹⁶

Neoliberalizm'in getirdiği yeniliklerden biri, Neoliberal politikalar ile iktidar yetkisinde olan ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi sürecini özerk kurulların yetki alanına devredilmesine olanak sağlamasıdır.¹⁷ Bu yenilik, bir bakıma ekonominin ve güçlü aktörlerin küresel ekonomiyi devletlerin yerine yönetmesine zemin hazırlamayı amaçlamaktadır.

Günümüze gelindiğinde ise enformasyon teknolojisinin gelişmesi ile klasik devlet anlayışının sonlandığı görülmektedir. Para artık hızlı transfer edilebilen ve ilerleyen teknoloji ile birlikte rakamsal olarak ifade edilebilen bir araç halini almıştır. Finansal ticaretin sınırlarının kalkması ve belli coğrafi bölgelerde sıkışıp kalmak yerine son teknoloji ile donatılan işlem odalarına geçmesi, devlet anlayışının da buna uygun olarak yeniden yorumlanmasına neden olmuştur.¹⁸

Ancak yukarıdakilere aykırı bir görüş olarak, söz konusu süreçte evrensel ekonomi yasaları ve güçlü ekonomik aktörlerin küresel ekonomiyi yönetmediği savunulmaktadır. Politik sınırların, farklılıkların ekonomiyi ve ekonomi politikalarını bir ulustan bir başkasına ayırdığı ve gelecekte de ayıracağı görüşü dile getirilmektedir.¹⁹

1.3.Küreselleşme ve 2008 Küresel Finansal Krizi

1.3.1.Küreselleşme

Küreselleşme, "Globalization" adıyla 1961'de İngilizce'de kullanılan bir deyimdir. Anlam olarak diğer unsurların dışında özellikle de uluslararası siyaset ekonomisinde "Économie politique internationale" pazarların bütünleşmesi anlamına gelmektedir.²⁰ Başka

¹⁴ Tabb vd., 2008:308.

¹⁵ Eroğlu, 2011: 66

¹⁶ Atay, 2007: 17

¹⁷ Atay, 2007: 23

¹⁸ Eroğlu,2011: 77.

¹⁹ Gilpin, 2002: 37

²⁰ Smouts vd., 2006: 348.

bir açıklamayla da küreselleşme hizmetin, bireylerin ve bilginin dolaşımı/ikamesi olarak tanımlanır.²¹ Bir başka ifade ile küreselleşme:

Dünya ekonomisini oluşturan sosyal ve ekonomik parçaların birbirleriyle ve dünya piyasalarıyla bütünleşmesi olarak düşünülebilir”.²² Veyahut; “Kimilerine göre küreselleşme çok uluslu şirketlerin kullandığı bir propaganda sloganı; kimilerine göre ise dünyanın çehresini değiştiren, ulusal sınırları ortadan kaldırarak mal, hizmet ve sermayenin hatta iş gücünün serbest dolaşımını sağlayarak dünya refahını arttıran bir gelişmedir”.²³

Görüldüğü üzere küreselleşme, terim olarak pekte eski olmamakla beraber genelde ekonomik anlamda ön plana çıkmaktadır. Ekonomik anlamın öne çıkmasında, öncelikle sermayenin küreselleşmesi ve buna bağlı olarak sermayenin günümüz dünyasında etkili bir unsur olması etkili olmuştur.

Tarihsel açıdan milattan önce 2700-2400 yıllarında Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarının birleşmesi ve bununla birlikte dünya sisteminin doğuşunun gerçekleştiği görüşü David Wilkinson tarafından dile getirilmiştir.²⁴ Buna istinaden küreselleşme olgusunun da temellerinin bu döneme dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kavram olarak küreselleşmenin yaygınlaşması 1980’li yılları bulacaktır.

Bu tanımlamaların yanı sıra küreselleşmeyi olumsuz bir gelişme olarak gören siyasi kesimlerde vardır. Kimi ülkeler siyasetlerinde küreselleşmeyi bir sömürü aracı olarak tanımlamakta ve küreselleşmenin devlet otoritesi ve egemenliğine zarar verdiğini savunmaktadır, yine bu söyleme sahip kişiler dolaylı yoldan-yani devlet üzerinden-halkın da egemenliğine zarar verici bir unsur olarak, küreselleşmeyi tanımlamaktadır.

Kültürel olarak tanımında küreselleşmenin sermaye dışında bireylerin yani ülkelerin gittikçe birbirine benzemesi, aynı kıyafeti giymesi aynı müziği dinlemesi gibi davranışlara neden olacaktır. “Bazılarının "Amerikalılaşma"(Americanization) bazılarının ise "Batılılaşma" (Westernization) adını verdiği dünya halkları arasındaki bu benzeşim globalleşmenin ta kendisidir”²⁵. Bu tanımlamalarda dikkat çekilen yakın bir zamanda küresel etkileşim ile ortak anlayışların artacağı bir bakıma sınırlara ve devletlere ihtiyaç duyulmayacağı anlamı çıkabilmektedir.

Özetlemek gerekirse küreselleşme denilince olumlu, kuşkucu ve yıkıcı yaklaşıma sahip olan bir ayrım ortaya çıkmaktadır. Bu ayrımı bir tabloda inceleyecek olursak:

²¹Proulx, 1996: 2.

²²Çetin, 2006: 3.

²³Mancı, 2006: 7.

²⁴Frank ve Gills, 2003: 176.

²⁵Karabaa, 2006: 6.

Tablo 1.1 Küreselleşme Türleri ²⁶

	Hiper-küreselciler	Kuşkucular	Dönüşümcüler
Yeni olan ne?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları Geçmiş dönemlerden daha zayıf jeo-yönetişim (geo governance)	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağıllık
Hakim özellikler	Küresel kapitalizm Küresel yönetim Küresel sivil toplum	Dünya 1890'larda olduğundan daha az karşılıklı bağlı.	Yoğun ve derin (thick) küreselleşme.
Ulusal hükümetlerin gücü	Geriliyor ve aşınıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor Yeniden yapılıyor.
Küreselleşmenin itici gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modem itenin birleştirici güçleri
Tabakalaşma kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Giderek artan bir şekilde Güney'in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hakim motif	Mcdonalds Madonna, vs.	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun transformasyonu
Küreselleşmenin kavramlaştırılması	İnsani eylemin çerçevesinin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme..	Belli bir mesafedeki eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle
Tarihsel yörünge	Küresel Uygarlık	Bölgesel bloklar. Uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık: küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma devletin kabulü ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletin "üçünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor.

Tablo 1.1.'den de görülebileceği üzere yukarıda yaptığımız tespiti benzer olarak farklı görüşlerle küreselleşme olgusunun değerlendirildiğini görebilmekteyiz. Tablo incelendiğinde üç farklı grubun olduğu görülmektedir; Hiper Küreselciler, Kuşkucular, Dönüşümcüler.

İlk gruptaki düşünce altyapısında küreselleşmeyi yeni oluşan-oluşturulan bir çağ olarak görmekte, her alanda küresel faaliyetlerin-mekanizmaların olduğu ulus devlet mekanizmasının ortadan kalktığı bir çağ olarak tanımlamaktadır. İkinci gruptaki kuşkucular

²⁶Mancı, 2006: 26.

ise küreselleşmeyi daha çok maddi yapılanma çatısı altına toplayarak ulus devletlerin güçlendiği tezini ortaya koymaktadır. Üçüncü yani Dönüşümcüler ise evrim teorisinde olduğu gibi bazı öğelerin(ulus devlet gibi)dönüşüme uğradığını, yıkım olmadan, bir geçiş itibarı ile yeni sistemin oluştuğunu savunmaktadır.

Günümüz siyaseti, yukarıda belirttiğimiz ayırmadan yola çıkarak çeşitli siyasa yapma yollarına başvurmaktadır. Kimi siyasetçiler adı geçen ayrımlar ile doğru orantılı hareket etmekte, kimileri de kendi çıkarları ya da gelişmeler sonucunda karma bir anlayış ile hareket etmektedir.

Günümüz siyaset anlayışında popüler bir kelime olan küreselleşme, özellikle serbest sermayenin etkili olduğu bir dünyada farklı biçimde aracı olarak kullanılabilmektedir. Kimi ülkeler küreselleşme olgusunu kullanarak başka ülkeler üzerinden tasarruf etme amacı güderken, yine aynı ülkeler kendi içerisinde küreselleşme kavramına aykırı hareket edebilmektedir. Yani ülkeler siyasa yaparken dışarıya küresel içeriye ise devletçi imajı verebilmektedir. Bu yaklaşım ikinci bölümde inceleyeceğimiz Demokrat Parti'nin liberal çizgisinde de netçe görülecektir.

1.3.2 2008 Küresel Finansal Kriz ve Siyasi Gelişmeler

Küreselleşme çerçevesinde birbirine bağlı bir ekonomik sistemin oluşması ve bu sistemin kimi zaman tıkanması krizleri ortaya çıkarmaktadır. Bilindiği üzere siyasetin ve siyasi parti iktidarların ömürlerini belirleyen, uzatan veya kısaltan etkenlerden en önemlisi iktisadi durumdur. Seçmen, eğer kendi mali olanakları azalırsa baştaki iktidarı değiştirebilir eğer mali durumu iyileşip gelişirse de siyasi iktidarın devamını isteyebilmektedir.

Kriz kelime anlamıyla Yunan dilinden terminolojiye girmiş bir kelime olup “Krisis” olarak tanımlanmaktadır. Sosyal Bilimler kriz olgusunu değerlendirirken Buhran, Bunalım gibi anlamlara da başvurmaktadır. Finansal anlamda ekonomik krizin tanımı -teknik terimlere sahip olsa da-; “Genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmaları”²⁷ ifade etmektedir. Kriz başka bir anlamıyla da; “Bir taraftan dışsal faktörlere bağlı olabilen ve beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan sancılı bir dönem, bir taraftan da bazı çevreler veya kesimler için yeniden yapılanma yolunda bir fırsat olarak anlaşılmaktadır.”²⁸ Günümüzde demokrasilerde bu tanımlamalar ile aynı doğrultuda, krizler bir taraf için olumsuz olarak değerlendirilirken başkaları tarafından da bir fırsat ortamı olarak görünmektedir. Siyasetten alışıktığımız bu durum; Krizin oluşmasıyla iktidardaki

²⁷Erdoğan, 2006:5.

²⁸Fırat, 2006:2.

partinin düşmesine, yerine de muhalif bir partinin gelmesine sebep olmaktadır. Yani makro olarak bakıldığında kriz, ülke için olumsuz olmakta ancak seçmen üzerinde oluşan negatif psikolojik durumdan fayda sağlayan muhalif bir partiyi iktidara taşıyabilmektedir.

Günümüz küresel dünyasında ekonomik krizin belirtileri farklı olabilmektedir. Belirtiler teknik anlamda finansal altyapıya dayanmaktadır. Bu teknik unsurları bir başlık altında toplarsak:

- Kısa vadeli iç faizde dalgalanma
- Dış borç faizinde ve risk priminde yükselme ve dalgalanma
- Kısa vadeli dış borç /döviz rezervi ve Kısa vadeli dış borç/ihracat
- Toplam veya kısa vadeli dış borç/ihracat
- Cari açık /döviz rezervi ve Cari açık/GSYİH
- Yerli paranın değer kazanması
- Para ikamesi
- Banka bilançolarında vade uyumsuzlukları
- Bankacılık kesimi açık pozisyonu/döviz rezervi
- Sermaye hareketinde dalgalanma²⁹

Bu unsurlar asli olarak ekonomik krizlerin nedenleri olarak görülmekte ve siyasa yapımına etkin bir biçimde müdahil olmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi kriz kelimesi yalnızca Ekonomik-Finansal değil, adı geçen unsurların yanında, seçmen arasında büyük bir telaşa yani psikolojik etkilere de neden olabilmektedir bu da ekonominin yanı sıra psikolojinin de devreye girmesiyle oluşan büyük baskıda hükümetlerin görevlerini yerine getirememesine ve kitlesel eylemlerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu krizlerin sonucunda dünyada iktidar değişiklikleri olabilmekte, uzun yıllar iktidar olan partiler bir anda siyaset sahnesinden silinebilmektedir.

İşte bu noktada krizlerin oluşturduğu bu psikolojik ortam üzerinde durulması gerekmektedir. Örneğin 1907 ABD'de yaşanan ekonomik krizden çıkış yolu arayan J.P.Morgan krizin psikolojik etkilerini bastırmak için din adamlarına, sisteme olan güven ve desteğin yeniden tesisi için vaazlar vermeleri yönünde çağrı yapar.³⁰ Morgan iyi bir bankacı olmasına karşın toplumsal alanda oluşan panik havasını dindirmek ve krizden çıkış yollarını daha etkin üretebilmek için halkın psikolojik durumunu da göz ardı etmemiştir ve bu konuda Roosevelt'in desteğini de alarak etkin bir plan hazırlamıştır. Yani telaşı dikkatleri farklı bir yöne çekerek minimum seviyeye indirmeye çalışmıştır.

²⁹Kandemir, 2005:7.

³⁰NTV Tarih Dergisi, Mart 2009, Sayı:2, syf.31.

Günümüz siyasetçileri ekonomik krizlerin getirdiği tehlikeleri bildiklerinden, olası kriz zamanlarında seçmeni yatıştırıcı söylemlere imza atmaktadır. Türkiye’den örnek verecek olursak DP iktidarı sırasında 1954 yılında şeker sıkıntısı yüzünden oluşan buhrana DP Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş “%70 suni bir buhran ve psikolojik bir hal karşısındayız” demiştir.³¹ Bunun yanı sıra Recep Tayyip Erdoğan 2008 küresel ekonomik krizi ile ilgili olarak bezer bir açıklamayı yapmış ve “*Kriz Psikolojiktir*” söyleminde bulunmuştur.³² Erdoğan bu açıklamayı; aynı ondan 54 yıl önceki meslektaşı Çelikbaş gibi, kamuoyunu telaşlandırmamak adına yaptığı görüşü kimi çevrelerce dillendirilmiştir.

Siyasiler hitap ettikleri kitlelerin, onların misyonuna son verebileceğini bunun da çoğunlukla ekonomik sebeplerle meydana gelebileceğini bilmektedir. Geçmişe bir geri dönüş yapacak olursak DP’liler iktidara gelmelerinde, II.Dünya savaşı sonrası halkın yaşadığı ekonomik sıkıntıların etkili olduğunu bilmekteydiler. Aynı durum darbe etkisinden çıkmak ve refaha ulaşmak isteyen ANAP seçmenlerinde de mevcut idi, yakın geçmişte, AK Parti 2001 krizinin partiyi halk nezdinde kurtarıcı olarak görülmesindeki etkisini bilmekte bu nedenle ortaya sade vatandaşın anlayabileceği söylemler ile çıkarak rüzgarı kendilerine doğru çevirmiştir.

1.3.2.1. ABD

Kriz ve küreselleşme kavramları ışığında 2008 yılında yaşanan "Küresel Finansal Kriz" dünyada yeni dengelerin oluştuğu ve bir bakıma 1990’ların getirdiği neoliberal politikalarda değişim ihtiyacı duyulan bir döneme girilmiştir. Yeni ekonomi politik bu kriz ile birlikte şekillenmeye başlamıştır. Bu kriz sürecine bakıldığında, neoliberal teorilerin aksi yönünde siyasilerin ekonomi üzerinde ne derece etkili olabildikleri görülmüştür.

2008 krizi özet olarak ABD’de emlak piyasasındaki borç ödeme dengesizliği ile başlamış daha sonra 5 trilyon dolardan fazla konut kredisini yönettiği düşünülen Fannie Mae ve Freddie Mac kuruluşlarının yönetimine Federal Emlak Finansman Otoritesi tarafından el konulmuş bu vakayı takiben ABD’nin en büyük 3.yatırım bankası Lehmann Brothers’ın iflasını açıklaması ile tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır.

Söz konusu krizin ana taşıyıcısı, ABD’de uygulanan ve tüketicilerin 20-30 yıl gibi vadelerle ev almasına olanak sağlayan “Mortgage” ev kredisi sistemidir. Sorunun temelleri, kredi almaya elverişli olamayan kişilere de kredi kullandırılması (Supreme Mortgage) oranlarının artması ve bunun yanında emlak piyasasındaki durgunluk, değişken faizi oranları ile ev kredisi alan tüketicilerin ABD Merkez Bankası (FED) tarafından arttırılan faziler ile

³¹Albayrak, 2004: 355.

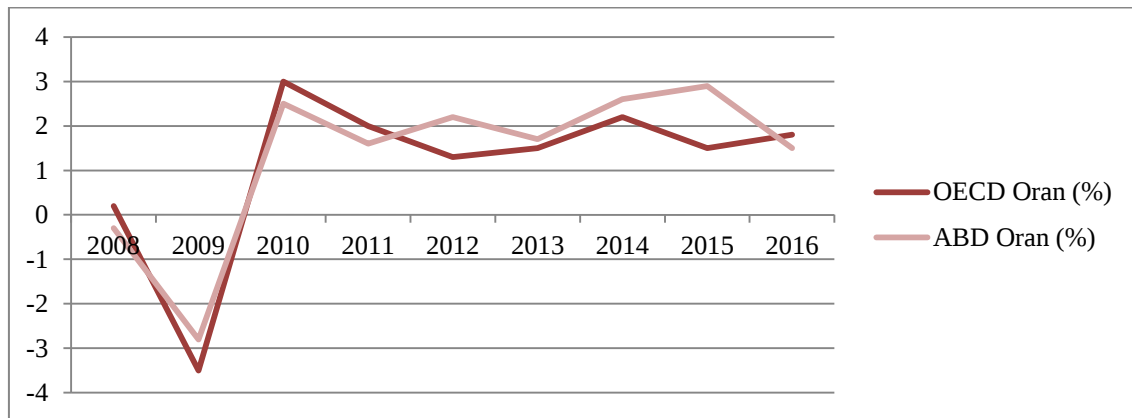
³²Milliyet ,25.12.2008

kredilerini ödeyemeyecek duruma gelmesi ile başlayan ev ipoteklerinden oluşan zincir bir reaksiyondur.³³

ABD yaşanan bu kriz tüm dünyaya etkisini göstermiş başta Avrupa ve Asya olmak üzere, krizin etkileri hem vatandaşlar hem de siyasetçiler üzerinde tedirginlik yaratmıştır. Nitekim bu etkiler kendini göstermeye başladığında, günümüz küresel ekonomik düzene aykırılık oluşturulacak devlet müdahalesi ile şirket kurtarılması gibi geleneksel önlemlere de imza atılmıştır.

Söz konusu kriz çerçevesinde, küreselleşen dünyada ABD'de başlayan, ilk bakışta lokal olarak ev borçlarını ödeyemeyen ABD vatandaşlarının bankaları zor duruma düşürmesi ile cereyan eden krizin, küreselleşen ve birbirine sıkı sıkıya bağlanan finans sisteminde büyük izler bırakabileceği siyasetçiler, siyaset bilimcileri ve ekonomistler tarafından yaşayarak öğrenilmiştir. Küreselleşmenin domino etkisi ile piyasalar, şirketler ve devletler birbirlerine sıkı bir şekilde bağlandığından reaksiyonları da bu ekseninde birbirini etkileyen bir dizi yıkıcı hareketi de beraberinde getirmiştir.

Bu krizin neden öngörülemediği konusuna gelinecek olursa burada bir göz yumma olasılığı veyahut yetkililerin mevcut uyarıcılara karşı gözlerini kapatması gibi düşünceler çeşitli çevreler tarafından dillendirilmiştir. Örnek olarak 1998-2008 arasında ABD'de finans sektörü, federal seçim kampanyaları için 1,7 milyar dolarlık bağış ve 3,4 milyar dolarlık lobi harcaması yapmıştır.³⁴ İlgili çevreler, söz konusu harcamalar ve maddi destekler gelen krizin sinyallerinin görülmemesine katkı sağladığını dile getirmişlerdir. Siyasiler ve bürokratlar bir bakıma parti ve kendi menfaatleri için ekonomide oluşan bazı kötü sinyallere tepki vermemiştir.

Grafik 1.1 Dünyada Büyüme Oranları³⁵

³³Aracı, 2010: 50-51.

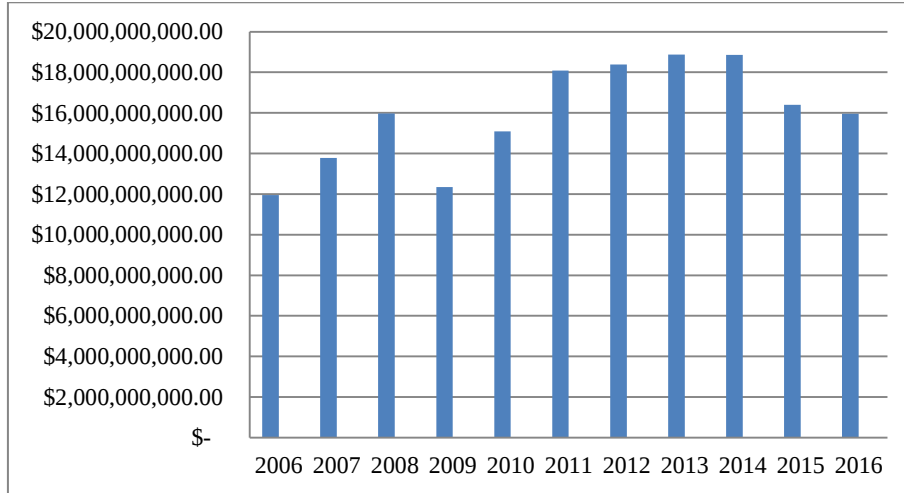
³⁴Crotty, 2009: 577.

³⁵OECD, <https://data.oecd.org/gdp/real-gdp-forecast.htm>, (erişim tarihi: 20.04.2018)

Grafik 1.1'den görüleceği üzere ABD ekonomisi 2007 yılında krizin sinyallerini vermeye başlamış 2008 krizi ile birlikte 3,5 puanlık bir düşüşle küçülme yaşamıştır. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz zincirleme etki ile birlikte OECD ülkeleri bu krizden benzer oranda etkilendiği görülmektedir.

ABD söz konusu krizi, dönemin ABD Başkanı Barack Obama yönetiminde çeşitli önlemler ile aşmaya çalışmıştır. Öncelikle ABD otomotiv sektörünün lokomotif olan ve iflası halinde bir milyon kişiyi işsiz bırakabilecek "General Motors ve Chrysler" şirketlerine kurtarma planı uygulanmıştır. 2009 yılında 150.000 kişinin işsiz kaldığı sektör uygulanan önlemler ile birlikte 2013 yılına kadar kademeli olarak 341.000 kişilik istihdam oluşturmuştur. Krizin aşılmasında başka önemli bir adım bütçe harcamalarında yapılan 14 trilyon dolarlık kesintiler ile cari açığın GSYH'ye oranını 2009'da %10,1'den 2013'de %4,2'ye düşürmesidir.³⁶ Obama yönetiminin aldığı bu önlemler ve elde ettikleri pozitif sonuçlar seçmen nezdinde'de kabul görmüş ve 2012 yılında gerçekleşen ABD Başkanlık seçimlerinde %51 ile ikinci defa ABD Başkanı olarak seçilmiştir.

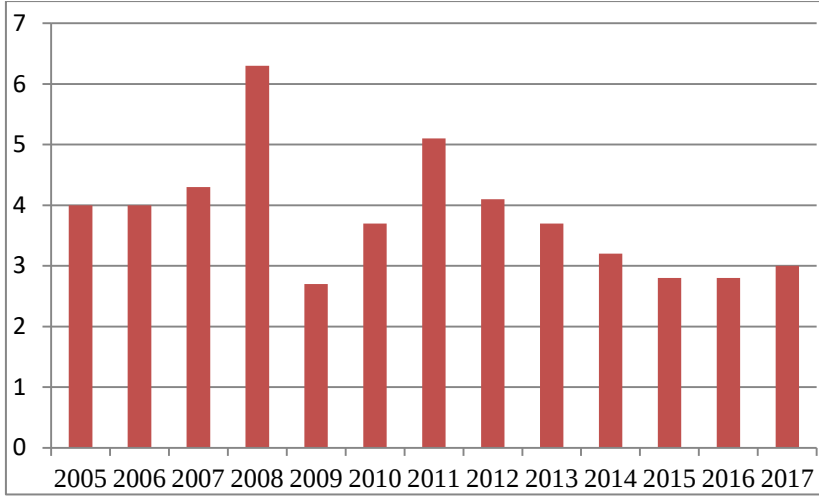
Dünyada bu krizden payını almış ve negatif etki aşağıdaki tablolardan görüleceği üzere hem enflasyon hem de dış ticaret rakamlarına yansımıştır.

Grafik 1.2 Dünya Geneli İhracat Rakamları³⁷

³⁶<https://obamawhitehouse.archives.gov/node/235406>, (erişim tarihi: 04.05.2018).

³⁷Trademap, <https://www.trademap.org>, (erişim tarihi: 20.04.2018).

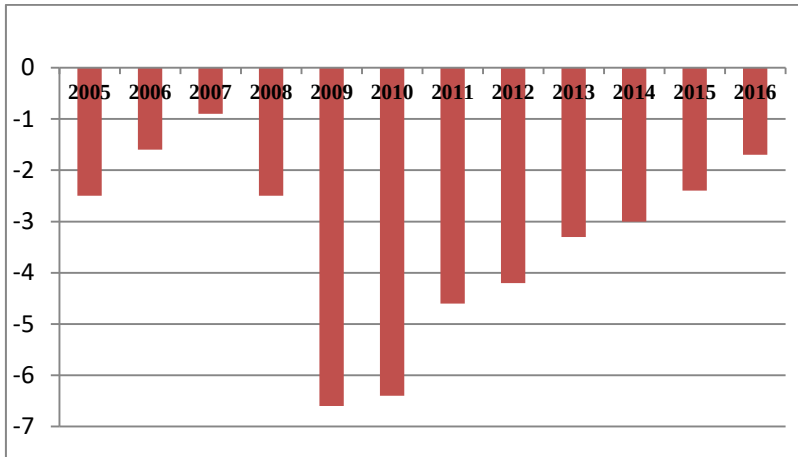

Grafik 1.3 Dünya Geneli Enflasyon Hareketleri³⁸

Grafik 1.2 ve 1.3'de görüldüğü üzere Enflasyon oranları 2006'dan itibaren tırmanışını arttırmıştır, 2008 sonunda ise GSYİH'nın dünya genelinde düşme eğilimine girmesine paralel olarak enflasyon değerlerinde düşme rotasına girmiştir.

1.3.2.2. Avrupa Birliği

ABD'de başlayan krizin, dünyaya olan etkilerine Atlantik Okyanusu'nun diğer yakasında bulunan AB üyesi ülkelere de negatif etkileri olmuştur. Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İrlanda gibi devletler ağır darbe alırken Almanya ve Fransa gibi lokomotif ülkeler birliğin krizden çıkması için öncü rol oynamıştır.

Grafik 1.4 AB Üye Ülkelerinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla³⁹

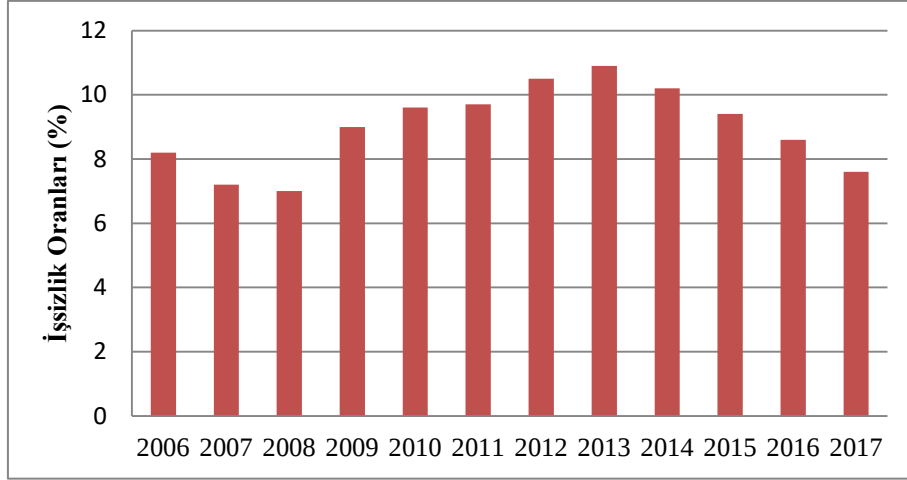
Krizin AB üyesi 28 ülkeye etkilerini görmek için yukarıdaki grafik 1.4'ün incelenmesi

³⁸IMF, <http://www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/WEOWORLD>, (erişim tarihi: 15.04.2018).

³⁹EUROSTAT,

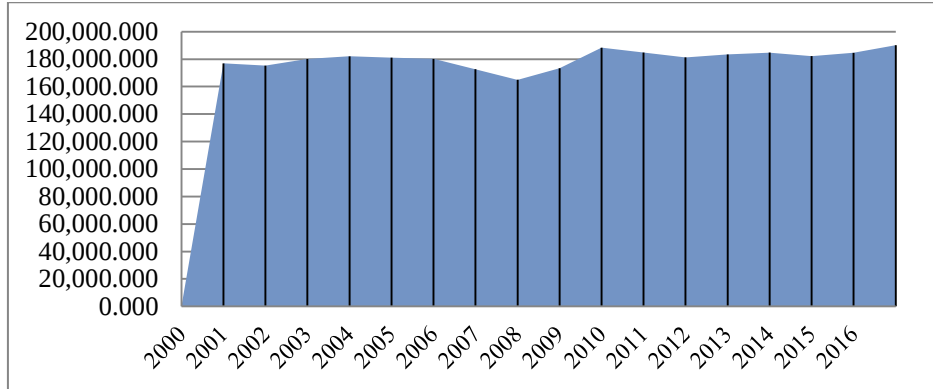
<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00127>, (erişim tarihi: 04.05.2018).

gerekmektedir. GSYH, 2005, 2006, 2007 yıllarındaki gözle görülür iyileşmenin ardından 2008 krizi esnasında 2 puan 2009 yılında 4,5 puan düşerek negatif eğilimde seyretmiştir. Söz konusu sürecin 2007'deki düzeyine dönmesi 2016 yılını bulmuştur. İşsizlik rakamlarına bakılacak olursa:

Grafik 1.5 AB Üye Ülkelerinde İşsizlik Oranları⁴⁰

Grafik 1.5 incelendiğinde işsizlik ile grafik 1.4'deki GSYH ile aynı orantıda bir hareket sergilediği görülmektedir. 2006-2008 yılları arasında düşme eğilimindeki işsizlik oranı, kriz sonrasında 2013 yılına kadar sürecek bir yükseliş eğilimi sergileyerek çift haneli rakamlara ulaşmıştır. AB Genelinde işsizlik, 2016 yılında ancak kriz öncesi duruma dönebilmiştir. Dünya geneline bakıldığında:

Grafik 1.6 Dünya Geneli İşsizlik Rakamları⁴¹

Grafik 1.6'daki veriler ışığında söz konusu küçülmenin ve 2008 krizinin etkileri rahatlıkla görebilmektedir. 2005- 2007 yılı arasında düşme eğilimindeki işsizlik oranlarının

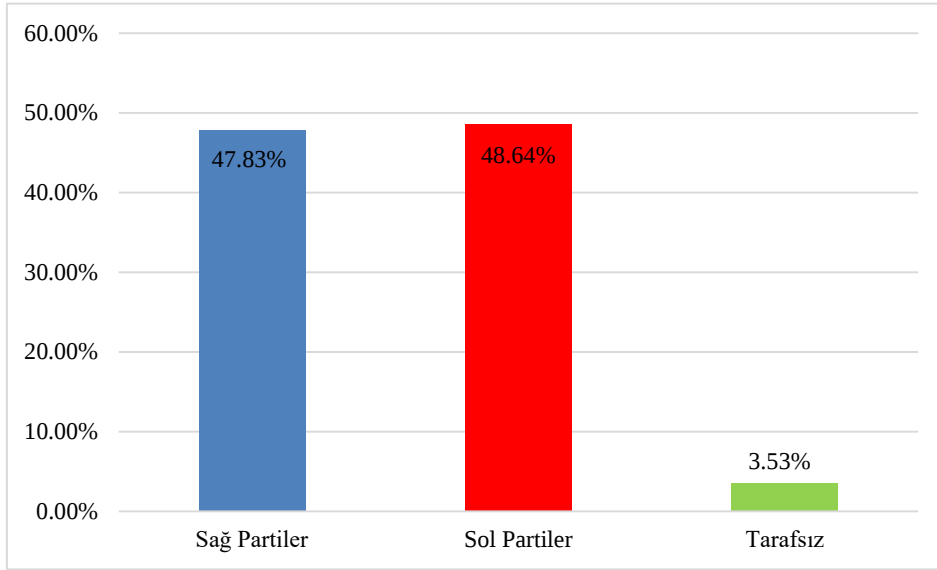
⁴⁰ EUROSTAT,

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00203>,
(erişim tarihi: 04.05.2018).

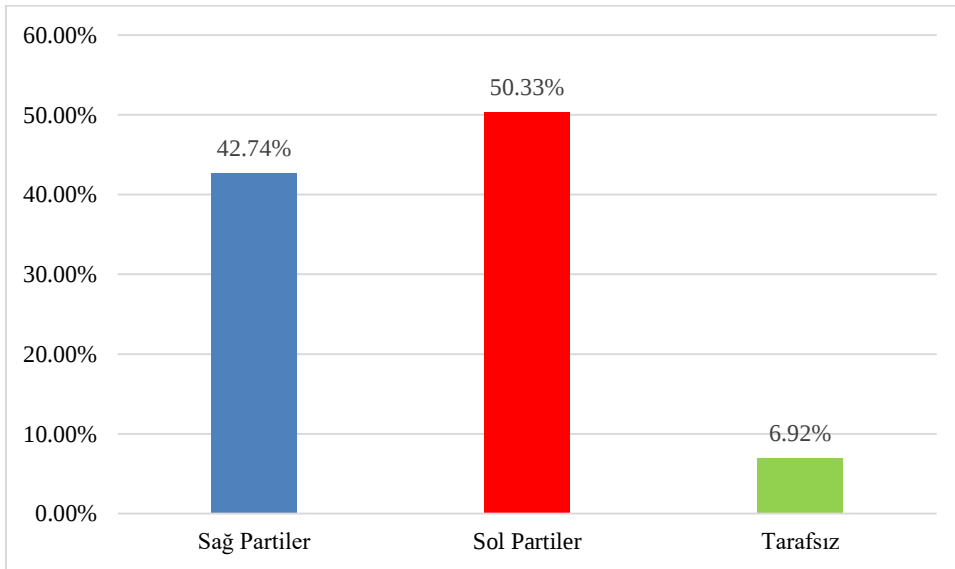
⁴¹ ILO, <http://www.ilo.org> (erişim tarihi: 04.05.2018).

2008 krizi ile birlikte 190.000.000'a yaklaştığını görebilmekteyiz. Yani 2008 krizi dünya genelinde yirmi milyon işsiz yaratmıştır.

Avrupa Parlamentosu seçimlerinde krizin siyasi yansımalarına bakıldığında sağ partilerin oy kaybettiği görülmektedir.:

Grafik 1.7 2009 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sandalye Oranı⁴²

Grafik 1.8 2014 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sandalye Oranı⁴³

Birlik krizden çıktıktan sonra Neoliberalizm'in en önemli parçası olan büyük şirketlerin desteklenmesi konusunu gözden geçirme yoluna gitmiş ve büyük şirketlerin yarattığı yıkımı en aza indirmek ve krizlerin ekonomiye etkisini azaltmak için KOBİ "Küçük

⁴²<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/20150201PVL00021/Previous-elections>, (erişim tarihi: 04.08.2018).

⁴³<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/en/20150201PVL00021/Previous-elections>, (erişim tarihi: 04.08.2018).

ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ”in desteklenmesi politikasını uygulamaya koymuştur.

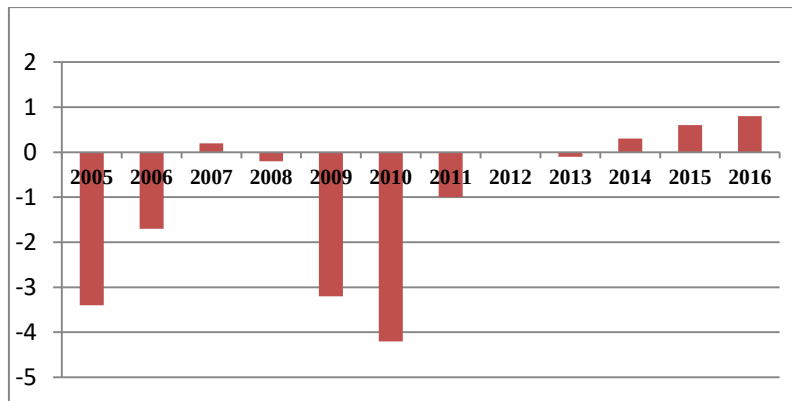
1.3.2.3. Almanya

Almanya yukarıda da bahsedildiği gibi AB'nin lokomotif kurucu üyesi olarak krizde hem ulusal hem de birlik nezdinde en çok performansı sergilemek durumunda olan ülke olmuştur.

Tablo 1.2 Almanya Parlamento Seçimleri Sandalye Sayıları⁴⁴

Partiler	2017	2013	2009	2005
CDU	200	255	194	180
SPD	153	193	146	222
DIE LINKE	69	64	76	54
GRÜNE	67	63	68	51
CSU	46	56	45	46
FDP	80	-	93	61
AFD	94	-	-	-

Görüldüğü üzere küresel ekonomik kriz öncesinde Almanya’da değişim yaşanmış ve Sosyal Demokratlar (SPD), Hristiyan Demokrat parti ittifakı (CDU/CSU) karşısında 2. Parti konumuna düşmüştür. Söz konusu seçimlerde Almanya Başbakanı olarak Angela Merkel seçilerek Almanya’da muhafazakar dönemi tekrar başlatmıştır. Merkel, 2008 krizinden sonra uyguladığı, taahhüt ettiği ekonomi politikaları ve bunları seçmenine iyi bir şekilde anlatmayı başarması 2009 yılında ona iktidar yolunu açmıştır. 2009 seçimlerine bakıldığında krizin etkilerinin sosyal demokrat koalisyon ortağına yaramadığını ve yara aldığını görebilmekteyiz. Nitekim Merkel hükümeti gerçekleştirdiği başarılı ekonomi politikalar ile birlikte Almanya’yı krizden en az zararlı çıkaran ülke konumuna getirmiştir.

Grafik 1.9 Almanya GSYH Oranları⁴⁵

Grafik 1.7’de görüleceği üzere 2007 yılında pozitif konumda olan hasıla büyüme oranı

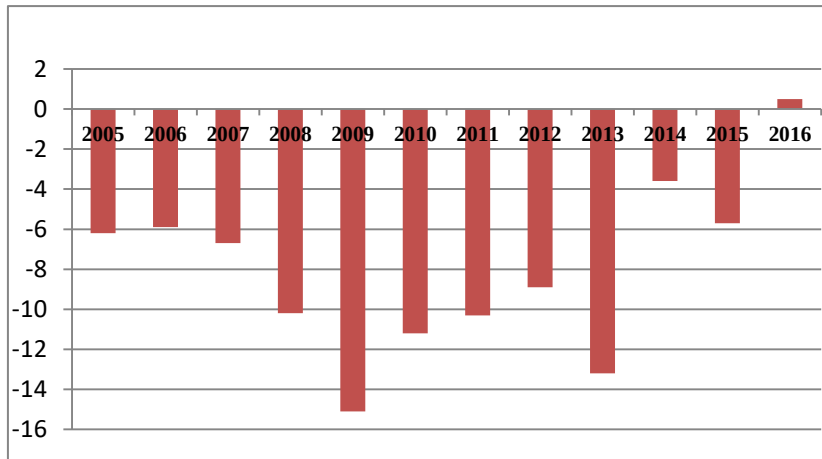
⁴⁴<https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen> (erişim tarihi: 04.05.2018).

⁴⁵EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00127>, (erişim tarihi: 04.05.2018).

2008'de krizin ilk etkileri ile negatife dönmüş 2009 ve 2010 yıllarında tepe noktasına ulaşmıştır. Ancak Merkel hükümetinin sıkı para politikaları ve ekonomi kurtarma planları 2011 yılında meyvesini vermeye başlamıştır. 2011 yılında hızlı bir iyileşme sonrasında 2013 seçimlerine olumlu bir tablo ile girmiştir. Nitekim 2013 yılı seçimlerinde oylarını arttırarak elde ettiği zafer ile Alman seçmenin gözünde başarılı bir politika izlediği ortaya çıkmıştır.

1.3.2.4. Yunanistan

AB üyeleri arasında en çok etkilenen ülkelerden biri Yunanistan'dır. Kırılgan ekonomisi 2008 finansal krizinin etkilerini tek başına aşmasına engel olmuştur. Siyaset açısından kriz sonrasında 2008-2015 arasında 5 seçim geçiren Yunanistan'ın toparlanması uzun sürmüştür.

Grafik 1.10 Yunanistan GSYH Oranları⁴⁶

Kriz öncesi dönemde pek iyi seyretmeyen GSYH oranı, kriz ile birlikte 2,5 katına yakın bir kötüleşme yaşayarak çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Bu süreç içerisinde Almanya tarafından yakın markaja alınan Yunanistan'ın iyileşme süreci bizzat Almanya tarafından yakından takip edilmiş ve bu markaj Yunanistan'da iktidardaki partileri negatif etkilemiştir. Sıkı para politikası 2016 yılında ancak pozitif haneye çıkarak sonuç vermiştir.

⁴⁶EUROSTAT,

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00203>,
(erişim tarihi: 04.05.2018).

Tablo 1.3 2007-2015 Yunanistan Parlamento Seçimleri Sandalye Sayıları⁴⁷

Partiler	2015	2015	2012	2012	2009	2007
PASOK	-	13	-	41	160	102
ND	75	76	129	108	91	152
KKE	15	15	12	26	21	22
LAOS	-	-	-	-	13	10
SYRIZA	145	149	71	52	15	14
ANEKSARTITOI ELLINES	10	13	20	33	-	-
DHM.AR	-	-	17	19	-	-
LAIKOS SYNDESMOS - CHRYSI AVGI	18	17	18	21	-	-
TO POTAMI	11	17	-	-	-	-
DEMOCRATIC COALITION (PASOK - DHM.AR)	17	-	-	-	-	-

Tablo' 1.3'den görüleceği üzere Yunanistan'ın kriz sonrasında geçirdiği en önemli siyasi değişimi kriz esnasında 15 sandalyeye sahip olan radikal sol koalisyon SYRIZA partisi ve genç lideri "Alexis Tsipras"tır. Yunanistan'ın 1974'ten beri aktif siyasette bulunan sosyal demokrat PASOK krizden en çok etkilenen siyasi parti olmuş, izlediği politikalar siyaset sahnesine başka bir parti ile birleşerek devam etmesine neden olmuştur. Almanya Yunanistan'ın kurtarılması sürecinde başı çekmiş ve AB'nin krizden az bir kayıpla çıkması yönünde çalışmıştır.

Krizin bu finansal nedenler dışında krizin yayılmasında başka bir önemli etken vardır, bu etken Küreselleşme olarak öne çıkmaktadır. Bilindiği gibi küreselleşme, teknolojinin de gelişmesiyle tüm dünyada daha kısa zamanda etkili olmaktadır. Artık insanlar başka ülkelerde oluşan ekonomik krizleri daha etkili hissedebilmektedir, aslına bakacak olursak bu noktada devreye sermayenin küreselleşmesi ile beraber piyasaların birbirine bağlı duruma gelmesi girmektedir. Piyasalar artık teknolojik gelişmeler ile adeta bir ağ gibi birbirine bağlı hale gelmiştir. Örnek olarak; ABD'de yaşanan bir siyasi gelişme İngiltere borsasını düşüşe geçirebilecek etkiye ulaşmıştır. Kısacası sermaye gerek siyasi gerek ekonomik ve benzeri birçok alandan gelecek etkiye açık bir hal almıştır.

Ekonomik kriz ile beraber serbest piyasa destekçileri olan devletler korumacı yapılarını öne çıkararak özel teşebbüslerin krizden çıkması için müdahalelerde bulunmuşlardır. ABD'de Lehman Brothers'ın kamulaştırılması serbest piyasa modeline tezat oluşturmaktadır, kimi çevreler ABD'nin bu kamulaştırmasının kapitalizmin sonuna gelindiğine dair bir işaret olduğunu savunmaktadır. ABD finansal krizden bundan önceki krizlerde olduğu gibi halkın vergilerinden sübvans ederek çıkmıştır yani piyasa sistemi

⁴⁷<https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#Per-15>, (erişim tarihi: 08.05.2018).

“Laissez Faire/Bırakınız Yapsınlar” anlayışındaki aşırı serbestleşmeden dolayı alınan yanlış kararları, devlet müdahalesi ile düzeltme yoluna gitmiştir.

Avrupa devletleri de ABD'ye uyum sağlamış açıkladığı paketlerle serbest piyasa ekonomisinin yol açtığı bu krize kamu gelirleri yani vergi-doğrudan halktan- elde edilecek kurtarma paketleriyle hem toplumun üzerindeki hem de piyasaların üzerindeki olumsuz etkiyi-psikolojik etki dahil olmakla beraber- bertaraf etmek istemiştir. Almanya, Fransa ve İngiltere sırasıyla 500 milyar Euro, 360 milyar Euro ve 250 milyar sterlini kurtarma paketi olarak açıklamıştır.⁴⁸

Görüldüğü üzere siyasiler liberal ekonomi teorilerinin aksine müdahalelerde bulunarak ekonomi üzerinde söz sahibi olan bir pozisyona geçmişlerdir. Doğan bu zorunluluk küresel çapta bloklar arası dengelerin değişmesine olanak sağlamıştır. ABD ve AB'nin başını çektiği ülkeler bu tarz krizlerdeki yıkıcı etkileri azaltmak üzere sermaye sahibi dev şirketler yerine “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler” in desteklenmesi ve geliştirilmesi görüşünü benimsemiştir.

⁴⁸Kuyucu, Dünyayı Kurtaran AB, İnfomag, Kasım 2008/11 syf.98

İKİNCİ BÖLÜM

1950'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE LIBERALİZM VE SAĞ MUHAFAZAKAR TEK PARTİ İKTİDARLARI

Liberal eksenli siyaset yaklaşımı, ikinci dünya savaşı sonrasında CHP'de Marshall yardımları ile birlikte kendini göstermeye başlamıştır. CHP bu dönemde devletçi siyasetin aksine özel teşebbüse ağırlık veren bir konuma geçmeyi, Marshall yardımlarının devamlılığının bir gereği olarak uygulamaya başlamıştır. 1948'de Türk Ekonomisi ile ilgili bir araştırmayı yöneten Max Thornburg'un Marshall yardımlarına önkoşul olarak serbest girişimi sunması⁴⁹ CHP aracılığıyla Türkiye'nin liberal anlayışa geçişini hızlandıran gelişme olmuştur. CHP yukarıdan da anlaşılacağı gibi devletçilik programını yumuşatmaya başlayarak, sonrasında seçimle iktidara gelecek Demokrat Parti'nin, ekonomi politikalarının, temellerini hazırlamıştır.

2.1. Demokrat Parti

Demokrat Parti 1946'da kurulsada milli mücadele yıllarından sonra gerçekleşen çok partili hayata geçişte, temelleri düşünsel olarak atılan bir parti olma niteliğini taşır. Bilindiği üzere 1923 sonrası Mebuslar, Cumhuriyet Halk Fırkası çatısı altında farklı görüşleri ve politikaları dile getirmeye çalışmış ancak bu girişim pekte olumlu karşılanmamıştır.

Denemeler sonuç vermese de Türkiye çok partili siyasi hayata resmi olarak 1946'da geçmiştir. Önceki dönemleri anti demokratik olarak değerlendirmek o zamanın şartlarına objektif bir bakış ile yaklaşımdan uzak olacaktır, diğer taraftan 1946'ya kadar süren tek partili iktidarın tamamen demokratik olduğunu söylemekte nesnellikten uzak bir bakış açısı olarak görülmektedir.

Görüldüğü üzere ülke şartları yukarıda dile getirilen iki yaklaşımın dışında bir durum nezdinde gelişmiştir

Demokrat parti (DP), uzun yıllar süren Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi(CHP) tek partili iktidarına karşılık, seçimler ile başa gelen ilk partidir.

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra 1938-1945 yıllarında, İsmet İnönü Liderliğinde bir dönem geçirmiştir. Dönem adem-i merkeziyetçiliğin ön planda olması ve İsmet İnönü'nün liderlik vasfını istediği biçimde kullanması ile karşıt görüşlerden tepki çekmiştir.

Altı çizilmesi gereken bir nokta da yukarıda da dile getirdiğimiz dönemin olağanüstü

⁴⁹Ahmad, 1992: 160.

bir vaziyetin yani cumhuriyete geçişin devamı niteliğinde olması ve ikinci dünya savaşına denk gelmesidir. Bu açıdan bakıldığında, bir yönetim erkinin iktidarı zaruri bir şekilde tek elde toplaması normal karşılanabilecek bir hadise olarak görülmektedir. Nitekim savaşın bitimi olan 1945 yılı itibari ile İsmet İnönü, Muhalefet partisinin gerekliliğini ortaya koymuş bu düşüncesi hem içeride hem de dışarıda memnuniyetle karşılanmıştır.⁵⁰

Belirtilen şartlar nezdinde yeni bir partinin kurulması kamuoyunca da arzulanan bir gelişmeydi. Nitekim yeni kurulacak partinin oluşum koşullarında ekonomik nedenler, özellikle CHP yönetiminde uygulanan ağır vergi politikaları etkili olmuştu. DP'nin kurucularından Celal Bayar, Mecliste yaptığı konuşmalarda muhalifliğini CHP'nin ekonomi siyaseti üzerinden belli etmekteydi.

Eleştirilen bu durgunluğun ve ağır vergilerin sebebi neydi? 1939-45 yılları arasında süregelen II.Dünya savaşı bu durgunluğun ana kaynağıydı. Bu dönem içerisinde savunmaya ayrılan kaynak Bütçe'nin %60'ını oluşturmaktaydı⁵¹ bu orantısızlık yatırımların azalmasına ve ekonominin durağanlaşmasına en büyük etkeni oluşturmaktaydı. Bütçenin karşılanmasında savaş yıllarında dış ticaretten ziyade vergilerin daha gelir sağlayıcı olduğu görülmektedir.

Vergi rakamlarına baktığımızda; 1939'da 198 milyon TL iken 1945'e gelindiğinde bu rakamın 667,7 milyon TL⁵².Dış Ticaret verilerinde ise Dış alım-satım arasında: 1939'da (satış)127,4'e-(alım)118,2, 1945'te (satış)218,9'a-(alım)126,2 bir oranla seyredildiğini görebilmekteyiz.⁵³ Görüldüğü üzere vergilerden sağlanan desteğin neden önemli olduğu yukarıda verdiğimiz rakamlardan anlaşılmaktadır.

CHP'nin sürdürdüğü bu ağır vergi politikası nihayetinde Anadolu'da bulunan ticaret ile uğraşan kesimlerin tepkisini çekmiş, Celal Bayar ile birlikte bu tepkiler Türkiye Büyük Millet Meclisin de(TBMM) duyurulmaya başlanmıştır.

Başka bir taraftan CHP ikinci dünya savaşının bitimi ile beraber ABD öncülüğündeki ittifakın kurduğu yeni ekonomik düzene entegre olmaya başlamıştır. Bunun önemli bir göstergesi olarak IMF üyeliği ve Bretton Woods anlaşması ile beraber sabit dolar kuru rejimine geçiştir. Bu anlaşma ile 1.28 Türk Lirası = 1 Dolar olan kur 2,80 Türk Lirası = 1 Dolar olarak değiştirilmiş yani devalüasyon yapılmıştır.⁵⁴

DP kuruluş amacı itibari ile CHP politikalarından, özellikle de ekonomi anlamında, farklı bir çizgide olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. CHP'nin -kısmen- devletçi

⁵⁰Kandır, 1996: 35.

⁵¹Kandır, 1996: 39.

⁵²Kepenek ve Yentürk, 2008: 68.

⁵³Kepenek ve Yentürk, 2008: 79.

⁵⁴Kazgan, 1999: 94.

geleneginin, zamanın bireysel sermaye teşvikli ekonomi anlayışına uygun olmadığını düşünen DP, kendi politikalarını daha Liberal Çizgide sürdürmeye çalışmıştır. Döneme ilişkin yapılan tespitlerde, DP siyasetinin varolan rejimi liberalleştirmeden öteye gidemediğini yani siyasal liberalizm çizgisinde ilerlendiğini ortaya koymuştur yani DP, ekonomiyi temelden değiştirmeden siyasal alanda liberal eğilim içerisinde hareket etmeye çalışmıştır⁵⁵.

DP'nin doğuşuna yol açan en önemli etken, CHP'ye duyulan muhalefetin çok yaygın ve yıllar süren bir tek parti iktidarı ile yaygın hale gelmiş olmasıdır. Bu muhalefet başlıca 2 kaynaktan beslenmektedir. Egemen sınıfların artan iktidar arzusu ve savaş ekonomisi yüzünden halkta oluşan yaygın bıkkınlık.⁵⁶

Burada DP'nin liberal anlayışında Kuruculardan Adnan Menderes'in ekonomik statüsünün etkili olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Bilindiği üzere kuruluş sonrası Menderes, Partiyi etkisi altına alacak ve eleştirilen tek adamlığa paralel bir yörüngede siyaset hayatına devam edecektir.

Adnan Menderes, ekonomik statüsüne babası İbrahim Ethem Bey ve Annesi Tehvide hanım sayesinde ulaştığı bilinmektedir.⁵⁷ Kısacası Adnan Menderes durumu itibarı ile toprak sahibi bir ailenin çocuğudur. Bu bilgilerden hareket ile böyle bir maddi konuma sahip biri olan Menderes'in liberal çizgide bir görüşe sahip olması şaşırtıcı olmamaktadır.

DP'nin kuruluşunda II.Dünya Savaşı sonrasında liberal eğilimleri teşvik eden etmenlerinde olduğu göze çarpmaktadır. Almanya, Japonya, İtalya'nın yenilgisi ve batının zaferi yüzünü batıya çeviren Türkiye'yi doğrudan etkilemiştir.⁵⁸

DP'nin amaçlarına yönelik şu soruyu sormak gerekebilir: Osmanlı gibi devletçi bir gelenekten gelen ve kabuk değiştirerek atılım yapmaya çalışan bu yeni Cumhuriyet'te bireysel sermaye ve devletin etkisizliği ne kadar etkili olabilirdi? Sorunun yanıtı; gelenek ve yenilikten harmanlanarak oluşan bir sistem olacaktır. Ancak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de göreceğimiz üzere DP sosyal yapıyı ve şartları tam olarak tahlil edememesi ve çeşitli iç-dış faktörler ile etkin bir kazanıma ulaşamayacak hatta ekonomiye devlet müdahalesini gerçekleştirecektir.

Bu gelişmeler doğrultusunda Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da Refik Koraltan'ın kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a sunması ve kabul edilmesi ile Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuad Köprülü tarafından kurulmuş oldu. Kuruluş aşamasında Metin Toker'in yazdıklarına göre, Bayar Çankaya'da parti programı sunulmadan

⁵⁵ Ahmad, 1992: 78.

⁵⁶ Eroğul, 2014: 72

⁵⁷ Albayrak, 2004: 49.

⁵⁸ Ahmad, 1992: 24.

İsmet İnönü ile görüşmüş, gerekli onayı aldıktan sonra Refik Koraltan resmi işlemleri başlatmıştır⁵⁹.

Bu kuruluş vakasını Türk Siyasi ve İktisadi tarihi açısından değerlendirecek olursak, mihenk taşı benzetmesini yapmak yerinde olacaktır. Öteki yandan dönemin ekonomik gelişmeleri değerlendiren kimi araştırmacılar, DP modelinin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sosyo-ekonomik tüm dengeleri kapsamaktan uzak sadece zenginlerin daha da zenginleştiği, materyalist bir anlayışta olduğunu savunmaktadır.⁶⁰

Yapılan bu materyalist tespitin doğruluğuna ait farklı gözlemler bulunmaktadır. Özellikle DP'nin yönetim anlayışına bakacak olursak Batı'nın liberalliğinin yanında pragmatist yanını da aldığını söyleyebiliriz.

Burada üzerinde durulması hususlardan biri Emre Kongar'ın da çalışmasında değindiği bir fark olan ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma ayrımıdır. Yapısal olarak daha köklü bir değişimi ve yatırımsal sonuçları içeren ekonomik kalkınma, kişi başına milli gelirin artışına dayanan bir ilerleme ise ekonomik büyümeyi ifade etmektedir.⁶¹

Ancak ön bir değerlendirme yapacak olursak, dönem itibarı ile gözlemlenen sonuçların DP'nin izlediği ekonomi politikası ile nüfusa oranla kişi başına düşen gelir seviyesi artarken aynı performansı genele yaydığımızda köklü ekonomik yatırımların olmadığı, bu gelirlerinde belli zenginler yaratılarak mikro düzeyde kaldığı olgusu ortaya çıkmaktadır.

DP'nin ekonomi alanında yaptıklarını incelemeye başlarken partinin, Devletçilik ilkesine olan yaklaşımından da bahsetmek gerekir. DP dışarıdan bakıldığında liberal yani bireysel girişimi destekler görünse de yeri ve zamanı geldiğinde devletçilik anlayışına sahip kararlar almıştır.

Öncelikle Devletçilik(étatisme) anlam olarak neyi açıklar, bunu irdelemek gerekmektedir. Devletçilik “Bir diğer ifade ile devletin daha önceleri ilgilenmediği birçok alanda etkin duruma geçmesi ve kamu hizmetlerinin yayılması olarak anamlandırılabilir. M. Turhan’a göre devletçilik; modern bir millet olma, milli bir kültüre kavuşabilme ve demokratik bir düzen içinde gelişerek ekonomik geleceğini kazanabilme imkânlarını hazırlamak üzere devletin yüklenebileceği görevlerin bütününden ibarettir.”⁶²

Kısacası devletçilik başka bir anlamda da özel teşebbüs güçlenene dek vatandaşların temel gereksinimleri haricinde, devletin bu gereksinimlerin dışındaki alanlarda da söz, güç sahibi olmasından kaynaklanan bir durum, süreçtir.

⁵⁹ Albayrak, 2004: 62.

⁶⁰ Tarım, 2006:1-2.

⁶¹ https://www.kongar.org/makaleler/mak_mi.php (erişim tarihi: 28.03.2018).

⁶² Şur , 2008:63.

Devletçiliğe bir başka yorumu İsmet İnönü getirmiş ve devletçiliği:

“En serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için mutlaka devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir. Suyun başında olduğumuz için bu ihtiyacı her gün görüyorum ve sonra da serbest mesleğin “devletçilik”e rüçhanı için aynı mevzuların delil olarak zikrolunmasına şaşıyorum” şeklinde yorumlamıştır.⁶³

Ayrıca bir başka yorumuyla devletçilik; “Kuramsal tartışmaların ya da önceden belirlenen siyasal görüşlere bağlı örgütlerin ülke yönetimine gelmeleri sonucu uygulanan bir ekonomi politikası değildir. Bir bakıma somut koşulların zorlaması sonucu doğmuştur. Ancak kendine özgü nitelikleriyle dünyadaki benzerliklerinden ayrılır; bir bakıma özgündür.”⁶⁴

CHP iktidarının ekonomi politikalarını eleştiren DP, bir bakıma seçim alanlarının II.Dünya Savaşı ertesinde artan yoksulluğa olan tepkisini kullanarak, devletçi uygulamaları çağa uygun olmamakla değerlendirmekteydi. Burada Necmettin Sadak'ın değerlendirmesiyle aslında CHP devletçiliğin tek başına yeterli bir sistem olmadığını, devletçiliğin amaçlarından birinin de yakın gelecekte özel sektörü baş aktör olarak tanımlamak olduğunu bilmektedir. Burada ki sorun aslında devletçiliğin sınırlarının belli olmamasıdır.⁶⁵ Bu tespiti getirebilecek ek bir yorum ise aslında bu ayrıma uzun yıllar gidilmemesinin nedeninin, ya CHP'nin kendi içinde bazı çevrelerce siyasal gücü başka kurumlara ve partilere vermek istememesinden kaynaklandığı ya da savaş yıllarının bu süreci geciktirdiğidir.

DP bu gelişmeler sonucunda başa geldiğinde ortaya çıkan ekonomik tabloda başka bir etken o yıllarda öncesinde Truman Doktrini ve ardından Başlayan Marshall yardımları olmuştur. Truman Doktrini ABD'nin Sovyetlere karşı yürütmeye koyduğu bir plandır. Amacı; Dünya genelinde Sovyet etki alanını daraltmak ayrıca ABD'nin savaş sonrası tek hakim güç olarak kalmasını sağlamaktır. Bu sebeple ABD Başkanı Truman kongreye, hükümete 400.000.000 dolarlık bir yardımın verilmesi talebinde bulunmuştur. Yapılan yardımlarda Askeri oran fazla olmakla birlikte iktisadi oranda bulunmaktadır. Yardımların 100.000.000 doları Türkiye'ye 300.000.000 doları da Yunanistan'a gitmiştir.⁶⁶

Bu yardımın yanında Marshall yardımlarından da söz edilmesi gerekmektedir.

“Bilindiği Üzere Marshall yardımları ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın ortaya koyduğu ve Avrupa'nın kalkınması ile ilgili bir ekonomik plandır.1947-1951 yılları arasında uygulanan bu yardımlarda temel amaç; Avrupa ekonomisinin Nazi Almanya'sı yıkımından sonra toparlanarak ABD

⁶³<http://www.ismetinonu.org.tr>, (erişim tarihi: 28.03.2018).

⁶⁴Kepenek ve Yentürk, 2008: 62.

⁶⁵Ahmad, 1992: 158.

⁶⁶Sander, 2005: 258.

ekonomisi ile ilişki kuracak duruma getirmektedir.”⁶⁷

Devletçi karşıtı politikaların oluşmasında bir bakıma Feroz Ahmad'ın da deyimiyle muhalefet yerine Marshall yardımları etkili olmuştur. Çünkü halihazırda alınan yardımlar Türkiye'yi Amerikan etkisine açık hale getirmiş ve yardımların devam etmesinde aranan şart, 1948 Thonburg araştırması sonucunda, serbest girişimin arttırılması tespiti olmuştur.⁶⁸

Türkiye'de liberal politikaların ilk adımları 1923'de İzmir İktisat Kongresi'nde atılmış ancak mevcut savaş ortamı ve takip eden yıllarda özel sektörün yeterli sermayeye sahip olamaması bu politikanın uygulanmasını uzun bir süre geciktirmiştir. 1948 yılında gerçekleşen İstanbul İktisat Kongresi'nde, ikinci dünya savaşının bitimini takiben dünyadaki gelişmeler ile aynı doğrultuda ekonomide liberal yaklaşıma dönüş kararı alınmıştır.⁶⁹

Görüldüğü üzere serbest girişime yönelme zorunluluğu DP'nin başa gelmesinde etkili olmuştur, çünkü halihazırda CHP yönetiminin bu serbest girişim anlayışını uygulaması zor olacaktır. Uygulamayı CHP yerine, kuruluş amaçları liberal çizgide olan DP'nin daha iyi yapacağı gerek devlet gerekte halk nezdinde kararlaştırılmıştır. Ancak ileride de göreceğimiz DP, söylemlerinde ne denli serbest girişim yanlısı olsa da, zaman geçtikçe alt yapı olarak bunun mümkün olmayacağını anlayacak ve karma bir ekonomi sistemine geçişin zaruri olduğunu anlayacaktır.

DP'nin 1946 yılındaki parti programında serbest teşebbüse destek vereceği “Ticari İşler ve Sanayi İşleri” başlıkları altında açık bir şekilde belirtilmiş ve bir bakıma dış kaynaklı tavsiyelere cevap niteliğinde bir program hazırlanmıştır:

Sanayi İşleri:

MADDE 42: İktisadî hayatta özel teşebbüs ve sermayenin faaliyeti esastır. Onun için hususî teşebbüs ve sermayeye serbestlik ve güvenle çalışmak şartları ve yeni iş sahaları sağlanmalıdır.

Faaliyet sahaları iyice hudutlanmak şartı ile, özel teşebbüslerle devlet teşebbüslerinin yekdiğerine engel olmadan ve karşılıklı yardım sureti ile bir birini tamamlayıcı bir ahenk içinde, çalışmalarının hem mümkün hem de faydalı olduğuna inanıyoruz.

MADDE 43: Özel teşebbüs ve sermayenin istikrar ve güvenle çalışması bakımından devlet İktisadî faaliyetlerinin hudutları kesin olarak belirtilmelidir. Bunun için :

- a)Devletin ele alacağı işlerin uzun vadeli umumî bir plâna bağlamak suretile önceden herkesçe bilinmesi imkânının temini,
- b)Devletin İktisadî hayatı tanzim yolunda alacağı tedbirler ile, Gümrük, Tekel ve para politikası gibi İktisadî hayatla sıkı sıkıya ilgili konularda takip edilecek ana istikametlerin, yine herkesçe bilinmek

⁶⁷Sander, 2005: 260.

⁶⁸Ahmad, 1992:160.

⁶⁹Devrim, 2008: 82.

üzere, önceden tayin ve ifadesini, lüzumlu görmekteyiz.

MADDE 44: Devletin doğrudan doğruya girişeceği İktisadî teşebbüsler şu mahiyette olmalıdır.

a)Özel teşebbüs ve sermayenin yetip erişemeyeceği yahut yeter ve yakın kâr görmediği için girişemeyeceği, fakat, bütün ekonomik faaliyetlere müessir olacak ve memleket müdafaasını sağlayacak mahiyetteki teşebbüslere girişmek; bilhassa ana sanayii ve büyük enerji santrallerini kurmak, bugün olduğu gibi demiryolu» liman, su işleri yapmak; büyük taşıt vasıtaları inşa etmek ve işletmek.

b)Milletin, gelecek nesillere de şâmil, daimî, menfaatleri bakımından devlet elinde bulunması, daha faydalı olan büyük Maden ve Orman işlemleri kurmak.

Devlet, girişeceği İktisadî işlerde, kazanç maksadından ziyade, benzeri özel işletmeleri sarsmamak kaydı ile millî ekonominin gelişmesi ve halk ihtiyarlarının karşılanması gayeleri ile hareket eder.

MADDE 45: Devlet İktisadî faaliyetleri düzenlemek yolunda alacağı tedbirlerde, İktisadî hürriyetini ortadan kaldıran fîli inhisarları, milli emek ve sermayenin israfını, umumî menfaate ve İctimaî adalete aykırı istismarları önlemek gibi maksatlıyla hareket eder.

MADDE 46: Memleketin ham maddesini kullanan, halkın zaruri ihtiyaçlarını karşılayan, geniş işçi zümrelerine geçim sahalrı sağlayan, dünya piyasalarına göre de rantabl olan sanayii ile, umumiyetle ziraat sanayii ve küçük sanayiden millî ekonomi bakımından himayeye muhtaç görülenler ve halkın bilhassa köylümüzün boş zamanlarını kıymetlendiren el sanatları, devletçe himaye ve teşvik olunmalıdır. Bu esaslara göre tanzim edilecek bir “Sanayii Teşvik Kanunu” projesini Yüksek Meclise sunmak karındayız.

Sanayiimizin kuruluş ve işleyişinde eh iyiyi ei1 ucuza maletmek hedefini daima göz önünde bulundurmak icab eder.

MADDE 47: Devlet tarafından kurulup hususi ellerde daha rantabl işleyebileceği anlaşılan işletmeler, elverişli şartlarla özel teşebbüslere devredebilmelidir. Devlet İşletmeleri ile benzeri özel işletmeler, hiçbir suretle birbirinden farklı muamele ve şartlar altında bulundurulmamalıdır.

MADDE 48: İktisadî devlet teşekküllerinde verimlerin geniş ölçüde arttırılmasını ve masrafların mühim nisbetlerde azaltılmasını mümkün görmekteyiz. Bu teşekküllerin idaresinde randıman ve rantabilite hesap ve esaslarına ve basiretli bir tüccar gibi hareket prensibine sıkı sıkıya bağlanmakla bu hedefe varılabileceğine inanıyoruz.

Bu maksatla, İktisadî devlet teşekkülleri idare ve mürakabesinin, daha ileri ve bu müesseselerin özelliklerine daha uygun bir şekilde tanzimini ve kanunda değişiklikler yapılmasını zaruri görmekteyiz.

MADDE 49: Mahiyetleri itibarile devlet ve amme İktisadî teşebbüslerimden olan, Tekel İdaresi'nin şarap, tütün ve sair fabrika ve işletmeler gibi, iktisadî teşebbüslerin, 3460 sayılı kanunun teşkil ettiği İktisadî Devlet Tevekkülleri topluluğu içerisinde alınmasını tabii ve faydalı buluyoruz.

MADDE 50: Devletçilik politikasının devlete yüklediği her türlü ekonomik vazifelerin lâyıkile başarılabilmesini, iktisadi idare cihazının İktisadî ve ticari zihniyete ve esaslara göre işlenmesine bağlı görmekteyiz.

Ticaret İşleri

MADDE 51:Piyasalarda Emniyet ve istikrarın sağlanması şarttır. Kat'î zaruret olmadıkça piyasalara karışılmamalıdır. Bu alanda devlete düşer en önemli vazife, rekabetin ortadan kalkmasını veya daralmasını önlemeye çalışmak olmalıdır.

MADDE 52: Türlü sebeplerden ileri gelen hayat pahalılığı yalnız dar ve sabit gelirliilere zarar veren bir

dert olmakla kalmamış, bütün istihsal maliyetlerini arttırmış ve milletlerarası piyasaya uymak zorunda kalan dış ticaretimizi güçleştirmiştir. Devletin ilgili cihazları, çalışmalarını bu mesele üzerinde toplayarak, İktisadî ve malî hayatın türlü safhalarında gereken tedbirleri almak suretiyle, yaşama standardı tabiileştirilmeye çalışılmalıdır.

MADDE 53: Paramızın kıymetini, serbest piyasa döviz kıymetleriyle memleketimizin İktisadî ve malî durumuna en uygun şekilde ayarlamak ve bu esas üzerinde tam bir istikrar sağlamak zarureti karşısındayız. Bu yolda gereken tedbirler bir an evvel alınmalıdır.”⁷⁰

DP, parti programından da anlaşılacağı üzere, iktisadî alanda özel sektörün önünü açan ve üretimde devletin etkisini azaltan bir anlayış ilan etmiştir. Devlet ancak ve ancak özel sektörün erişemeyeceği ya da gücünün yetmeyeceği alanlara el atmalı anlayışı ile hareket etmeyi uygun bulmuştur. Devlet gerekli görüldüğü yerde üretimden elini çekmeli başka bir deyişle özelleştirmenin önü açılmalı görüşü savunulmaktadır. Program’da ayrıca Devletin atacağı adımlarda uluslararası piyasa koşullarına uygun davranılması gerektiği görüşüne yer verilmiştir.⁷¹

Söz konusu program halkta karşılık bulmuş ve bir umut olarak DP’yi 1950 seçimlerinde iktidara taşımıştır.

Tablo 2.1. 1950 Yılı Seçim Sonuçları⁷²

Parti	Oy	Milletvekili Sayısı
CHP	39,6	69
DP	55,2	416

Tablo 2.1’den görülebileceği üzere DP’nin siyaseti seçmen nezdinde kabul görmüş ve DP ezici bir çoğunlukla iktidara gelmiştir. CHP ise uzun süren tek parti iktidarındaki yerini muhalefete bırakmıştır. CHP’nin bu oy oranlarına düşmesinde en büyük etkenin ekonomi olduğunu belirtebiliriz. Zira ikinci dünya savaşının yarattığı ekonomik daralmanın, halk üzerinde yeni bir lider/parti arayışını ortaya çıkarmış ve bu noktadaki ihtiyacını tek alternatif DP ile karşılamıştır.

DP iktidara gelmesinin ardından Menderes’in açıkladığı ekonomi programında şu yönelimlere yer verilmiştir:

-Bütçenin yatırım mahiyetinde olan kısmı, mümkün olduğu kadar genişletmek ve bunun dışındaki bütün imkânlarımızı da yalnız ve yalnız istihsale matuf mevzulara tevcih etmek;

Hususi teşebbüsün kendini hukuki ve fiili emniyet altında hissetmesini sağlayacak bütün tedbirleri almak ve onun süratle gelişmesine yardım etmek;

⁷⁰<https://acikerisim.tbmm.gov.tr>, (erişim tarihi: 30.03.2018).

⁷¹Çakır, 2009: 109.

⁷²<http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

- Memlekette mevcut sermayenin istihsale akmasını kolaylaştırmak;
- Yabancı teşebbüs sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanabilmenin şartlarını tahakkuk ettirmek ve icaplarını yerine getirmek.
- İktisadi cihazlarımız için devlet bütçesinden envestisman mahiyetinde ayrılacak tahsisatı memleketimizin tabii şartları göz önünde bulundurularak vücuda getirilecek bir plana bağlamak
- istihsal hayatını devletin zararlı müdahalelerinden ve her çeşit bürokratik engellerden kurtarmak”⁷³

Görüldüğü üzere DP Adnan Menderes yönetiminde, devletçiliğin geri planda olduğu ve özel teşebbüsü amaçlayan politikalarını Adnan Menderes’in açıklamalarıyla görebilmekteyiz.

Burada dikkate alınması gereken diğer önemli nokta çalışmanın başlarında da belirtildiği üzere, ülke kaynaklarının yabancı teşebbüslerin kullanımına açılması konusunu özenli bir şekilde programa eklenmesidir. Bu madde ile birlikte Türkiye’ye yabancı sermayenin girişi hızlanacak, ekonomik ve siyasal anlamda yeni bir devri başlatacaktır.

DP'nin ekonomi politikalarına bakarken ele alınması gerek önemli bir faaliyet alanı da sanayi sektörüdür. Nitekim DP dönemi sanayii alanında hızlanmanın yadsınamayacak şekilde arttığı bir zaman dilimidir.

Sadece sanayi sahası için “Sanayi Bakanlığı” bu dönemde kurulmuştur. Sanayi Bakanlığı, 22 Mayıs 1957 tarihinde kabul edilen ve 30 Haziran 1957 tarihinde yürürlüğe giren 6973 sayılı kanunla kurulmuştur. Bu kanunun 10.maddesiyle de İktisat Bakanlığı’nın kuruluş ve görevleri ile ilgili 2450, 3612 ve 4842 sayılı kanunlar yürürlükten kaldırılarak İktisat Bakanlığı’nın, iktisat kısmı kaldırılmış ve bu bakanlık Ticaret Bakanlığı’na dönüştürülmüştür⁷⁴

Tespit edileceği üzere dönem, ciddi alanda sanayileşme yönünde girişimlere sahne olmuş ancak bu unsurların yanında kimi çevrelerde 1960'lara doğru sanayileşmenin planlamadan uzak ve pahalı girişimlerle gerçekleştirildiği yönünde eleştirilerde bulunmuştur.

27 Mart 1960'da CHP Adana Milletvekili Rıza Tekeli devlet sektöründe kurulan sanayi ve enerji tesislerinin hesapsızlık ve israf yüzünden ihale bedellerinin dört katına mal olduğunu barajların, fabrikaların, ihale ve ikmal bedellerinin bu gerçeğin reddedilemez delillerini teskil ettiğini “Yeter ki dönsün, kârında degiliz” zihniyetinin Demokrat Parti iktidarının bilinen özelliği olduğunu söylemiştir.⁷⁵

Bütün bu gelişmeleri irdelemeden öncelikle DP'nin dönem sanayii politikasını “DP Ekonomi ve Ticaret Bakanı 9 nisan 1951'de Ankara'da düzenlenen II.Sanayi kongresinde şu

⁷³Ahmad, 1992: 64.

⁷⁴Dikilitaş, 2007: 51.

⁷⁵Dikilitaş, 2007: 50.

şekilde dile getirmiştir:

- Sanayide envanter çıkarılarak tabi kaynakların tespit edilmesi,
- İhracata yönelik sanayi faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Sanayi politikasında ayrımın ortadan kalkması, (fabrika, el ve ev sanayi ayrımına son verilmesi)
- Yeni bir Sanayi Yasası düzenlenmesi,
- Sanayileşme programının ekonominin diğer sektörleriyle dengeli bir şekilde yapılması,
- Ülke ihtiyaçlarını gözeten yatırımlara öncelik verilmesi,
- Mevcut sanayinin daha da güçlendirilmesi,
- Sanayi kredisinin sağlanması ve yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi,
- Sanayide gerçekleştirilecek yatırımlar için vergi kolaylıklarının oluşturulması,
- Devlet ve özel teşebbüslerin aynı şartlar altında çalışmalarını sürdürmesi,
- Sanayicilere, yeni kurulan Sanayi Kalkınma Bankası'nın kredi sağlaması Sümerbank'ın elindeki işletmelerden önemli bir bölümünü özel girişime devretmesi veya özel girişimi bu işletmelere katması,
- Merkez Bankası mevzuatında yapılacak bir değişiklik ile, bankanın özel sanayi kesimine yardım etmesinin sağlanması,
- Yabancı sermayenin ülkeye getirilmesi için çalışmalar yapılması,
- Zor ve riski yüksek sanayi dallarından yeni kurulanlara, bir kaç yıl vergi bağışıklığı getirilmesi,
- Gümrük tarifelerinin sanayiye koruyacak şekilde düzenlenmesi,
- Devlet müdahalesinin en az ölçülere indirilmesi,
- Devlet işletmelerinin, özel girişimin ilgi duymadığı alanlarla sınırlı kalması ve özel kesimin çalışma alanlarının genişletilmesi,
- Tekelleşmeye son verilerek, devlet-özel işletme arasında eşitlik sağlanması,
- Zorunlu olmadıkça devlet işletmesinin kurulmaması, kurulanlardan da en çok üretim sağlanması için önlemler alınması,
- Devletin elinde bulunan işletmelerin, ana sanayiye yönelik olanlar dışında, belli bir plan çerçevesinde, uygun koşullarla herkesin katılabileceği şirketlere peyderpey devretmeye çalışması.⁷⁶

Görüldüğü üzere DP bu sanayi planlarında, özel teşebbüs, yabancı yatırım(ki bu büyük bir olasılıkla Marshall planı ile programa konulmuştur),devlet müdahalesini en aza indirmeye şeklinde olmuştur.

Bu unsurların yanı sıra amaçlanan programda; DP gelişimin yolunun Batı ülkelerinde olduğu gibi sanayi sektörünün kalkınması ile olacağını, programına yansıtmıştır. Ancak kağıt üzerinde yeterli görülen bu amaçlar, gelecekte de diğer siyasi iktidarlar tarafından tekrar edecek şekilde, tam başarıya ulaşamamıştır.

Demokrat parti ayrıca devletçilik ilkesinden kaçınarak öngördüğü sanayi politikalarını tam olarak uygulamaya koyamamış, programında belirttiği üzere zor alanlarda Kamu İktisadi

⁷⁶ Albayrak, 2004: 306.

Teşebbüslerin(KİT) artmasına katkıda bulunmuştur.

Bu dönemde:

- Makine Kimya Endüstrisi Kurumu(1950)
- Denizcilik Bankası(1951)
- Et ve Balık Kurumu(1952)
- Türkiye Çimento Sanayi(1963)
- Azot Sanayi(1953)
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı(1954)⁷⁷

Kurulmuş bunun yanı sıra çıkarılacak 6145 sayılı yasa ile Posta Telefon Telgraf(PTT) Kit halini almıştır.⁷⁸ Görüldüğü üzere bu teşebbüsler ile DP dönem içerisinde açıkça serbest sermayenin desteklenmesi gereken politikaları haricinde açık bir şekilde devlet kaynaklı kurumların kurulduğu aşıkardır. Nitekim bu kurumlarda arzu edildiği gibi yeterli seviyede ekonomik canlılık yaratamamıştır.

Bu uygulamaların yanı sıra, aşağıda verilen tabloda görüleceği üzere 1950-60 yılları arasında sanayinin amaçlanan kadar ilerleme kaydedemediği görülmektedir.

Tablo 2.2 İmalât Sanayii Üretim Değerlerinin Dağılımı 1950 ve 1960 (Câri Fiyatlarla – % olarak)⁷⁹

Ürün	1950	1960
Gıda	32.9	32.4
İçki	2.4	1.7
Tütün	14.2	9.1
Dokuma	26.1	21.0
Giyim	1.2	0.8
Ağaç Mamulleri	1.4	2.0
Mobilya	—	0.2
Kâğıt	1.6	1.8
Matbaa	0.9	1.8
Deri ve Kürk	0.8	0.8
Lastik	1.4	1.3
Kimya	0.6	8.0
Petrol-Kömür	0.2	1.9
Toprak Mamulleri	2.2	3.2
Temel Metaller	2.9	7.3
Madeni Eşya	2.7	3.6
Makine İmalatı	0.5	0.5
Elektik makineleri	—	0.9
Taşıt Araçları	2.2	2.5
Diğer	5.8	0.5
Toplam	100.0	100.0

Tablo 2.2'den görüldüğü üzere, 1950 ile 1960 dönemleri arasında payda artış gösteren sektörlerin başında Kimya ve Temel Metal Sektörü yer almaktadır. Görülen bu artışın da yukarıda belirttiğimiz KİT'lerin de katkısı bulunmakta ve özel sektörün gelişim aşamasında

⁷⁷Albayrak, 2004: 308.

⁷⁸Albayrak, 2004: 308.

⁷⁹Dikilitaş, 2007: 53.

olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

KİT'lerin bu denli, özellikle 1953'ten sonrası artmasında, etken ne olabilirdi, ya da diğer bir yoldan bu soruyu yöneltecek olursak DP'yi özel teşebbüsten alıkoyan ve yerine kamu teşebbüslerinin sayısını arttıran nedenler neydi? Kepenek ve Yentürk'ünde üzerinde durduğu; bunun nedeninin sadece o zaman dilimi içerisinde KİT'lerin yaptığını yapacak özel sermayenin yoksunluğu olamazdı. Bunun temel nedeni; DP'nin ekonomik kalkınmada ve hizmet isteklerini karşılamada, istihdam sağlamada, teşvik almayı yeğleyen özel teşebbüse karşın kamu teşebbüslerinin uygunluğu kanısına varmasıdır.⁸⁰

Ancak dillendirilen bu olguların yanı sıra DP özel teşebbüsün güçlenmesi içinde farklı yollara başvurmuştur. “Devlet fabrikalarının özel teşebbüse satışını gerçekleştiremeyen Demokrat Parti hükümetleri, özel teşebbüsü koruyucu tedbirler almış, sanayicileri teşvik etmiş, kredileri artırmıştır. Devlet bankalarının 1950 yılında özel sektöre açtığı kredi sadece 300.000.000 TL’yken, bu miktar 1960 yılında 7.500.000.000 TL’yi bulmuştur”⁸¹ “İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı, devletin sahibi olduğu Sümerbank’ın bir zamanlar ülke ihtiyaçlarının yüzde 70’ini karşılarken, artık sadece yüzde 30’unu karşıladığını belirtiyordu”⁸² Buradan da görüleceği üzere DP özel teşebbüsün payını -istediği kadar olmasa da arttırabilmiştir.

Kısacası DP Liberal sistem ile Devletçi geleneğin arasında bocalarken KİT'lerin yanı sıra özel teşebbüsleri de teşvik yoluna gitmiştir. Bu iki farklı sistemi kullanmasında aslında iç ve dış faktörler etkili olmuştur. Dışarıdan, 2.Dünya Savaşı sonrası yükselen Batı(ABD) ile olan ilişkilerin geliştirilmesi ve yukarıda bahsedilen Marshall yardımlarının ve dış borçların-hibelerin tesisi için izlenmesi gereken bir özel teşebbüs baskısı vardı. İçeriden ise hali hazırda özel teşebbüsün yeterli beceriye sahip olamaması ve devletin hizmet dağıtım-istihdamı yönlendirmesi için KİT oluşturma baskısını azaltmalıydı. Bu nedenler beraberinde karma olarak niteleyebileceğimiz bir anlayışı getirmiştir.

DP yukarıda saydığımız farklı tercihlere yönelirken, kullanmak istediği ve sürekli ülkeye dahil ettiği dış yatırımlar-yabancı sermaye olgusu-ne durumdaydı? Bu sorunun cevabı DP'nin dış sermaye arzusu ile beraber artı değerde olarak kabul edilebilir. Nitekim DP başa geldiğinden beri siyasi söylemlerinde Dış kaynaklı sermayenin istilacı olarak algılanmamasını savunmakta, hatta bu tezlerine; Nadir Nadi Cumhuriyet Gazetesinde 13 Ocak 1954 yılında çıkan yazısıyla yabancı sermayenin ulusal kalkınma girişimine ivme kazandıracağı vurgusuyla destek olmaktaydı.⁸³

⁸⁰Kepenek ve Yentürk , 2008: 101.

⁸¹Dikilitaş, 2007: 139.

⁸²Ahmad, 1992:168.

⁸³Albayrak, 2004: 320

Dış politika alanında ekonomi ile paralel olarak liberal sistemin gereklerini yerine getiren DP, ilk döneminde ABD ve batı bloğu ile olan ilişkisini artırma adına adımlar atmış 1950’de Kore Savaşına asker göndermiş ve bu ülkelere olan bağlılığını bir nevi somutlaştırmıştır. Kore savaşını takip eden 1952’de Türkiye NATO’ya dahil olmuştur.⁸⁴

Peki 1954 yılına gelindiğinde siyasi atmosfer ne durumdaydı? Bu sorunun cevabı için aşağıda yer alan tablonun incelenmesi faydalı olacaktır:

Tablo 2.3 1954 Yılı Seçim Sonuçları⁸⁵

Parti	Oy	Milletvekili Sayısı
CHP	35,1	31
DP	58,4	503

Tablo 2.3’den görüldüğü üzere DP önceki seçime göre hem oy oranını hem de milletvekili sayısını arttırmış ve güçlü bir iktidar olarak yönetimini sürdürmektedir. Buradan, 1950-54 yılları arasında uygulanan liberal politikaların ve söylemlerin seçmen nezdinde olumlu karşılık bulduğunu görmekteyiz. CHP ise oluşan bu yeni liberal siyaset rüzgarı karşısında oyunu azaltmaya devam etmiştir.

Peki liberal eksende yapılan bu çalışmalar sonucunda ülkeye nasıl bir dış kaynak aktarımı yapıldı? Bu sorunun cevabına geçmeden önce aşağıda verilen tablonun incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 2.4 1951-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları (000 TL olarak)⁸⁶

Yıllar	Türkiye’ye Gelen Yabancı Sermaye	Kümülatif Toplam
1951	3.410	3.140
1952	2.993	6.404
1953	1.148	7.552
1954	2.598	10.150
1955	8.002	18.152
1956	21.655	39.807
1957	10.531	50.338
1958	15.068	65.406
1959	19.825	85.223
1960	18.711	103.944

Tablo 2.4’den görüleceği üzere DP’nin ilk yıllarında yabancı sermayenin ürkek davrandığını tespit edebilmekteyiz. Bunun nedenlerine bakacak olursak, DP’nin yeni kurulan bir siyasi parti olarak ülke yönetimi ve bürokraside ilk yıllarını yaşaması ve yabancı sermaye

⁸⁴Kazgan, 1999: 94.

⁸⁵<http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

⁸⁶Albayrak, 2004: 323.

tarafından izlenen politikaların tutarlılığının ölçülmesinin zaman almasını söyleyebilmekteyiz. Zira yabancı sermaye günümüzde de olduğu gibi yatırım yapabilmesi için güvenli ve elverişli bir ortamı tercih etmektedir. 1954 seçimlerinde hem halk nezdinde DP'nin tasdiklenmesi ve güçlenerek iktidarını devam ettirmesi sonucuyla yabancı sermaye harekete geçmiştir. Tarım ve Ticaret yabancı sermayeye kapalı tutan “Yabancı Sermaye Kanunu” 1954’de yürürlüğe giren “Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu” ile kaldırılmıştır. Aynı tarihte devlet elinde bulunan petrol arama yetkisi özel sektöre de verilmiş ancak istenilen sonuç elde edilemeyince 1957’de genişletilerek yabancı şirketlere de petrol rafinerisi kurma hakkı verilmiştir.⁸⁷ 1954-60 arasında yatırım rakamı çift haneli düzeylere çıkmıştır özellikle 1956 yılı yabancı sermaye açısından rekor yılı olmuştur.

Gerçekleştirilen yabancı yatırımlarda ise başı Amerika Birleşik Devletleri çekmektedir. Zira bu dönemde 2. Dünya savaşının asıl galibi olan ABD dünya ekonomisini de şirketleri aracılığı ile domine etmekte ve geliştirmekte olan ülkeleri kendi firmaları için bir Pazar olarak görmekteydi. Nitekim DP başa geldiğinden itibaren Amerika Birleşik Devletleri(ABD) ile olan ilişkilerini Marshall yardımları ve diğer destekler için iyi tutmuş, Celal Bayar gibi hem partide hem de Devlet nezdinde(Cumhurbaşkanı)kişilerce ABD'ye yapılan gezilerde yatırım ihtiyacını dile getirmiştir. Celal Bayar, New York'ta Calvin Bullock Forumunda şu açıklamayı yaparak destek talebinde bulunmuştur:

“Gösterdiğimiz çaba ne kadar büyük olursa olsun, mali ve teknik kaynaklarımızın zenginlik kaynaklarımızdan gerekli hızda yararlanmaya yeterli olmadığını görüyoruz... Kaynaklarımızın daha hızlı bir şekilde üretime açılması gerekir. Yabancı sermaye ile bu mümkün olacaktır.”⁸⁸ Görüldüğü üzere DP, aslında dış sermaye isteğini iç siyasette oy malzemesi olarak kullanırken aslında ABD sermayesine göz kırptığı görülmektedir. Peki bu girişimlerin bir getirisi olarak ABD kaynaklarının Türkiye'ye aktarımı hangi miktarda olmuştur? Bu sorunun cevabına ışık tutmak için aşağıdaki tablonun incelenmesi faydalı olacaktır:

⁸⁷Kazgan, 1999: 99

⁸⁸Ahmad, 1992:169.

Tablo 2.5 ABD Ekonomik Yardımları (Dolar)⁸⁹

YIL	BORÇ	BAĞIŞ	TOPLAM
1946-48	45.4	-	45.4
1949	33.8	-	33.8
1950	40	31.9	71.9
1951	-	49.8	49.8
1952	11.2	58.4	69.6
1953	-	58.6	58.6
1954	-	78.7	78.7
1955	25.5	83.8	109.3
1956	25	104.3	129.3
1957	25.1	62.3	87.4
1958	23.2	90.4	113.6
1959	97.2	107	204.2
1960	26.5	99	125.5
1961	131	89.8	220
1962	102.5	81.6	184.2
TOPLA	586.4	995.6	1582

1955'de 1 Dolar 2.80 TL'ye eşitken, 1960'da 1 Dolar 9 TL olmuştur⁹⁰ bu bilgi doğrultusunda Tablo 2.5 incelendiğinde ABD yardımları CHP yönetimi iktidarda iken borç olarak başlamış, DP başa geçtikten sonra izledikleri siyaset ve konjonktür değişimi (Marshall yardımları) ile beraber bu yardımlara ek olarak bağışlar başlamıştır. 1950-55 yılları arasında bağışlar 361 milyon dolar iken 1956-60 yılları arasında bu rakam 463 milyon dolara çıkmıştır. Özetle DP, 1950-60 yılları arasında ABD'den 842 milyon doları bağış, 273 milyon doları borç olmak üzere 1.097 milyar dolar destek almıştır.

DP bir nevi ABD'ye verdiği mesajların karşılığını alabilmiştir. Ancak bir başka açıdan ABD'li yatırımcı ve araştırmacılar DP'nin devletçilikten tam kopamaması yüzünden çeşitli raporlar hazırlamış ve raporlarda sürekli olarak tam olarak liberalleşememe eleştirisini de getirmeyi ihmal etmemiştir.

Bu noktada dikkat çeken başka bir husus, 1960 darbesinin borç ve bağışlarda duraksamaya yol açmamış olmasıdır. Destekler 1961 yılında 220 milyon dolar, 1962'de 184 milyon dolarlık bir dilimle devam etmiştir.

Peki, ekonominin kötü gidişatı ne zaman kendini göstermiştir? Cevabı 1954 ve 1957 yılları olarak vermek yanlış olmayacaktır. 1958 yılı bunun bir sonucu olarak 8 yıldır süregelen DP iktidarına karşı muhalefetin sesinin artmaya başladığı ve DP'nin ekonomik alanda darboğaza girdiği bir dönem olmuştur. Enflasyon rakamlarının yıllar içinde seyrine bakacak olursak bu tespit daha net anlaşılacaktır ancak öncesinde enflasyonu tanımlamak gerekmektedir. “*Enflasyon bir ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatlarında gözlenen sürekli*

⁸⁹Kepenek ve Yentürk, 2008: 103.

⁹⁰TÜİK, 2012: 619.

ve genel kapsamlı artışı ifade etmektedir.”⁹¹

Tablo 2.6 1948-1959 Enflasyon Oranları⁹²

Yıllar	Enflasyon (TEFE)
1948	1,4
1949	7,5
1950	-4,3
1951	-1,1
1952	5,1
1953	4,8
1954	9
1955	11,9
1956	11,5
1957	12,5
1958	15,7
1959	22,6

Tablo 2.6’den görüleceği üzere enflasyon 1956-57-58 ve 1959 senelerinde ciddi bir artış göstererek çift haneli rakamlarda istikrarlı bir seyir ivmesine girmiştir. Enflasyonun bu denli artmış olmasında kimi uzmanlar; Menderes ve dolaylı olarak DP'nin kolay kazan kolay harca politikalarının etkili olduğunu ve ithal ikamenin ivme kazanması ile böyle bir sonuçla karşı karşıya kalındığını belirtmişlerdir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere DP'nin 1960’lar yaklaştıkça ekonomi siyasetinin miladını doldurmaya başladığı görülmektedir. Bu ortam nezdinde IMF yetkilileri bir açıklama yaparak bazı hususlar belirtmiş ve bu hususların gerçekleştirilmesinin mecburi olduğunu dile getirmişlerdir. Gerçekleştirilmemesi durumunda ise yardımların kesileceğini belirtmişlerdir. Adı geçen hususlar:

- “Memleketin ekonomik hayatını tehdit ettiği ileri sürülen her türlü tedbir ve bilhassa Milli Koruma Kanunu'nun kaldırılması, gümrük mevzuatında ithalatı tehdit edici hükümlerin ilgası ve piyasanın liberal sisteme devredilmesi,
- Yatırımların durdurulması ve kontrolüne müsaade edilmesi,
- Paranın ayarlanması (Ulus Gazetesi 19 Temmuz 1958)⁹³

IMF’den gelen bu açıklamalar üzere hükümet kısa zamanda bir program hazırlamış ve 1 aylık kısa bir sürede, IMF yetkililerinin istekleri doğrultusunda oluşan bir reçeteyi uygulamaya koymuşlardır. Açıklanan program:

⁹¹TCMB, 2013: 2.

⁹²TUİK, 2012: 602.

⁹³ Albayrak, 2004: 360.

- Ekonomik kredilerin daraltılması,
- Dolaşımdaki paranın artmasını önlemek için bazı kararların alınması,
- Yabancı sermayenin kazançlarının döviz olarak yurt dışına çıkarılmasına engel olunmaması,
- Kredi zorlukları ve dondurulmuş sermayenin harekete geçirilmesi,
- Aşırı tasarrufa gidilmesi,
- Milli Koruma Yasası'nın ve Hazine Vergisi'nin kaldırılarak, liberasyon sistemine geçilmesi(Ulus gazetesi 24 ağustos 1958)⁹⁴

İlk bakıldığında kulağa hoş gelen ve liberal bakış taşıyan bu ilkeler ne yazık ki tam olarak uygulanma fırsatını bulamamıştır. İzlenen siyasa sonucunda yabancı sermaye net olarak ciddi yatırımlar ile Türkiye'ye çekilemedi, DP'nin işsiz kesime yabancı teşviklerle iş sağlama umudu sonuçsuz kaldı. Yabancı sermayenin orantısız şekilde desteklenmesi buna karşın iç sermayenin desteklenmemesi ile yabancı ortaklı yeni girişimler oluşmaya başladı ancak bu politikalar aşağıdaki grafiklerde görülebileceği üzere dış ticaret rakamlarına negatif olarak yansdı.

Tablo 2.7 Dış Ticaret Durumu (1950-1953) (Milyon Dolar)⁹⁵

Yıllar	ithalat	ihracat	Dış Ticaret Açığı
1950	286	263	-23
1951	402	314	-88
1952	556	363	-193
1953	533	396	-137
Toplam	1777	1336	441

Tablo 2.8 Dış Ticaret Durumu (1954-1958) (Milyon Dolar)⁹⁶

Yıllar	ithalat	ihracat	Dış Ticaret Açığı
1954	478	335	-143
1955	498	313	-185
1956	407	305	-102
1957	397	345	-52
1958	315	247	-68
Toplam	2095	1545	550

Tablo 2.7 ve 2.8'den anlaşılabileceği üzere DP'nin ilk yılları ihracat açısından büyüme sinyallerinin geldiği bir dönem olmuş ancak diğer taraftan ithalattaki artış ihracatı geride bırakmıştır. Liberal politikalar özellikle ithal girdilerde kendini göstermiştir. Bu noktada ABD tavsiyeli kararların asıl faydalarını her zaman olduğu gibi yabancı sermayenin gördüğünü belirtmek yanlış olmayacaktır.

Enflasyonun 1954 yılından sonra yüksek seviyelerde seyretmeye başlaması 1953

⁹⁴ Albayrak, 2004: 361.

⁹⁵ Baytal, 2007: 563.

⁹⁶ Baytal, 2007: 563.

yılında zirve yapan ithalat rakamlarına yansımış ve ithalat 1958 yılına kadar bir düşme eğilimine girmiştir. Benzer bir şekilde ihracat rakamları da aynı eğilimi izleyerek 1958 yılına kadar düşüşünü devam ettirmiştir. 1954-58 yılları arasında en belirgin fark, 1950-54 yılında 441 milyon TL olan dış ticaret açığının bu dönemde 550 milyon TL'ye yükselmesidir.

1956-58 yılları arasında ihracattaki azalmalar, Dünya Bankası'ndan yeni krediler alınamaması gibi nedenlerle 1\$=2,80 TL olarak kabul edilen kurun iç piyasada 1\$=20 TL değerine ulaşmıştır.⁹⁷

Tablo 2.9. Yıllara Göre Motorlu Taşıt Sayısı (Adet)⁹⁸

Yıllar	Otomobil	Otobüs	Kamyon
1949	10.071	3185	13.201
1950	13.405	3755	15.404
1955	29.970	6848	34.429
1958	34.244	8065	39.721
1959	37.616	8881	48.094
1960	45.767	10.981	57.460

DP döneminin ekonomi politikalarının halk ve iş çevrelerinde nasıl bir yansıması olduğuna tablo 1.9. çerçevesinde bakmak faydalı olacaktır. Tablo 2.9'a göre 1949 yılında ülkedeki otomobil sayısı 10.071 iken 1955'de neredeyse 3 katına çıkarak 29.970 sonrasında da 1960 yılına gelindiğinde 45.767'ye çıkmıştır. Buradan yola çıkarak DP döneminde uygulanan liberal politikaların bireylerin tüketim miktarını artı yönde değiştirdiğini görebilmekteyiz. Ticaret anlamında önemli bir veri kaynağı olan Kamyon sayısı da 1949 yılında 13.201 iken 1955'de neredeyse 3 kat artarak 34.429'a çıkmış (otomobil sayısını geride bırakmış), 1960 yılına gelindiğinde 57.460 rakamına erişmiştir. Özetle tablodan hareketle, genel anlamda bireylerin tüketim harcamaları ve ticarete yönelik harcamalarda bir artışın yaşandığı görülmektedir.

Verilen örneklerden görüldüğü üzere geliştirilen liberal politikalar siyaset için ilk yıllarda bir umut olarak algılanmış ancak köklü reformların yapılamaması ve liberal politikalarda deneyim eksikliği dış nedenlerden dolayı istenilen sonuç elde edilememiştir. 1955'de "İstanbul Ekspres" gazetesinde çıkan Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberi ile Yunanlılar tarafından tahrip edildiği haberi ile patlak veren 6-7 Eylül olayları ile başlayan Gayrimüslimlere yönelik şiddet olayları, siyasi ve ekonomik kötü gidişata katkı sağlamıştır.⁹⁹ Söz konusu bu gelişmeler tabloda görülebileceği üzere oy oranına da yansımıştır.

⁹⁷ Kazgan, 1999: 106.

⁹⁸ www.tuik.gov.tr, (erişim tarihi: 11.04.2018).

⁹⁹ Eroğul, 2014:165.

Tablo 2.10 1957 Yılı Seçim

Parti	Oy	Milletvekili Sayısı
CHP	41,4	178
DP	48,6	424

Tablo 2.10'daki veriler ışığında, DP'nin 1954 seçimlerine göre 10 puanlık bir düşüş yaşadığı görülmektedir. İlk bakışta bu düşüş çok keskin görünmemektedir ancak CHP'nin oy oranı ve buna bağlı olarak sandalye sayısının artması muhalefetin sesinin yükselmesini sağlamıştır. Özetle DP'nin düşüş trendi bu seçimle tescillenmiştir.

Adnan Menderes, mevcut ekonomik şartları iyileştirmek ve liberal batı ile entegrasyonu sağlamak adına kuruluşundan 1 yıl sonra 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) başvuruda bulunmuştur. Yapılan bu başvuru ile Türkiye-AB ilişkilerinde ilk adım atılmıştır.

Ekonomik-siyasi süreci yönetemeyen ve izlediği politikaları ile iktidar desteğinden giderek uzaklaşan DP, muhalefete farklı açılardan baskı kurmuştur. (18 Nisan 1960 Tahkikat Komisyonu)¹⁰¹ Kanun ilanının ertesi günü İstanbul'da başlangıç olarak kabul edilen büyük bir öğrenci gösterisi meydana gelmiştir. 21 Mayıs'ta Harbiyelilerin yürüyüşü ile ordunun da öğrencilere destek vermesi DP'ye verilen bir ultimatom niteliğindedir.¹⁰² bu gelişmeler 27 Mayıs 1960 yılında yapılan askeri darbe ile sonuçsuz kalmış ve Türkiye'nin liberal eğilimli demokrasi deneyimi bir dönemliğine rafa kaldırılmıştır.

Demokrat parti liberal eğilimli politikalar geliştirmeye ve bunları uygulamaya çalışarak Türkiye'nin ekonomiye olan yaklaşımına çok büyük bir katkı sağlamıştır. İzlediği serbestleşme taraftarı siyaset, kendi döneminde arzuladığı kadar etkili olmasa da ardından gelen aynı eğilimdeki partilere hem altyapı hem de cesaret vermiştir. DP yukarıda da bahsedildiği gibi ilk çıkış noktasında kendi tabirleriyle CHP'nin elitist politikalarının yerine Anadolu'da yaşayan köylü seçmenler üzerinden bir hareket olmayı denemiş ancak bir süre sonra toprak ağaları yani yerel zenginlerin partisi olmuştur. Bir başka açıdan II.Dünya savaşı sırasında Türkiye'de yetişen bu sınıf; DP'den sonra kendilerine AP ve ANAP'ı iktidar aracı olarak görmüştür.

2.2.Adalet Partisi

Adalet Partisi 27 Mayıs darbesinden sonra kapatılan Demokrat Parti'nin politikalarını izlemek ve uygulamak üzere emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala, Şinasi Osman, Halit Ağca

¹⁰⁰ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

¹⁰¹ Eroğul, 2014: 230

¹⁰² Eroğul, 2014: 237

ve Dr. İhsan Önal tarafından 16 Eylül 1961 yılında “kitap ve güneş” oluşan amblemi ile kurulmuştur. AP genel başkanı Ragıp Gümüşpala'nın 6 Haziran 1964'teki vefatının ardından geçici genel başkan Saadettin Bilgiç'in, 27-29 Kasım 1964 tarihlerinde düzenlenen büyük kongrede görevini Süleyman Demirel'e devretmesinden itibaren Demirel dönemi başlamış, 1965 seçimleri ile iktidara gelmesi ile birlikte 1980 askeri darbesiyle kapatılana kadar AP'de Demirel dönemi devam etmiştir.¹⁰³

Adalet Partisi İktidara gelmeden önce kuruluşunda savundukları düşünce itibarı ile DP'nin selefi niteliğindeydi.

AP'ye göre devlet “milletin kendi işlerini sürdürmek üzere vücuda getirdiği teşkilattan ibarettir” Milleti en kısa zamanda kalkındırmak, batı medeniyet seviyesinde bir refah amaçtır. “Memleketi, vasıf olduğu terraki merhalesinden geri götürecek her türlü siyasi, içtimai, zihniyeti redetmek” AP tarafından savunulmakta, bütün kamu hizmetlerinde ıslahatçı bir yol izleneceği belirtilmektedir.¹⁰⁴

Görüldüğü üzere AP -aynı DP'nin seçim öncesi vaatleri gibi- serbest sermayenin ön planda olduğu bir açılım dahilinde seçmenlere kendini benimsetmeye çalışmıştır. AP'nin ekonomi politikalarında savunduğu hususlardan biri ekonomik düzen için vatandaşın özgürlüğünün kısıtlanamayacağını ve vatandaşın bu düzenin kurulmasında bir madde olarak görülemeyeceği anlayışı olmuştur. Diğer bir önemli husus devletin ekonomik kalkınmada önemli bir aktör olduğu ancak özel teşebbüs ile bu alanda bir rekabete giremeyeceği aksine işini kolaylaştırması gerektiğini savunmuştur.¹⁰⁵ Nitekim AP'nin kuruluş yılları ve iktidarda olduğu süre zarfında Türkiye'de sermaye devleri olarak iki şirketten biri 2. yılını doldurmakta diğeri de iktidarı sırasında kurulacaktır. Bu holdingler günümüzde de varlığını sürdüren KOÇ(1963) ve SABANCI(1967)'dir. Görüldüğü üzere AP'nin, DP'den sonra, takip ettiği özel teşebbüs destekli politika ile DP'den daha etkin bir şekilde sermaye ile arasındaki bağı güçlendirmiştir. Nitekim Demirel Liberalizmi desteklediğini, Türkiye'nin kapalı bir ekonomiye gidecek bir yapıda olmayacağını belirtmiştir. Demirel ayrıca, devleti bürokrasiden kurtaramayacağını bunun yerine özel teşebbüsleri destekleyerek her vatandaşın kendi isteği ile kalkınmaya katılması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁶ 1955'de Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü görevi yapan Demirel, müdürlüğü döneminde birçok baraj inşaatının gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Bu yönüyle kendisine “Barajlar Kralı” denilen Demirel aynı

¹⁰³ <http://ap.org.tr/haberler/51/adalet-partisi-yeniden-siyaset-arenasinda>, (erişim tarihi:05.04.2018)

¹⁰⁴ Kuru, 1996: 18.

¹⁰⁵ Kaya, 2004: 102.

¹⁰⁶ Köktürk, 2005: 51.

birikimini iktidarı sırasında da kullanmıştır.¹⁰⁷

Demirel yine iktidar söylemlerinde halkın muhafazakârlığından yola çıkarak siyasa yapımında muhafazakâr söylemlerde yer vermiştir. Demirel:

Bugün Türkiye 1946 Türkiye'sinden daha mı geridir? Elbette değildir, toplum değişecektir, Fakat toplumun temel değer hükümleri kolay değişmeyecektir. Bunları muhafaza edeceğiz(...)Temel değer hükümlerini inkar ederek çağdaş düzeye varmamız mümkün değildir, buraya ulaşamayız, ulaştık dediğiniz anda taklitçi ve kopyacı olunuz. Bunu kendinize mal edip damganızı vurmak mecburiyetindesiniz. Kendi milli renginize ve hasletlerinize göre işler halde tutacaksınız¹⁰⁸

Yukarıdan da görüleceği üzere AP yönetimi DP'de olduğu gibi söylemlerinde muhafazakarlığa yer vermiş ve bir bakıma Liberal Muhafazakar bir siyaset anlayışı temsil etmiştir. Neticede AP iktidarında, parti ile özel sermaye sahipleri arasında yakın ilişkilerden dolayı ekonomik anlamda DP'ye göre daha olumlu bir çizgi çizilmiştir. AP iktidarı zamanında Kurulan Sabancı Holding ise 1980 sonrası Türkiye'yi iktidar partisi olarak yönetecek ANAP'ın genel Başkanı Turgut Özal'ı, holding bünyesinde çalıştırmıştır.

AP il kuruluş yıllarındaki 1961 seçimlerinde darbe sonrasındaki döneme denk gelmesine rağmen önemli oranda bir oy alarak CHP'nin ardından ikinci parti konumuna gelmiştir. Burada AP'nin DP'nin halk nezdinde bir mirasçı gibi görüldüğü, DP ile sahiplenilen milliyetçi, muhafazakar ve liberal kesimlerin AP'ye can simidi gibi sarıldığını görebilmekteyiz.

Tablo 2.11 1961 Yılı Seçim Sonuçları¹⁰⁹

Parti	Oy	Milletvekili Sayısı
CHP	36,7	173
AP	34,8	158

Tablo 2.11'deki 1961 yılı genel seçim sonuçlarına göre AP aldığı oy oranı ve buna bağlı olarak kazandığı milletvekili sayısına göre DP'nin başarısına erişemese de ileride iktidar olacağı mesajını halka iletmiştir. Buradaki kıyaslamada göz ardı edilmemesi gereken en büyük etken, AP'nin DP'nin aksine askeri darbe sonrasında yapılan bir seçimle demokrasi sınavına dahil olması hususudur. AP aldığı oy ile CHP ile koalisyon kurma mecburiyetine düşmüştür. AP bu sonuçlar ışığında koalisyon kararında oldukça zorlanmıştır zira parti tabanı CHP'yi 1960 darbesinin destekçisi olarak görmekte ancak aynı zamanda hakkında mahkumiyet kararları bulunan eski DP kişilerin serbest bırakılması için iktidarda olma

¹⁰⁷ Türkkan, 1996: 211.

¹⁰⁸ Köktürk, 2005: 52.

¹⁰⁹ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

zorunluluğunu üzerinde hissetmiştir. Nitekim karar ikinci yönde olmuş ve 1965 yılına kadar sürecek koalisyonlar döneminde aktif rol oynamıştır.¹¹⁰

1961 yılı ekonomi açısından bakıldığında farklı bir açıdan milat olarak kabul edilmektedir. DP iktidarının yirmili seviyelere çıkardığı enflasyon sonrası ekonominin iyileşmesi için dış kaynak ihtiyacı yabancı yatırımcılar ve dış ticaret tarafından sağlanamamıştır. Bu sermaye ihtiyacı, IMF ile yapılan ve 2005'e kadar sıkça duyacağımız Stand-by sözleşmesi ile karşılanmaya çalışılmıştır.

Tablo 2.12 Türkiye'nin IMF ile Yaptığı 19 Stand-by Düzenlemesi¹¹¹

No	Tarih	Vade(Ay)	Miktar (Milyon SDR)*	Kullanım (Mil. SDR)
1	1961	12	37,5	16
2	1962	9	31	15
3	1963	11	21,5	21,5
4	1964	11	21,5	19
5	1965	12	21,5	0
6	1966	12	21,5	21,5
7	1967	11	27	27
8	1968	9	27	27
9	1969	12	27	10
10	1970	12	90	90
11	1978	24	300	90
12	1979	12	250	230
13	1980	36	1.250	1.250
14	1983	12	225	56,3
15	1984	12	168,8	168,8
16	1994	14	460,5	460,5
17	1999	36	11.738,9	11.738,9
18	2002	36	11.914	11.914
19	2005	36	6.662	6.662

*1 SDR (Özel Çekme Hakkı)= 1,65 Dolar

Tablo 2.12'den görüleceği üzere 1960-65 yılları arasındaki dönemde IMF Türkiye'ye 133 Milyon SDR kredi tanımlamış ancak bu süreçte söz konusu kredinin 71,5 milyon dolarlık kısmı kullanılmıştır. Söz konusu kredi AP iktidarına kadar ekonominin rayına oturmasına katkı sağlamıştır.

12 Eylül 1963 yılında AET Bakanlar Konseyi'nin önerisi ile Türkiye ile AET arasında üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar sürecek olan bir ortaklık anlaşması, Ankara Antlaşması imzalanmıştır. 1 Ocak 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması, Türkiye ile AB ilişkilerinin hukuki temelini oluşturmuştur.¹¹²

Seçimlerin ekonomik gidişatta nasıl bir etkiye yol açtığına bakacak olursak:

¹¹⁰ Kaya, 2004: 60.

¹¹¹ Eğilmez ve Kumcu, 2008: 79.

¹¹² <https://www.ab.gov.tr/111.html> (erişim tarihi: 13.08.2018).

Tablo 2.13 1960-65 Yılları Enflasyon Oranları¹¹³

Yıllar	Enflasyon (TEFE) %
1960	7,4
1961	1,3
1962	3,8
1963	6,5
1964	0,8
1965	6,7

Tablo 2.13 ışığında tüketici açısından genel ekonomik görünümün dalgalı bir süreç yaşadığını görmekteyiz. 1961’de ve 1964 yıllarında enflasyonda ciddi düşümler meydana gelse de bu oranlar diğer yıllarda korunamamıştır. 31 Ekim 1961 yılında Türkiye ile Federal Almanya arasında imzalanan işçi anlaşması ile AP’nin istihdam anlamında elini rahatlamıştır. İşsiz kesimler Almanya’yı bir umut kapısı olarak görmüş ve Almanya’ya gitme hayali Anadolu’nun farklı kesimlerindeki vatandaşların gündeminin ilk sıralarına oturmuştur.

Tablo 2.14 Dış Ticaret Verileri (1960-1965) (Milyon Dolar)¹¹⁴

Yıl	Dış Ticaret	Dış Ticaret Hacmi
1960	-147,5	788,9
1961	-160,5	853,9
1962	-283,3	1000,6
1963	-319,5	1055,7
1964	-126,5	948
1965	-108,2	1035,7

Tablo 2.3’e göre dış ticaret hacminde pozitif yönde bir eğilimin olduğunu ve 1962 yılından itibaren Türkiye’nin dış ticaret hacminde milyar dolarlı rakamlara ulaştığını görebilmekteyiz. Bu veriden 1950-60 DP iktidarının oluşturduğu özel sektör merkezli liberal politikaların meyvesini AP’nin topladığını görebilmekteyiz. İthalatın ihracatı karşılama oranı ise 1963 yılında tepe noktasına ulaşmış olsa da 1965 yılına gelindiğinde çift haneli rakamlara düşmeye çok yaklaşmıştır.

Demirel’in AP’nin Genel Başkanı olmasıyla uyguladığı çok yönlü siyaset söylemleriyle seçimde bir rüzgar oluşturmuş, Türkiye’nin farklı yerlerinde halka hitaplarında uyguladığı söylem farklılıklarıyla yerelden genele bir siyaset anlayışıyla hareket etmiştir. 1965 seçimi geldiğinde bu rüzgarı oya dönüştürmeyi başararak Tablo 2.15’de görüleceği üzere milletvekili çoğunluğunu elde etmiştir.

¹¹³ TÜİK, 2012: 602.

¹¹⁴ TÜİK, 2012: 480-481.

Tablo 2.15 1965 Yılı Seçim

Parti	Oy	Milletvekili Sayısı
CHP	28,7	134
AP	52,9	240

Yeni kurulan ve tek başına iktidar olan AP hükümet politikalarının tüketici nezdinde ekonomik anlamda nasıl bir etki bıraktığına bakmak için aşağıdaki tablonun incelenmesi gerekmektedir.

Tablo 2.16 1965-1969 Yılları Enflasyon

Yıllar	Enflasyon(TEFE) %
1965	6,7
1966	5,5
1967	6,3
1968	4,1
1969	5,7

Tablo 2.16 çerçevesinde enflasyonun dalgalanmasının kabaca +/- 1 puan civarında sınırlanmış olduğunu görebilmekteyiz. Buradan hareketle Demirel hükümeti uyguladığı liberal eksenli politikalarda ekonomiyi dengede tutmayı başaramamıştır ancak enflasyonun tam anlamda düşmesini sağlayamamıştır.

Tablo 2.17 1966-70 Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)¹¹⁷

Yıl	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1966	-162,3	1.208,8
1967	-267,2	1.207
1968	-264,4	1.260
1969	-359,1	1.338,1
1970	-494,2	1.536,1

Tablo 2.17'ye göre dış ticarete ise hacim ve dengede aynı oranda bir artışın gerçekleştiği görülmekte ancak sürdürülen liberal politikalarla birlikte cari açığın giderek büyümeye devam ettiği de anlaşılmaktadır.

1969 yılına gelindiğinde AP'nin seçimlerde oy oranı kaybı yaşamaya başladığını açıkça görebilmekteyiz. Bu oy kaybının nedenleri içerisinde mevcut siyasi olayların, AP'den umut bulamayan muhafazakar bir kitlenin oluşmasının yanında enflasyon baskısının seçmen üzerinde giderek artan bir baskı unsuru oluşturması da bulunmaktadır.

¹¹⁵ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

¹¹⁶ TÜİK, 2012: 602.

¹¹⁷ TÜİK, 2012: 481.

Tablo 2.18 1969 Yılı Seçim

	Oy	Milletvekili Sayısı
CHP	27,4	143
AP	46,6	256

Tablo 2.18'de görülen seçim sonucunda AP düşüş eğilimine başlamıştır, Meclise 8 parti girmiş ve nitekim 1965'te 6 partinin Meclise girdiği bir meclise göre daha farklı görüşlerin temsil edildiği bir meclis yapısı oluşmuştur. 1969 ayrıca siyasi tarihe "kanlı pazar, 16 Şubat 1969" olarak anılan "6. filo" olayı ile AP'nin ülke içindeki kontrolü kaybetmesine yol açacak olaylar zincirinin ayak sesleri olmuştur.

Tablo 2.19 1970-73 Enflasyon Oranları¹¹⁹

Yıl	Enflasyon (TEFE) %
1970	11,8
1971	21,8
1972	15,3
1973	15,8

Seçimler sonrasında Tablo 2.19'dan görüleceği üzere, enflasyon rakamlarının artması ve 1970 yılında başlayan işçi eylemleri, üniversitelerde yaşanan öğrenci olayları iktidardaki AP'yi zor durumda bırakmıştır.

Bu dönemde AB üyeliği ile ilgili önemli bir adım atılmış ve batıya yani liberalizme ekonomik alanda entegrasyon için Katma Protokol imzalanmıştır. Süreç 1980 askeri darbesine kadar aşağıdaki şekilde ilerlemiştir:

13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile birlikte, Ankara Anlaşması'nda öngörülen hazırlık dönemi sona ermiş ve "Geçiş Dönemi"ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür.

1971 yılı itibarıyla, Katma Protokol çerçevesinde, Topluluk, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'den ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Buna karşılık, Türkiye'nin AB kaynaklı sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini tedricen sıfırlaması öngörülmüş ve böylece Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girmesi için 22 yıllık bir süre tanınmıştır.

Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir seyir izlemiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır.¹²⁰

¹¹⁸ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

¹¹⁹ TÜİK, 2012: 603.

¹²⁰ <https://www.ab.gov.tr/111.html> (erişim tarihi: 13.08.2018).

Tablo 2.20 1971-73 Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)¹²¹

Yıl	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1971	-494,2	1.847,4
1972	-677,6	2.447,5
1973	-769,1	3.403,3

Tablo 2.20'ye göre 1969-1971 dış ticaret açısından durağan bir dönem olmuştur. Ekonomideki bu durağanlık ülkede yaşanan ve yukarıda bahsettiğimiz meselelerle birleşmiş ve AP'nin enerjisini azaltmıştır. Nitekim 12 Mart 1971'deki askeri muhtıra ile demokrasi tekrardan darbe alarak AP'nin tek başına iktidar dönemleri sona ermiştir.

Tablo 2.21 1973 Yılı Seçim Sonuçları¹²²

Parti	Oy	Milletvekili Sayısı
CHP	33,3	185
AP	33,3	149
MSP	11,8	48

Tablo 2.22 1974-77 Enflasyon Oranları¹²³

Yıllar	Enflasyon (TEFE) % ¹²⁴
1974	15,4
1975	19
1976	16,4
1977	22,5

1971-1973 yılları arasında muhtıra sonrasında kurulan teknokratlar hükümeti görev yapmış ardından 1973 yılında gerçekleşen seçimler ile CHP-MSP iktidarı başlamıştır. Tablo 2.22'de görüleceği üzere söz konusu dönem enflasyonun yükselişini önleyememiş ve kısa süreli olan bu hükümet, yerini 1980 askeri darbesine kadar gidecek koalisyonlara bırakmıştır. 1971 yılı başka bir açıdan Türkiye siyaseti için önemli bir yıl olmuş, Devlet Planlama Teşkilatı'nda Müsteşarlık görevinde bulunan Turgut Özal 1971-1973 yılları arasında yurtdışına görevlendirilerek Dünya Bankası'nda danışman olarak çalışmaya başlamıştır.

Tablo 2.23 1974-77 Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)¹²⁵

Yıl	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1974	-2.245,4	5.309,7
1975	-3.337,5	6.139,6
1976	-3.168,4	7.088,9
1977	-4.043,3	7.549,3

¹²¹ TUIK, 2012: 480-481.

¹²² <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

¹²³ TUIK, 2012: 603.

¹²⁴ TUIK, 2012: 603.

¹²⁵ TUIK, 2012: 481.

Tablo 2.24 1977 Yılı Seçim Sonuçları¹²⁶

Parti	Oy	Milletvekili Sayısı
CHP	41,4	213
AP	36,9	149
MSP	8,6	24

Tablo 2.25 1978-80 Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)¹²⁷

Yıl	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1978	-2.310,9	6.887,2
1979	-2.808,3	7.330,6
1980	-4.999,3	10.819,6

1950-1980 yılına kadar olan dönemi özetleyecek olursak, liberal eğilimli partiler döneminde Türkiye'de dış ticaret hacminin istikrarlı bir şekilde arttığı bir çerçeve görebilmekteyiz. Ancak burada tablolardan da tespit edileceği üzere gözle görülür bir ithalat artışı ön plana çıkmaktadır. Bu yıllar arasında ithalat politikaları yoluyla sanayileşme açısından önem taşıyan girişimler desteklenmiş ve bir bakıma üretilen sanayi ara malları dışarıdan sağlanarak sanayileşme oranının artırılması planlanmıştır. Ancak bu politikalar yukarıda da bahsedildiği üzere nedeniyle ithalatı artmış, bunlar dış krediler ve işçi dövizleriyle karşılanmıştır. Sözde serbest piyasa modeli söylemlerde etkili olurken aynı anda korumacılık sayesinde elde edilen rantlar ve tekelleşme ile hükümetler tarafından korunan kesimlerin aşırı kâr elde etmesini sağlamışlardır. Sonuç olarak ihracata değil ithalata dayanan dışa bağımlı ve teknolojik açıdan yetersiz bir sanayi yapısı oluşmuştur.¹²⁸

Tablo 2.26 1978-80 Enflasyon Oranları¹²⁹

Yıllar	Enflasyon (TEFE)
1978	53,3
1979	62
1980	101,4

2.3. Anavatan Partisi

Turgut Özal, 1982 yılında darbe sonrasında kurulan hükümette yürüttüğü Ekonomik İşlerden Sorumlu Başbakan Yardımcılığı görevinden istifa etti 1983 yılında Anavatan Partisinin kurarak siyasete atıldı.¹³⁰ Partiyi kendi muhafazakarlık çizgisi yani kültürel bir muhafazakarlık anlayışı ile kurmuştur. Özal'ın muhafazakarlık anlayışı milli birlik ve beraberlik, gelenekçilik, örf ve adetlere dayanmaktadır.¹³¹ Bir bakıma batıda yerleşen

¹²⁶ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

¹²⁷ TÜİK, 2012: 481.

¹²⁸ Devrim, 2008: 82-83.

¹²⁹ TÜİK, 2012: 602-603.

¹³⁰ https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/turgut_ozal/, (erişim tarihi: 06.04.2018)

¹³¹ Oral, 2011: 49-50.

muhafazakar hareketlerin (Örneğin ABD'deki Cumhuriyetçiler) Türkiye'ye uyarlanmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Özal'ın iktidara geldiğinde Radyo ve Televizyonlarda içki reklamlarını, cami ve okul yakınlarında alkollü madde satışını yasaklaması muhafazakar seçmene yönelik önemli icraatlarından bazıları olmuştur.

1983 yılında iktidara gelmeden önce, Türkiye'deki gelişmelerin yanında, 1970'li yıllardan itibaren ekonomik alanda dünya genelinde değişiklikler meydana gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin alım güçleri azalmış, ithalata olan ilgi artmış ve soğuk savaşın etkileri devam etmektedir. İthalatı yapabilmek için ellerindeki sermaye sıkıntısından dolayı borç yüklerini genişletme yoluna giden bu ülkeler, özellikle 1973-1974 petrol krizi ile beraber bu borç yükümlülüğü bir krize dönüşmüş uluslararası Para Fonu(IMF) ve Dünya Bankası(WB) gibi kuruluşların borçlarını güvenceye almak için dayattığı bazı düzenlemelere maruz kalmıştır.

Türkiye ise dönem itibarı ile korumacı devletçi bir yapıda ekonomisini yönlendirmiş ve birçok alanda kamu etkisi görülmüştür. Kamu etkisinin bu kadar yüksek olması giderek Türkiye'den döviz çıkışına neden olmuştur.

Turgut Özal'ın sonrasında da ANAP'ın iktidar yolunu açacak ilk icraat, 1980 yılında azınlık hükümeti kuran Süleyman Demirel'in ekonomin başına tam yetkili ile getirilen Turgut Özal girişimiyle IMF ile 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasını sağlamasıdır. Özal bu yolla ülkeye döviz girişini sağlayabilmiştir. Kararlar:

- Mikro düzeye kadar inen ekonomik planlamaya dayanmak ve plan hedeflerine idari kontrollerle varmak gibi uygulamalara son verilecek; bunun yerine daha çok serbest piyasa güçlerine dayanan bir ortam sağlanacaktır.
- Temel politika devletçilikten uzaklaşmaktır. Amaç, idari kararlara değil serbest pazar güçlerine dayanmak, özel sektörü teşvik etmek, sanayi, tarım ve petrol alanlarını yabancı sermayeye açmaktır.
- Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değeri, zamanında ve yeterli düzeyde ayarlanacaktır.
- KİT'ler bütçeye yük olmaktan çıkarılacak, bu kuruluşlar serbest piyasaya yönlendirilecektir.
- Kotalara dayanan sanayi koruma yöntemleri kaldırılacaktır.
- Kamu tasarrufları ve özel tasarruflar artırılacak; banka sistemi ile para piyasalarına daha çok önem verilecektir.
- Altyapı yatırımlarına ve ihracatı artıran yatırımlara öncelik verilecektir.
- Yatırım programları eldeki kıt kaynaklara göre belirlenecek, kaynak yetmediği takdirde, mevcut kaynaklar öncelikli projelere kaydırılacak ve bunların ayrı listeleri Dünya Bankası'na verilecektir.¹³²

Program DP'nin 1957'deki IMF'e taahhüt ettikleri ile aynı doğrultuda olmakla beraber,

¹³² Eştürk, 2006: 55.

yine programda ana unsur kamu teşekküllerinin oranının azalması olmuştur. IMF bu talepleri ile ekonominin üzerindeki devlet etkisini azaltmak, özel sermayeyi desteklemek istemektedir. IMF bu kararlarla devlet desteği ile üretimin SSCB yöneti tarzı olduğunu ve soğuk savaş sırasında NATO müttefiki olan bir ülkenin ivedilikle serbest piyasaya dönüş yapması gerekliliğinin altını çizmektedir. IMF ayrıca kamu teşekküllerinin bütçe üzerinde ek yük oluşturduğunu savunmaktadır.

Özal'ın serbest piyasa modeline yönelik icraatlarından en önemlileri "Türk Parasını Koruma Kanunu" kaldırarak ihracatın önündeki döviz engelini kaldırması ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) kurulması, olmuştur.¹³³

1983 yılı öncesinde Türkiye’de demokrasinin yanı sıra ekonomi anlamında da olumsuz gelişmeler meydana gelmişti. 1980 yılı öncesinde bankalarda mevduat faizleri eksi iken 1982’lerde başlayan küçük banker iflasları ve sonrasında takip eden büyük banker iflaslarıyla %14,5-17 bandına çıkmıştır. ANAP iktidarı sonrası ilk icraat olarak para piyasalarına müdahale etmiş ve faizciliği önlemek adına faiz belirleme yetkisini önce Maliye Bakanlığına sonrasında da Merkez Bankasına bırakmıştır.¹³⁴

ANAP’ın altın yılları olarak kabul edilen süreç 1983 yılı seçimleri ile başlamış ve 1988 yılına kadar devam etmiştir. ANAP iktidarı bu süreç içerisinde ülkede, Boratav gibi iktisatçıların değişimiyle popülist bir yaklaşım uyguladığı yıllardır. ANAP bu süreç zarfında belediyeler üzerinde etkinliğini arttırarak, özellikle yoksul kesime yönelik hareketlerde bulunmuştur. Boratav bu uygulamanın bilinçli bir şekilde, yoksul sınıf bilinci olmamış kişilere yönelik olduğunu, yapılan imar afları ve tapu tahsis belgeleri ile sorunlara çözüm arayışına gidildiğini belirtmiştir.¹³⁵ 1984 yılı ve sonrası Türkiye’de enflasyon ile mücadelenin öncelikli ekonomi politikası haline geldiği yıllar olarak da kabul edilmektedir. Özal, “Orta Direği Güçlendirme” söylemi ile bu tezi halka yansıtmaya başlamıştır.¹³⁶

Özal Hükümeti, ekonomik durumu iyileştirmek ve Neoliberalizm gereklerini yerine getirmek amacıyla özelleştirme için Devlet Planlama Teşkilatı’na görev vererek bir çalışma yapmasını istemiş, yapılan ihalenin sonucunda başvuruda bulunan 2 ABD, 5 İngiliz sermayeli şirketin arasından “Morgan Guaranty Trust Company of New York – ABD” adlı şirket ihaleyi kazanmıştır. Özelleştirme raporunda Türk Hava Yolları’ndan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına kadar geniş yelpazede KİT’lerin özelleştirilebileceği sonucu DPT’ye iletilmiştir. Nitekim bu rapor doğrultusunda 1987 yılına kadar 41 KİT özelleştirme kapsamına alınmış ve

¹³³ Ersoy, 2002: 38.

¹³⁴ Kazgan, 1999: 153-154.

¹³⁵ Boratav, 1995: 65.

¹³⁶ Eğilmez ve Kumcu, 2008: 278.

hükümetlere kaynak aktarımı sağlanmıştır.¹³⁷

Ancak ANAP bu serbest piyasa modelini yine diğer hükümetler gibi tam olarak uygulayamamış, 1988'den sonra iktidar meydana gelen işçi eylemlerine IMF politikalarına aykırı şekilde zam ile cevap vermiş ancak yaptığı bu müdahaleler seçimlerde ağır bir darbe almasını engelleyememiştir.¹³⁸

Tablo 2.27 1980-87 Enflasyon Oranları¹³⁹

Yıllar	Enflasyon (TEFE) %
1980	101,4
1981	34
1982	28,4
1983	31,4
1984	48,4
1985	45
1986	34,6
1987	38,9

Tablo 2.28 1983 Yılı Seçim Sonuçları¹⁴⁰

Parti	Oy	Milletvekili
ANAP	45,1	211
Halkçı Parti	30,5	117
Milliyetçi Demokrasi Partisi	23,3	71

1983 seçimleri ile iktidara gelen ANAP'ın istediği oranda milletvekili sayısına ulaşır tek başına ülkeyi yönetmesine olanak sağlamıştır. Ancak tüketici üzerinde enflasyon etkisini azaltmamıştır. Tablo 2.27'ye göre 1980'lerde %101,4 olan enflasyonun 1983'e kadar süren darbe yönetimi süresince %31,4 oranına gerilediğini ancak 1983 sonrasında yükselmeye başlayarak 1987 yılına kadar %38,9'a ulaştığı görülmektedir. Özetle 1. ANAP Hükümeti, liberalleşmenin yanında enflasyonun da artış gösterdiği bir süreç olmuştur. Dış ticaret verilerine bakılacak olursa:

Tablo 2.29 1980-87 Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)¹⁴¹

Yıl	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1980	-4.999,3	10.819,6
1981	-4.230,4	13.636,3
1982	-3.096,7	14.588,6
1983	-3.507,2	14.962,8
1984	-3.623,3	17.890,5
1985	-3.385,4	19.301,4
1986	-3.648	18.561,5
1987	-3.967,8	24.347,9

¹³⁷ Gök, 2008: 102-103.

¹³⁸ Boratav, 1995: 167.

¹³⁹ TUIK, 2012: 603.

¹⁴⁰ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi:09.03.2018).

¹⁴¹ TUIK, 2012: 481.

Tablo 2.29'a göre ANAP önceki liberal eğilimli partiler DP ve AP gibi cari açığın artmasını sınırlayamamıştır. 1980-82 arasındaki düşüş şüphesiz darbe yönetiminde uluslararası ticarete oluşan sınırlamadan kaynaklanmakta ancak sonrasında ANAP hükümeti yönetimi ile birlikte serbestleşme çalışmaları ile birlikte ithalat eski ivmesine geri dönmüştür.

Tablo 2.30 1987 Yılı Seçim Sonuçları¹⁴²

Parti	Oy	Milletvekili
ANAP	36,3	292
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	24,7	99
Doğru Yol Partisi (DYP)	19,1	59

Tablo 2.30'dan görüleceği üzere 1987 seçimi ile ANAP'ın ir başarısında düşüş eğiliminin başladığı bir milattır. Bunun farklı nedenleri olsa da baş etken yukarıda da bahsedildiği gibi enflasyonun bir türlü istenilen seviyeye düşmemesi buna bağlı olarak rakip partilerin ekonomiyi hedef alan karşı tezleri ve seçimlere 1983 yılında darbe yönetiminin izin verdiği 3 partinin aksine 7 partinin katılmasıdır. Bu hususları hisseden Özal, partisine avantaj yaratmak ve kaybı minimuma indirebilmek için kontenjan sistemini getirmiş ve partilere ön seçim ve propaganda yasağı getirmiştir.¹⁴³

Tablo 2.31. 1987-1991 Enflasyon Oranları¹⁴⁴

Yıl	Enflasyon (TEFE) %
1987	38,9
1988	73,7
1989	63,3
1990	60,3
1991	65,9

Tablo 2.31'den görüleceği üzere enflasyon 1987 sonrasında katlanarak artmaya başlamıştır. Özal, ilk yıllardaki ekonomi politikalarındaki disiplini bir kenara bırakmış ve oy kaygısıyla büyümeye önem vererek popülist bir yaklaşımı tercih etmiştir. Bunun sonucunda gelir dağılımında adaletsizlik ve kısa vadeli dış borçlarda aşırı birikme meydana gelmiştir. 1987 New York Borsasında yaşanan çöküş dış borçlanmayı olumsuz etkilemiş ve enflasyonu 2 katına yakın arttırmıştır. Bu dönem bir bakıma 1991,94,98 krizlerinin de temellerini oluşturmuştur.¹⁴⁵

ANAP iktidarı, 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşması'nda öngörülen koşulların tamamlanmasını beklemeden AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1989 yılında Komisyon bu başvuruyu geri çevirmiştir. Bununla birlikte Hükümet 1995 yılında

¹⁴² <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

¹⁴³ Gök, 2008: 84.

¹⁴⁴ TÜİK, 2012: 603.

¹⁴⁵ Kazgan, 199: 166.

Gümrük Birliği ile sonuçlanacak olan hazırlıklara tekrardan başlama kararı almıştır.¹⁴⁶

Tablo 2.32 Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)¹⁴⁷

Yıl	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
1988	-2.673,4	25.997,4
1989	-4.167,5	27.416,8
1990	-9.342,8	35.261,4
1991	-7.453,6	34.640,5

Turgut Özal, 1989 yılına geldiğinde Tablo 2.31 ve Tablo 2.32'deki enflasyon ve buna bağlı olarak ekonomik verilerin kötüye gidişini tespit etmiştir. Zira aynı yıl içerisinde gerçekleşen yerel seçimlerde düşüşü de gören Özal, muhalefetin boykot ettiği bir meclis oturumunda partisinin milletvekillerinin oyları ile Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu seçim aynı zamanda ANAP'ın koalisyonlar dönemini başlatacağı bir hamle olmuştur. 1993 yılında görev başındayken ölümü sonrasında yerine Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

Tablo 2.33 1991 Yılı Seçim Sonuçları¹⁴⁸

Parti	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
ANAP	24	115
DYP	27	178
SHP	20,8	88
Refah Partisi (RP)	16,9	62
DSP	10,7	7

Tablo 2.34 1992-95 Enflasyon Oranları¹⁴⁹

Yıllar	Enflasyon (TEFE) %
1992	70,1
1993	66,1
1994	106,3
1995	88

Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte gelişen süreç Tablo 2.33'deki sonuçlar ışığında DYP'nin Demirel liderliğinde, SHP koalisyonu ile birlikte iktidara yürütmesine katkı sağlamıştır. Ancak tablo 2.34'den görüldüğü üzere ekonomik veriler 1991-95 yılları arasında giderek kötüleşmiş 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz ile tepe noktaya ulaşmıştır.

¹⁴⁶ <https://www.ab.gov.tr/111.html> (erişim tarihi: 13.08.2018).

¹⁴⁷ TÜİK, 2012: 481

¹⁴⁸ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

¹⁴⁹ TÜİK, 2012: 603.

Tablo 2.35 1992-95 Dış Ticaret Verileri (Milyon Dolar)¹⁵⁰

Yıl	Dış Ticaret	Dış Ticaret Hacmi
1992	-8.156,4	37.585,7
1993	-14.083,3	44.773,4
1994	-5.164,1	41.375,9
1995	-14.072	57.346,1

Söz konusu dönem içerisinde dış ticaret açığının 1993 yılında rekor kırdığını ardından 1994 krizi ile azalan açığın 1995 yılında tekrar tepe noktasına yaklaştığı görülmektedir. Aynı dönem Türkiye-AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş ve 6 Mart 1995’de AB-Türkiye Ortaklık Konseyi’nin aldığı karar ile 1973’de yürürlüğe giren Katma Protokol’ün 22 yıllık geçiş dönemi sona ermiş, Türkiye tam üyelik yolunda son dönemce girmiştir.¹⁵¹ Bu kararlar Türkiye ekonomik ve siyasi anlamda liberal sisteme daha sıkı entegre olmuş ve devletin ekonomiye olan müdahalesini daha da sınırlar hale gelmiştir.

Tablo 2.36 1995 Yılı Seçim Sonuçları¹⁵²

Parti	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
RP	21,4	158
ANAP	19,6	132
DYP	19,2	135
DSP	14,6	76
CHP	10,7	49

Tablo 2.36 incelendiğinde liberal politikaların getirdiği enflasyonist sonuçlar, iktidara koalisyon olarak yansımıştır. DP, AP ve ANAP’ta kendine temsil olanağı bulunan muhafazakâr seçmen artık kitlesel olarak RP’ye geçiş yapmaya başladığı görülmektedir. Ancak başka bir açıdan bakıldığında seçmen söz konusu ekonomi politikalarının sonuçlarına olan tepkisini farklı partilere yönelerek göstermiş gibi olsa da, siyasi alışkanlıklarını, eski partilerine oy vermeye devam ederek (ANAP, DYP), hızlı bir şekilde bırakmadığı da görülmektedir.

2.4. Adalet ve Kalkınma Partisi

21 Şubat 2001 yılı kamuoyunda “Kara Çarşamba” olarak anılan ve finans piyasalarını çalkandıran krizin ön habercisi 19 Şubat 2001 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasındaki gerginlik olmuştur.

AK Parti krizin derinleşmesi ile aynı doğrultuda 14 Ağustos 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulmuş, sosyal muhafazakâr bir parti olarak siyaset sahnesine

¹⁵⁰ TUIK, 2012: 481.

¹⁵¹ https://www.ab.gov.tr/gumruk-birligi_46234.html (erişim tarihi: 15.08.2018).

¹⁵² <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018).

adım atmıştır. Abdullah Gül, Bülent Arınç ve Abdüllatif Şener gibi isimler partinin kurucuları arasında olmuştur.

Recep Tayyip Erdoğan, 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye başkanı seçilerek kısa zamanda İstanbul'da halk tarafından sevilen bir lider haline geldi. 1997 yılında Siirt'te okuduğu şiir yüzünden görevden alınan Erdoğan, 1999 yılında 4 ay hapis yattı. Hapisten çıktıktan sonra kurduğu ve çalışmalar yürüttüğü Erdemliler Hareketi ile AK Partinin temelini hazırlamıştır. 2002 yılındaki seçimlerde hakkında siyasi yasak olduğu için milletvekili seçilememiş olan Recep Tayyip Erdoğan 9 Mart 2003'de Siirt ili Milletvekili yenileme seçimlerine girerek parlamentoya milletvekili olarak seçilmiştir.¹⁵³

AK Parti kuruluş açısından ANAP gibi toplumun tüm kesimlerini kapsayıcı bir çizgide programını oluşturmuş, sosyal ve ekonomi alanlarında liberal anlayışı temsil eden bir parti iddiasında çalışmalarına başlamıştır. Parti programına bakıldığında bu hususlar ile ilgili örnekler görülmektedir:

Temel Hak ve Özgürlükler

Temel insan hak ve özgürlükleri, insanlığın yüzyıllar boyu süren mücadeleleri sonucu elde edilmiş kazanımdır. Bu özgürlüklerin düzeyi medeni bir toplum olmanın göstergesidir. Medeni dünyanın bir parçası olan Türkiye'nin temel hak ve özgürlükler açısından hakettiği konuma getirilmesi, toplumumuzun da beklentisidir. Dolayısıyla atılacak adımlar, uluslararası kuruluşlar istediği için değil insanımız bu hak ve özgürlüklere layık olduğu için atılmalıdır.

Halkın sağduyuya sahip olduğu ve seçimini doğru yapacağı inancı peşin kabulümüzdür. Halkın özgür iradesine dayanmadan kurulacak hiçbir yapı, bireylere özgürlük ve topluma huzur getiremez.

Özgürlükler demokrasinin temelini oluşturur.

Hiçbir bireysel ve kurumsal baskı kabul edilemez.

Bir toplumdaki en önemli güven unsuru, toplum içinde yaşayan bireylerin kendi hak ve özgürlüklerine saygı duyulduğuna olan inançlarıdır. Bu inanç tüm sosyal ve iktisadi dinamikleri harekete geçiren temel güçtür. Ayrıca bireylerin hak ve özgürlüklerine saygı, demokratik bir siyasi rejimin toplum tarafından benimsenmesinin, toplumsal barış ve huzurun temel şartıdır.

Partimiz Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmanın en önemli vasıtası olarak algılar ve bunu toplumsal barışın bir unsuru olarak görür.

Temel hak ve özgürlüklerle ilgili olarak partimiz aşağıdaki hedefleri gerçekleştirecektir:

-Başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Paris Şartı ve Helsinki Nihai Senedi olmak üzere Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin insan hakları alanında getirdiği standartlar uygulamaya geçirilecektir.

-İnsan hakları alanında faaliyet gösteren gönüllü kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin görüş ve önerileri dikkate alınacak, devlet organları ile bu kuruluşlar arasında sıkı bir işbirliği oluşturulacaktır. İnsan hakları ihlallerinin tespiti, çözüm önerilerinin geliştirilmesi, insan hakları eğitimi ve kolluk

¹⁵³ <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/biyografi> (erişim tarihi: 01.09.2018)

güçlerinin denetimi konularında bu kuruluşların katılımına ağırlık verilecektir.

-Düşünce ve ifade özgürlükleri uluslararası standartlar temelinde inşa edilecek, düşünceler özgürce açıklanabilecek, farklılıklar birer zenginlik olarak görülecektir.

-Partimiz, dini insanlığın en önemli kurumlarından biri, laikliği ise demokrasinin vazgeçilmez şartı, din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak görür. Laikliğin, din düşmanlığı şeklinde yorumlanmasına ve örselenmesine karşıdır.

-Esasen laiklik her türlü din ve inanç mensuplarının ibadetlerini rahatça icra etmelerini, dini kanaatlerini açıklayıp bu doğrultuda yaşamalarını ancak inançsız insanların da hayatlarını tanzim etmelerini sağlar. Bu bakımdan laiklik, özgürlük ve toplumsal barış ilkesidir.

-Partimiz kutsal dini değerlerin ve etnisitenin istismar edilerek siyaset malzemesi yapılmasını reddeder. Dindar insanları rencide eden tavır ve uygulamaları ve onların, dini yaşayış ve tercihlerinden dolayı farklı muameleye tabi tutulmalarını anti-demokratik, insan hak ve özgürlüklerine aykırı bulur. Öte yandan dini, siyasi, ekonomik veya başka çıkarlara alet etmek veya dini kullanarak farklı düşünen ve yaşayan insanlar üzerinde baskı kurmak da kabul edilemez.

-Partimiz bütün vatandaşlarımızın özgür haber alma ve düşüncelerini yansıtırma hakkını esas kabul eder. Çağımız demokrasilerinin vazgeçilmez koşullarından biri özgür medyanın varlığıdır. Başta anayasa olmak üzere medyaya ilişkin tüm yasal çerçeve ele alınarak, medyanın ifade özgürlüğüne getirilen ve demokratik toplum düzeninin gerekleri ile bağdaşmayan yasak ve cezalar kaldırılacaktır. Yazılı ve görsel medyanın özgürlükleri, titizlikle korunacak ve tekelleşmeye fırsat tanınmayacaktır.

-İnsan hak ve özgürlüklerini bir davranış biçimi haline getirmek ve bu sayede insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak için ilköğretim okullarından ve kamu kuruluşlarından başlamak üzere eğitim programları düzenlenecektir.

-Hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı bütün unsurlarıyla gerçekleştirilecektir. Tüm bireylerin hak arama yolları kolaylaştırılacaktır.

-Kadın, çocuk ve çalışma hayatına ilişkin hak ve özgürlük alanlarında uluslararası standartlar ülkemizde de eksiksiz uygulanacaktır.

-İşkence, gözetim altında ölüm, kayıp, faili meçhul cinayetler gibi demokratik hukuk devletinde kabul edilemez uygulamaların üstüne ciddiyetle gidilecek ve şeffaflık sağlanacaktır. Bu konuda her vatandaşın şikâyeti değerlendirilecek, caydırıcılığı sağlayan gerekli düzenlemeler yapılacak, sorumlular cezasız kalmayacaktır.

-İnsan hakları ihlalleriyle ilgili şikâyetlerin mahkemelerde harçsız ve bizzat temsil yolu açık tutularak öncelik ve ivedilikle sonuçlandırılabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

-Vatandaşların şikâyetlerini kamu adına izleyecek kurum ve kuruluşlar oluşturulacaktır.

-Partimiz tüm yurttaşların kamu hizmetlerinden hiçbir ayırım gözetilmeksizin faydalanması için gereken düzenlemelerin yapılmasını öngörür. Bu bağlamda, devlet ve kurumlarıyla yurttaşlar arasında gittikçe artan güven bunalımı giderilecek ve yurttaşın devlete ve devletin tüm kurumlarına güvenini sağlayacak bir yönetim anlayışı tesis edilecektir.¹⁵⁴

Ağırlıklı “Milli Görüş” olarak adlandırılan muhafazakar çizgiye sahip siyasetçilerin

¹⁵⁴ <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi> (erişim tarihi: 15.08.2018).

ağırlığıyla kurulan Ak Parti, Parti Programı'na bakıldığında temel hak ve özgürlükler alanında liberal ilkelere uygun bir yapıda siyaset yapma taahhüdünde bulunduğu görülmektedir. Önceki bölümlerde de dile getirdiğimiz, Neo-liberalizmin temel unsuru olan “Sivil Toplum Kuruluşları” ile ortak hareket etme vurgusu bunun en önemli göstergelerinden biridir. Milli görüş hareketinden gelen kişilerden oluşan bir parti, laiklik kavramını “her türlü din ve inanç mensuplarının ibadetlerini rahatça icra etmelerini, dini kanaatlerini açıklayıp bu doğrultuda yaşamalarını ancak inançsız insanların da hayatlarını tanzim etmelerini sağlar” şeklinde açıklayarak muhafazakar söylemlerini liberal bir çizgiye oturtmuştur. AB normlarına atıfta bulunarak insan hakları ve ihlaller doğrultusunda kararlı davranılacağı belirtilmiştir.

EKONOMİ ANLAYIŞI

Partimizin ekonomik misyonu insanlarımızın refah ve mutluluğunun artırılmasıdır.

Türkiye, genç ve dinamik nüfusu, zengin doğal kaynakları, girişimci ruhlu insanları, tarihi ve tabii güzellikleri ve jeostratejik konumu nedeniyle büyük bir ekonomik kalkınma potansiyeline sahiptir.

Partimiz, ülkemizin ender bulunan bu potansiyelini harekete geçirmek için “Sürekli ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme Stratejisi” uygulayacaktır. Bu Stratejinin uygulanmasıyla fakirlik ve işsizlik azalacak, gelir dağılımında adalet sağlanacaktır. Böylece ülkemiz, zamanla gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşacak, vatandaşlarımızın yaşam kalitesi yükselecek ve uluslararası camiada saygınlığı artacaktır.

Bu strateji doğrultusunda partimiz, ekonomik ilkelerini, hedeflerini, politikalarını belirlemiş ve bunları etkin biçimde uygulayacak bir yönetim anlayışı ortaya koymuştur.

Partimiz aşağıdaki temel ilkeleri benimser;

- Ekonomik gelişmenin kaynağı ve hedefi olarak insanı esas alır.
- Tüm kurum ve kurallarıyla işleyen piyasa ekonomisinden yanadır.
- Devletin ilke olarak her türlü ekonomik faaliyetin dışında olması gerektiğini benimser.
- Devletin ekonomideki işlevini düzenleyici ve denetleyici olarak tanımlar.
- Bu amaçla sağlıklı belge ve bilgi akış sisteminin önemli olduğuna inanır.
- Özelleştirmeyi daha rasyonel bir ekonomik yapının oluşması için önemli bir araç olarak görür.
- Küreselleşmenin getirdiği yapısal dönüşümlerin en az maliyetle gerçekleştirilmesini savunur ve bunun en sağlıklı yolunun uluslararası rekabet gücünün artırılması olduğuna inanır. Bu nedenle ülkemiz ekonomisinin rekabet gücünün artırılmasının, siyasi ve ekonomik geleceğimiz açısından stratejik önem taşıdığını kabul eder.
- Uluslararası bilgi birikimi ve tecrübenin transferinde önemli rol oynayan yabancı sermayenin, Türk ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunacağına inanır.
- Kamu hizmetlerinde kaliteyi, verimliliği, etkinliği ve vatandaşın memnuniyetini esas alır.
- Uluslararası normlarla ve kültürel değerlerimizin karışımıyla ortaya çıkan etik değerlerin ekonomik faaliyetlerin her alanında hayata geçirilmesini, sürekli ve sürdürülebilir büyümenin şartı olarak kabul eder.
- Avrupa Birliği, Dünya Bankası, IMF ve diğer uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilerimizin, ekonomimizin ihtiyaçları ve ulusal çıkarlarımız doğrultusunda sürdürülmesi gerektiğine inanır.

Bu çerçevede partimizin temel hedefleri şunlardır:

- Mal ve hizmet üretimini artırmak.
- İşsizliği azaltmak, hayat pahalılığını önlemek ve gelir dağılımında adaleti sağlamak.
- Ekonomide istikrarı engelleyen haksız kazancı, haksız rekabeti ve etkin olmayan yaptırımları engellemek. Tekelleşmeye izin vermemek.
- Teşebbüs özgürlüğünü gerçekleştirerek, özel teşebbüse hamle yaptıracak siyasi, bürokratik ve anlayış değişimini sağlamak.
- Dış ticaretin geliştirilmesini ve ihracatın artırılmasını sağlamak.

Bu hedeflere ulaşmak için partimiz aşağıdaki politikaları uygulayacaktır:

- Ülke kaynaklarını bilgiye, teknolojiye ve verimliliğe dayalı üretim ekonomisini gerçekleştirmek için kullanacaktır.
- Ekonomik istikrarın büyüme ile büyümenin de yatırımlarla sağlanacağına inanır. Bu nedenle istihdamı artıracak yatırımları destekleyecektir.
- Finans sektörünün üretimi destekleyecek biçimde yapılanmasını ve yeni finansal tekniklerin geliştirilmesini temin edecektir.
- Bölgesel dengesizlikleri azaltacak düzenlemeleri yapacak, tüm bölgelerimizin ekonomik potansiyelinin etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını temin edecektir.
- Vergi reformunu gerçekleştirecektir.
- Harcama reformunu öncelikle ve ivedi olarak ele alacaktır.
- Kamu imkanlarının özel çıkarlar için kullanılmasını önleyecektir.
- Evrensel standartlara uygun tam tanımlanmış bir hukuk düzenini, güvenilir ve işleyen bir adalet mekanizmasını, garanti altına alınmış mülkiyet haklarını, güvenilir kurumsal yapıyı, pazara ve kaynaklara serbestçe ulaşma imkanını sağlayacaktır.
- Ekonomi politikalarının belirlenmesine ve uygulanmasına, başta ticaret ve sanayi odaları olmak üzere, ekonomiyle ilgili tüm sivil toplum kuruluşlarının katılımlarını sağlayacaktır. Partimiz sürekli ve sürdürülebilir ekonomik büyüme stratejisinin, etkin ve güven veren bir ekonomi yönetimiyle mümkün olacağına inanmaktadır.

Bu amaçla partimiz;

- Etkin, güven veren ve milli-ahlaki değerleri yüksek bir ekonomi yönetimi ile birlikte çalışacaktır.
- Gündelik, popülist, kısa vadeli bir ekonomi anlayışı yerine gerçekçi, uzun vadeli, reformist ve dinamik bir ekonomi anlayışını benimsemiştir.
- Toplumun, temel makro göstergeler konusunda doğru ve zamanında bilgi edinme hakkı olduğuna inanır. Bu doğrultuda gerekli yasal ve idari düzenlemeleri yapacaktır.
- Ekonomi yönetimindeki dağınıklığı giderecek, ilgili kurumların sayısını, iç örgütlenmelerini, iş birliği ve koordinasyon düzenini, yönetim tekniklerini, politika üretim, uygulama ve kontrol esaslarını yeniden belirleyecektir.¹⁵⁵

¹⁵⁵ <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi> (erişim tarihi: 15.08.2018).

Ekonomi programında liberalizm etkileri açıkça görülmektedir. Devletin İlkesel olarak her türlü ekonomik faaliyetin dışında olması gerektiği tezi bunun en büyük örneğidir. AK Parti devleti düzenleyici ve denetleyici olarak tanımlamakta, piyasa ekonomisinden yana olduğunu açıkça belirtmektedir. Neo-Liberalizm’in en önemli unsuru olan Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) ekonomi alanında da atıfta bulunulmuş ve STK’ların politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol oynayacağına yer verilmiştir.

Tablo 2.37 2002 Yılı Seçim Sonuçları¹⁵⁶

Parti	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AK PARTİ	34,3	363
CHP	19,4	178

Tablo 2.37’den görüleceği üzere AK Parti yeni bir umut olarak seçmen tarafından kabul görmüş ve bir önceki iktidar ANAP, DSP ve MHP baraj altına girmiştir. CHP ise uzun yıllar devam edecek ana muhalefet vazifesini üstlenmiştir. AK Parti kuruluş sırasında ABD ağırlıklı bir dış politika stratejisini tercih etmiş ve ABD’deki Cumhuriyetçi Parti, George W. Bush yönetimi ile yakın ilişkiler kurmuştur. 11 Eylül 2001 New York’da düzenlenen terör saldırısı Dünya siyasetinde bir milat olmuştur. ABD bu gelişme beraberinde uzun yıllar sürecek Afganistan (9 Ekim 2001) ve sonrasında Irak (21 Mart 2003) operasyonları ile devam eden bir askeri operasyonlar sürecine girmiştir.

AK Parti AB ile olan ilişkilerini de ön planda tutmuştur. 1999 Helsinki Zirvesi’nde onaylanan adaylık, 8 Mart 2001’de onaylanan “Katılım Ortaklığı Belgesi” ile canlanan süreç hem iç siyaset hem de sermaye çevreleri gözetilerek devam ettirilmiştir. 17 Aralık 2004 Brüksel zirvesinde alınan karar ile 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanma kararı alınmıştır.¹⁵⁷

AK Parti 2007’de yapılacak genel seçimlere kadar ekonomi alanında uyguladığı yapısal reformlar (Vergi toplanmasını kolaylaştıracak reformlar, bütçe disiplininin sağlanması, hukukta AB’ye uyum çalışmaları) ile birlikte olumlu bir ilerleme kaydetmiş ve bunun sonucunda seçmenler tarafından tekrardan iktidar ile ödüllendirilmiştir. 1 Ocak 2015’de paradan altı sıfırın atılması ile 1983’de ANAP tarafından planlanan ancak uygulamaya konulamayan ekonomik adım atılmıştır.

¹⁵⁶ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

¹⁵⁷ <https://www.ab.gov.tr/111.html> (erişim tarihi: 13.08.2018).

Tablo 2.38. 2000-2017 Enflasyon Oranları¹⁵⁸

Yıl	Enflasyon (TEFE) %
2000	56,4
2001	53,4
2002	47,19
2003	25,55
2004	10,65
2005	9,24
2006	7,93
2007	9,93
2008	8,17
2009	9,5
2010	8,19
2011	4,9
2012	10,61
2013	7,31
2014	7,75
2015	7,24
2016	9,58
2017	9,22

Tablo 2.38’den görüleceği üzere 2002-2007 arasında enflasyon oranları 47,19’dan 9,93’e düşerek tek haneye inmiştir.

Tablo 2.39. 2000-2017 TCMB ABD Doları Satış Kuru¹⁵⁹

Yıl	TL
2000	626.711,58
2001	1.231.322,05
2002	1.513.102,41
2003	1.500.269,07
2004	1.429.201,65
2005	1,35
2006	1,44
2007	1,31
2008	1,30
2009	1,55
2010	1,51
2011	1,68
2012	1,80
2013	1,91
2014	2,19
2015	2,72
2016	3,03
2017	3,65

Tablo 2.39’den görüleceği üzere dolar kuru dalgalanmaları sona ermiştir. Söz konusu olumlu tablonun oluşmasında Tablo 2.40’dan görülebileceği üzere 20 Milyar Dolar’ın

¹⁵⁸ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

¹⁵⁹ <https://evds2.tcmb.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

özelleştirmenin de rolü büyük olmuştur. Ayrıca IMF’den alınan 30,65 Milyar Dolar değerinde borç (bk. Tablo 2.12) ve paralel olarak özelleştirme ile piyasaya giren sıcak para büyüme oranlarına da olumlu yansımıştır.

Tablo 2.40. Yıllar İtibarıyla Özelleştirme Uygulama Tutarları¹⁶⁰

Yıl	Milyon Dolar
1986-2003	8.240
2004	1.283
2005	8.222
2006	8.096
2007	4.259
2008	6.259
2009	2.275
2010	3.082
2011	1.358
2012	3.021
2013	12.486
2014	6.279
2015	1.996
2016	1.293
2017	751

Tablo 2.40’dan görüleceği üzere AK Parti parti programında yer alan devletin özel sektörün yapabileceği işlerden elini çekmesi gerekliliği görüşünü uygulamaya geçirmiştir. Neoliberal ekonomiye uygun olarak özelleştirmeden elde edilen gelir büyümeye olumlu katkı sağlamıştır.

Tablo 2.41. GSYH-Zincirlenmiş Hacim Endeksi Değişim Oranı (%)¹⁶¹

Yıl	Oran
2001	-6
2002	6,4
2003	5,6
2004	9,6
2005	9
2006	7,1
2007	5
2008	0,8
2009	-4,7
2010	8,5
2011	11,1
2012	4,8
2013	8,5
2014	5,2
2015	6,1
2016	3,2
2017	7,4

¹⁶⁰ ÖİB, 2017:60.

¹⁶¹ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

Tablo 2.41’den da görüleceği üzere 2007 yılına kadar ortalama 7,12 büyüyerek iyi bir performans yakalamıştır.

Tablo 2.42. İthalat ve İhracat Karşılama (Milyon Dolar) ¹⁶²

Yıl	İhracat	İthalat	Fark
2001	31.334	41.399	-10.065
2002	36.059	51.554	-15.495
2003	47.253	69.340	-22.087
2004	63.167	97.540	-34.373
2005	73.476	116.774	-43.298
2006	85.535	139.576	-54.041
2007	107.272	170.063	-62.791
2008	132.027	201.964	-69.937
2009	102.143	140.928	-38.785
2010	113.883	185.544	-71.661
2011	134.907	240.842	-105.935
2012	152.462	236.545	-84.083
2013	151.803	251.661	-99.858
2014	157.610	242.177	-84.567
2015	143.862	207.207	-63.345
2016	142.530	198.618	-56.088
2017	156.993	233.800	-76.807

Tablo 2.42’den görüleceği üzere AK Parti ihracatta sürekli bir artış sağlamış ancak ithalat rakamları ihracattaki artışın önüne geçmiştir. AK Parti bu bağlamda diğer sağ muhafazakar partiler gibi ithalata dayalı bir büyüme modelini tercih etmiştir. Bunun sonucunda cari açık 15,4 milyar dolardan 62,7 milyar dolara çıkmıştır.

Tablo 2.43 2007 Yılı Seçim Sonuçları¹⁶³

Parti	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AK PARTİ	46,6	341
CHP	20,9	112
MHP	14,3	71
Bağımsız	5,2	26

Ekonomik gelişmeler 2007 seçimlerinde AK Partiye başka bir zafer beraberinde getirmiş ancak meclise giren parti sayısındaki artış nedeniyle milletvekili sayısında azalma meydana gelmiştir. 21 Ekim 2007 tarihinde “Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi başta olmak üzere birkaç anayasa değişikliği halk oylamasına sunulmuş %68,95 evet ile anayasa değişikliği halk tarafından kabul edilmiştir.

2009 yılı ortalarından sonra siyasi olarak radikal hamleler yapan AK Parti, kürt meselesine ağırlık vererek çözüm sürecini başlatmıştır. Başlangıçta kürt seçmene umut veren ancak milliyetçi tabanı rahatsız eden süreç, İmralı’da bulunan Abdullah Öcalan ile görüşmeler

¹⁶² <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

¹⁶³ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

yapılması gibi daha radikal hamleleri beraberinde getirmiştir. 28 Şubat 2015 yılına kadar çözüm arayışındaki süreç Dolmabahçe Mutabakatının Recep Tayyip Erdoğan'da oluşturduğu rahatsızlık nedeniyle sona ermiştir.

12 Temmuz 2007 yılı “Ergenekon” olarak adlandırılan operasyon ile silahlı bir terör örgütü yapılanması iddiası ile başlayan soruşturmalar zinciri ülke gündemini uzun bir süre meşgul etmiş, 21 Nisan 2016'da davanın Yargıtay tarafından usul ve esas yönünden bozulması ile sona ermiştir.

2010 yılında yapılan ve Abdullah Gül'ün takdiri ile referanduma sunulan 27 maddelik anayasa değişikliği paketi %57,88'lik bir oranla kabul edilerek yasalaşmıştır.

2007-2011 yılları arası ekonomi alanında AK Parti için zor bir dönem olmuştur. 2008 Küresel Finansal Krizi ile birlikte 2007'den 2009'a yaklaşık 10 puanlık düşüşle negatif yöne kaymıştır. (bk. Tablo 2.41) Dolar kurundaki sınırlı hareketler ekonomiyi koruyan en büyük etken olmuş ve kur farkından dolayı oluşabilecek zararı minimumda tutmuştur. (bk. Tablo 2.39)

Tablo 2.44 2011 Yılı Seçim Sonuçları¹⁶⁴

Parti	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AK PARTİ	49,8	327
CHP	26	135
MHP	13	53
Bağımsız	6,6	35

Tablo 2.44'e göre 2011 yılı seçimleri incelendiğinde AK Parti oy oranını arttırdığı görülmektedir. Ancak CHP'de 22 Mayıs 2010'da yaşanan lider değişikliği ile Deniz Baykal'ın yerine Genel Başkan Seçilen Kemal Kılıçdaroğlu'nun rüzgarı ile oylarında 5 puanlık bir artış yaşaması AK Parti'nin milletvekili sayısının düşmesine neden olmuştur.

AK Parti, 28 Mayıs 2013 tarihinde Gezi Parkı'nda başlayan protestoların kitlesel eyleme dönüşmesi ile zor bir süreç geçirmiştir. AK Parti 17-25 Aralık operasyonları ile partinin kuruluşundan beri destek aldığı “Gülen Cemaati” ile yollarını ayırdığı bir sürece girmiştir.

AK Parti Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesi anayasa değişikliği sonrasında 2014 yılında ilk seçimi gerçekleştirmiş ve Recep Tayyip Erdoğan %51,79 ile ilk defa halk tarafından doğrudan Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Ekonomi yaşanan bu gelişmelerden etkilenmiş ve 2011-2015 arasındaki büyüme oranı ortalaması 7,4'de kalmıştır. (bk. Tablo 2.41) İhracat 2014'de 157 milyar dolar sınırına kadar gelerek rekor kırmış ancak sonrasında düşüş eğiliminde girmiştir. (bk. Tablo 2.42)

¹⁶⁴ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

Tablo 2.45 2015 Yılı Seçim Sonuçları (7 Haziran)¹⁶⁵

Parti	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AK PARTİ	40,9	258
CHP	25	132
MHP	16,3	80
HDP	13,1	80

Tablo 2.46 2015 Yılı Seçim Sonuçları (1 Kasım)¹⁶⁶

Parti	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AK PARTİ	49,5	317
CHP	25,3	134
MHP	11,9	40
HDP	10,8	59

2015 yılında yapılan seçimler AK Parti için farklı sonuçlar doğurmuştur. Tablo 2.44'deki oy oranlarına göre AK Parti Mecliste, kuruluşundan beri ilk defa tek başına iktidar yetmeyecek kadar sandalye sahibi olmuştur. Ancak Recep Tayyip Erdoğan'ın hükümeti kurma yetkisini Başbakan Ahmet Davutoğlu'na vermesi ve diğer partiler ile yapılan görüşmelerden sonuç alınmaması üzerine tekrar seçim kararı alınmıştır. 1 Kasım'da yapılan seçimlerde, iki seçim arasındaki süreçte olan terör olayları, seçmenin farklı sebepler ile MHP ve HDP'yi cezalandırmıştır. AK Parti %49,5 oy ile tek başına iktidar olmuştur.

Söz konusu tarihten 6 ay sonra 5 Mayıs 2016'da Ahmet Davutoğlu Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile yaptığı görüşmeden sonra görevi bırakmış akabinde yapılan kongreden sonra Binali Yıldırım hem Genel Başkan hem de Başbakan olarak seçilmiştir.

15 Temmuz 2016 yılında gerçekleştirilen, kendilerini “Yurtta Sulh Askeri Konseyi” olarak tanıtan askerler tarafından yapılan darbe girişimi, darbeye karşı sokağa çıkan halk ve katılmayan asker, polisler tarafından bastırılmıştır. 250 kişinin şehit olduğu bu olayın “Gülen Cemaati” destekli olduğu anlaşılmış ve “Olağanüstü Hal” ilan edilerek ülke genelinde “Gülen Cemaati” mensuplarına karşı operasyonlar başlatılmıştır.

AK Parti, 16 Nisan 2017'de yapılan halk oylaması ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi %51,41 “Evet” oranı ile kabul edilmesini sağlamıştır. 24 Haziran 2018 yılında yapılan seçim ile birlikte Recep Tayyip Erdoğan %52,6 ile yeni sistemde Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak parti olarak milletvekili seçimlerinde %42,6 oranına gerilemiş ve milletvekili sayısı 295'e düşmüştür.

2018 yılına kadar geline süreçte ekonomik bozulma sinyalleri bariz şekilde

¹⁶⁵ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

¹⁶⁶ <http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.08.2018).

görülmeye başlamıştır. Dolar kuru, ABD Merkez Bankası'nın (FED) parasal sıkılaştırma kararı ile dünyaya faiz artırım sinyali vermesi ve ülke içerisinde yaşanan gelişmeler ile 2017 sonunda 3,65 seviyelerine kadar yükselmesine neden olmuş. (bk. Tablo 2.39) Bu artış enflasyonun yükselme eğilimine girmesini desteklemiş ve enflasyonu çift haneli rakamlara dayamıştır. (bk. Tablo 2.38) Büyüme oranı ortalaması 5,5 seviyesine düşmüştür. (bk. Tablo 2.41)

SONUÇ

1945 sonrası dünyada yaşanan değişimle beraber kurulan işbirliği örgütleri, ittifaklar, siyasal sistemler, teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği yenilikler siyaset ve ekonomi arasındaki ilişkinin boyutunu ayrı bir noktaya taşımıştır. Galip devletler, kurdukları örgüt ve fonlar aracılığı ile öncelikli olarak savaşı kaybeden devletlerin altyapılarını onarmış bu vesile ile siyasi ve ekonomi yönünden değişime mecbur bırakmıştır. Bunun yanı sıra dünyadaki diğer devletlerin ekonomi politikalarını ortak hareket edecek şekilde yeniden modellemiştir. Oluşan bu yeni rüzgar ile hem mağlup hem de gelişmekte olan ülkelerdeki siyaset kurumları, askeri olarak boy ölçüşemeyeceği galip devletlerin değişim hareketine katılmış ve iç politikalarını buna göre şekillendirmeye başlamıştır.

1980'lere gelindiğinde Neoliberalizm etkisi ile dünyada küresel sermayeli şirketler ön plana çıkmış, teknolojinin ve buna bağlı olarak iletişim araçlarının gelişimi ile devrimler ile birlikte mesafeler kısalmış ve küreselleşme anlayışını beraberinde getirmiştir. Küreselleşme ile beraber ülkeler aynı anda nefes alıp vermeye başlamış, buda onların ekonomi ve siyaset alanında attığı adımlarda daha dikkatli bir üslupta olma zorunluluğu getirmiştir.

Yaşanan gelişmeler çerçevesinde kimi zaman ekonomi siyasete yön vermiş kimi zaman da siyaset ekonomiye yön verebilmiştir. Özellikle krizler döneminde siyasiler, hazırladıkları kurtarma planları veya ülke gidişatındaki kötüleşmeden dolayı yaşanan oy kaygısı ile politikalarında popülizme kayma pahasına ekonomi politikalarına müdahale etmiştir. Buna karşılık 1945 sonrasında ABD öncülüğünde uygulanan ekonomi politikaları desteğiyle ülkelerde ekonomi (Özel sektör, finans kuruluşları gibi enstrümanlar aracılığı ile) siyasete yön vermiştir. Bu dönemde ortaya çıkan dev sermaye grupları, gelişmekte olan ülkelerde siyaset mekanizmasını çeşitli yollarla kontrol altına almış ve politika yapımına müdahale ederek kendi çıkarları doğrultusunda karar alırdırmıştır.

Siyaset ve ekonomi arasındaki ilişki tarihsel açıdan birbirini tekrar etmektedir. Eskiden krizlerden çıkış için uygulanmış devletçi ve korumacı politikalar, bugün de kullanılmaya devam etmektedir. Liberal anlayış devleti; şartları hazırlayan, belli çerçeveye oturtan, piyasada düzeni sağlayan ancak özel sektörün yapabileceği her işten elini çekmesi gereken bir konuma getirmiştir. Başlarda işleyen bu yaklaşım sonrasında farklı nedenlerle krizler yaşandığında, siyasetin devlet araçlarıyla kurtarma paketleri gibi farklı yöntemlerle ekonomiye çeki düzen vermesi ile sona ermektedir. Serbest piyasaya aykırı bu müdahaleler ile yanlış büyüyen şirketlerin çoğu kamu kaynakları ile kurtarılmakta ve faturası hane halkına yansıtılmaktadır.

İncelediğimiz dönemler ve farklı örnekler arasından yaptığımız çıkarımlar ile beraber siyaset ve ekonomi mekanizmalarının arasında ciddi ve kaotik bir işleyişe sahip olduğunu görebilmekteyiz. Bir unsurun ön plana çıkıp diğerini yönetmeye çalıştığında diğer unsurda yönetme faaliyeti içerisinde olanı, etkisi altına almayı başarabilmektedir. Kısacası ekonomi mi siyasete yön verir yoksa siyaset mi ekonomiye yön verir? Sorusuna kesin bir cevap bulmak güçtür ancak varolan sistemin sadece ekonomi ve siyasi odaklarca yönlendirilmediği de önemli bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır.

Farklı çevrelerin temsil ettiği çıkarlar bütün mekanizmaya dağıldığından bu mekanizmalardan gelen taleplerin hepsinin kabulü mümkün olamamaktadır. Örneğin; siyasa yapımı, kamu personeline zam yönünde bir karar almak yönünde olursa bundan zarar görecektir gruplar devreye girerek ya bu siyaseti ekonomik veyahut başka nedenlerce bertaraf etmeye çalışacaktır. Eğer bunu başaramaz ise ek vergilendirme ya da benzer kendi çıkarı yönünde sonuçlanacak hamlelerle mevcut pozisyonunu koruma altına alabilmektedir.

Küreselleşme kavramı, kapitalizmin en önemli enstrümanı olarak kullanılmıştır. Başlangıçta demokrasiye olumlu katkılar sunacak şekilde işleyeceği savunulan küreselleşme, yaşanan antidemokratik gelişmeler ile bu iddiasını kaybetmiştir. 2008 yılının ardından dünyada başlayan iktisadi ve siyasi değişim ile birlikte küreselleşme tartışmaları artarak devam etmiş ve küreselleşmeyi dünyaya kabul ettiren ABD'nin 45. Başkanı Donald Trump, Birleşmiş Milletlerin 73. Oturumunda yaptığı konuşmada “ABD olarak Küreselleşmeyi reddettiklerini” dile getirmiştir.¹⁶⁷

Yukarıda yaptığımız incelemenin ikinci bölümünde ise genelden özele inerek Türkiye’de Liberalizm’in etkileri üzerinden bazı sorulara yanıt aramaya çalışılmıştır. 1945 sonrasında küresel ölçekte oluşturulan serbest piyasa koşullarına uyum sürecini DP başlatmış ve sırasıyla AP, ANAP ve AK Parti tek parti iktidarları devam ettirmiştir.

DP'nin seçim propagandasında en çok kullandığı liberal serbest girişim destekli ekonomi politikalarını istediği gibi uygulayamadığını görebilmekteyiz. Demokrat Parti hükümeti ekonomik açıdan ve dış ilişkiler bazında Türkiye'nin bugününü şekillendiren önemli bir konuma sahip, bir nevi liberal ekonomi politikaların temellerini inşa eden bir siyasi parti olmuştur. Deyim yerindeyse bugünkü ekonomik sistemin temelleri DP'nin giriştiği ve uygulamaya çalıştığı bir anlayışın ürünüdür. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarından sonra iktidara geçerek yönetimde söz sahibi olan DP, ekonomi alanında özel teşebbüsün önünü açan bir unsur olmuştur. Demokrat parti ilk yıllarında siyaset yapımında devletçiliği ve planlı ekonomiyi bir fren olarak algılamıştır. Bir bakıma yönetiminde bulunduğu süreçte devletin

¹⁶⁷ <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-73rd-session-united-nations-general-assembly-new-york-ny/> (erişim tarihi: 26.09.2018)

kaynaklarını kullanmak yerine, kaynakları özelleştirmek ve dışarıdan destek alarak ekonomiyi canlandırmak istemiştir. Bu anlayış ile merkez ülkeler tarafından savunulan liberal politikaları içselleştirerek yeni dünyaya entegre olduğunu göstermiştir.

Demokrat Parti yönetimi CHP iktidarından devraldığında partinin kurucuları ve üyeleri gereği liberalleşmeyi ve devletçilik karşıtı olmayı adeta bir misyon olarak kabul etmişlerdir. Halka yani II.Dünya Savaşı'nın yokluğundan çıkmış olan seçmene verdiği vaatlerde sürekli olarak zenginlik, bolluk, refah gibi cümleler ile vaatlerde bulunup destek talebinde bulunmuşlardır. Nitekim, söylemleri o dönem şartları itibarı ile hem savaşın getirdiği olumsuz şartlardan hem de tek parti yönetiminden rahatsız olan halka özellikle zengin toprak sahiplerine yeni bir seçenek olarak kendilerini sunmuşlardır.

İktidara geldikleri ilk yıllarda fazla sorun yaşamayan DP ekonomik gidişatın olumlu sinyaller vermesi ile yapılan 1954 seçimlerinde konumunu güçlendirmiştir. Nitekim uygulanan politikalar yabancı yatırımlarda etkili olamamış ve bozulan ekonomi ile birlikte DP iktidarının son dönemlerini yabancı iktisatçıların buyrukları gölgesinde şekillendirmiştir. Halk gözünde bu olaylar DP'nin imajını sarsmış varolan iktisadi vaziyetin giderek olumsuz hale gelmesi ile muhalefet tarafından eleştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. 1957 seçimleri ile muhalefetin yeniden mecliste tepki verebilecek kadar yer bulması ile Menderes hükümeti kendini ABD desteğine muhtaç durumda bulmuştur. 1955 sonrası dönemde ise güç kaybetmeye -ekonomiden gelen sinyallere paralel bir şekilde- başlayan DP ve 1960 yılında malum olan askeri darbe ile yönetimden alınmıştır.

Peki DP amaçladığı gibi liberal yani özel teşebbüsleri destekleyen politikalarını tam anlamıyla yürüklüğe koyabilmiş midir? Yanıt karşımıza kısmen evet olarak çıkmaktadır. DP yönetimi, iktidarda bulunduğu yıllar içerisinde siyasi söylemlerle ekonomik sistemi yönlendiremeyeceğini anlamıştır. İktidarının ilk yıllarında popülizmden uzak durarak serbestleşme yönünde adımlar atmış ve halk tarafından destek görmüştür.

Ancak 1954 sonrası ekonomik durgunluğun baş göstermesi ile birlikte, KİT'lere yönelmiş ve devlet destekli ekonomik yapılanmaya devam etmek durumunda kalmıştır. Kendi kuruluş pratiği açısından oy kaygısı ile ideallerinden taviz vermek durumunda kalmıştır. Başka bir açıdan DP iktidara gelmeden önceki özel teşebbüs ısrarını ülke gerçeklerini görerek ertelemeye mecbur kalmıştır. DP bu duruma düşmemek ve çıkış yolları bulmak adına yurt içindeki yatırımcılara teşvik ve kredi olanakları sağlayarak, yatırımların devlet tekelinden kurtulup çeşitlenmesini amaçlamıştır. Yerli yatırımcı ise bu destekleri yeterli görmeyerek DP'nin girişimlerine yeteri kadar yanıt verememiştir. DP'de artan işsizlik rakamlarını azaltmak için devlet kaynaklı yatırımları ve kuruluşları arttırarak bir anlamda vaatlerine aykırı

bir siyaset izlemiştir.

DP bir bakıma siyasa yaparken sadece halkın gözünde bir kurtarıcı gibi görünmek istemiştir, ancak bu kurtarıcılık pek uzun sürmemiş yerli girişimcinin istenilen düzeyde sisteme dahil olamamasıyla çareyi yabancı destekte görmüştür. DP Hükümeti'nin uzun süre iktidarda kalmasında şüphesiz ki dışarıdan alınan ekonomik desteğin yarattığı olumlu hava etkili olmuştur. ABD'den yapılan yardımlar ile DP içeride halka olumlu bir imaj vermeye çalışmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde görülebileceği üzere DP, yeni ekonomi modelini uygularken dışarıdan özellikle ABD'den destek görmüştür. Liberal modele uygun bir politika yapma gayretinde olan DP uygulamada umduğu sonuçları elde edememiş ve kuruluşundan beri eleştirdiği devletçi geleneğe ait kamu teşebbüslerini bir can simidi olarak öne çıkarmıştır. Bu değişiklik, liberal sistemde egemen olan devletin özel sektörün yapabileceği işlerden tamamen elini çekmesi tezine aykırı bir yola girmek durumunda kalmıştır. Bir nevi popülist bir yaklaşım tercih edilerek oy kaygısına yenik düşmüştür. Bu nedenlerle kamu kaynaklarını, serbest piyasa sistemine aykırı olmasına rağmen, hem ekonomik şartlar hem de iktidar devamlılığı için zaruri bir çare olarak kullanmak durumunda kalmıştır. Bu yaklaşım yeni süper güç ABD nezdinde DP'nin kredisini bitirmiştir.

Demokrat Partinin ekonomi alanında sürdürdüğü politikalarda başarısız olmasında en büyük etken; var olan ülke gerçeklerine uygun bir anlayışla ekonomik açılımlara bağlı olarak demokrasiyi tesis edememesidir. İlk yıllarda yakaladığı rüzgarı “6-7 Eylül” olayları ve “Tahkikat Komisyonları” gibi olaylar ile devam ettirememiştir. DP özel teşebbüsleri desteklemek istese de iktidar olduğu süre içerisinde büyük sermaye grupları oluşturamamıştır. DP bir bakıma devlet liberalizmi uygulamaya çalışmış fakat başarılı olamasa da mirasını sonradan gelecek partilere devretmiştir.

DP ile benzer ilkeler ile başa gelen Adalet Partisi döneminde, liberal akımların yerel sermaye sahipleri arasında daha yaygınlaşmış bunun sonucunda holdingler kurulmuştur. Bu noktada eklenmesi gereken önemli bir noktada bu dönemde Türkiye'de gerçekleşen özel teşebbüs hareketlerinin kaynak noktasının devlet ihaleleri olduğu gerçeğidir. CHP dönemi, nasıl savaş unsuru ile bağdaşan bürokratik sermaye sahiplerini oluşturduysa DP ve sonradan gelen partilerin kapsadığı dönemlerde yatırım unsuru ön planda ayrıcalıklı bir sermaye sınıfı oluşmuştur.

DP genel iktisadi politikalarında liberal bir sistem getirmeyi değil Feroz Ahmad'ın da deyimi ile sistemi liberalleştirmeye çalışmıştır.

Hatta Demokrat parti; 1954 yılında şeker sıkıntısı yüzünden yayınladığı milli koruma

yasası ile sıkı devletçi bir politika izleyerek, liberal eğilimlerin henüz ülke genelinde hazmedilebilir yanlı olmadığı sinyallerini vermiştir. 1954 yılı bir milad olarak kabul edilirse kimi çevrelere göre DP 1954-60 arasında popülist söylemlere geri dönmüştür. Devlet öncelikli kalkınma modelini ön plana çıkararak oy kaygısını liberal ekonomi politikalarına tercih etmiş ve KİT'lerin kurulmasının önü açılmıştır.¹⁶⁸

Neticesinde Demokrat Parti, siyasa yaparken genel şartları tam olarak özümseyememiş, analizleri yeterli oranda yapamamış bunların sonucunda da ekonomiye istenilen oranda yön verememiştir. Bir başka deyişle, işe heyecan ile başlayan DP'li yöneticiler vaziyetin zorluklarını gördükçe ellerindekine yani devlet kaynaklarına sığınarak iktidar ömürlerini uzatmaya çalışmışlardır. Çok partili hayata ve liberal ekonomiye geçişteki bu deneme de antidemokratik bir süreç yani askeri darbe ile sona ermiş, Adnan Menderes ve arkadaşları tarihe utanç ile geçen bir süreç sonrasında asılmışlardır.

Adalet Partisi ve Anavatan Partisi ise DP'nin çizgisinde gitmeye çalışmış, ancak serbest piyasa modelinde arzuladıkları siyaset çizgisini üretememiştir. DP her ne olursa olsun Türkiye'de Liberal yönlü siyasette kapıyı aralayan bir öncü olmuştur. Günümüz ekonomisinin şekillenmesi ve dışarı ile olan karşılıklı bağımlılıkta, sermaye sahiplerinin artmasında DP'nin uygulamaya çalıştığı programlar örnek alınmıştır. AP ve ANAP kendi liberal politikalarını geliştirmeye DP'nin hatalarından dolayı daha avantajlı olarak çıkmasına rağmen, gerek ülke içi gerekte dışarıda gelişen olaylardan dolayı tam anlamıyla istedikleri siyaseti gerçekleştirememiştir. AP dönemi KOÇ ve Sabancı gibi büyük sermayeli şirketlerin kurulduğu liberal politikaların çıktılarının alındığı bir dönem olmuştur. Ancak AP'de DP gibi oy kaygısı ile liberal ekonomi uygulamalarından taviz vererek popülizme yenik düşmüştür. Örneğin tarım politikası oluşturulup desteklenmesi yerine doğrudan oy hesabı ile köylü desteklenmiştir.¹⁶⁹

ANAP 1980 darbesinde travma yaşayan Türkiye'de başa gelerek, halk ve özel sektör gözünde olumlu bir imaja sahip olmuştur. Döviz kısıtlamalarının ortadan kalkması ve Türkiye genelinde sanayicilerin ağırlık kazanması ile beraber, önceki iktidarlara göre daha avantajlı bir konuma sahip olmuştur. Neoliberal politikalara uygun olarak "laisse faire/bırakınız yapsınlar" uygulamaları ile ekonomi alanında aşırı serbestleşmeyi savunan ANAP, büyüme yönlü politikaların yarattığı cari dengesizliğin kurbanı olmuştur. Bu dönemde Neoliberalizm yerine denetimsiz bir liberalizm anlayışı ile hareket edilmiş, 1979 yılında İran'da yapılan devrim ile güç kaybeden küresel ölçekli sermayenin odak noktası haline gelmiştir. Küresel şirketler sistemi ele geçirmiş ve diledikleri gibi siyaseti yönlendirmiştir.

¹⁶⁸ Türkkan, 1996: 204-205.

¹⁶⁹ Türkkan, 1996: 211.

Başka bir açıdan bu serbestlik 1994,1999 ve 2001 krizlerinin temelini atmıştır.

Neticede bu üç parti günümüze, yaptıkları ağır hatalar yanında bazı ekonomik yeniliklerle (serbest piyasanın oluşması) damga vurmuştur.

Adı geçen siyasi partiler kendi ekonomi politikalarını ne kadar sorunsuz uygulamaya çalışırsa çalışsın, liberal politikaları uygulamada tam olarak başarıya ulaşamamıştır. Bunun nedenlerini Eğilmez ve Kumcu 3 başlıkta toplamıştır. İlki, kamu bürokrasisinin liberal uygulamaların aksine istihdamını arttırmaya, maaşlarını arttırmaya ve konumunu güçlendirmeye çalışmaya devam etmesidir. İkincisi, iktidar milletvekillerinin bütçe disiplini ve ekonomi politikalarına rağmen kendi seçim bölgeleri ve seçmenlerine olan sorumluluklarından dolayı sürekli yöneticileri harcamaya yönelik sıkıştırması, Kamu işlerinin (çöp, su vb.) kar yapmaya yönelik özel şirketler yerine oy kaygısıyla zarar etmeyi göze alan belediyeler tarafından yapılmasıdır.¹⁷⁰ İşte bu nedenlerle siyaset ekonomiyi yönetmeyi başaramamış ve politikalar ile uygulamalar arasında ahenk sürekli olarak yakalanamamıştır. Siyasetin ekonomiye yön verme arzusu kendisi tarafından sekteye uğratılmıştır.

AK Parti bu üç partinin aksine konjoktürel, sermaye hareketleri ve siyasi atmosfer bakımından daha avantajlı bir dönemde iktidara gelmiştir. Uyguladığı özelleştirme politikaları ile yaratılan kaynakları iktidarının ilk 5 yılında olumlu olarak kullanmış ve üretimden ziyade altyapı-inşaat odaklı modeli seçerek büyüme oranlarını yüksek tutmuştur. Demokrasi ve sivil toplum alanında Neoliberal çizgide hareket eden AK Parti OHAL'in kaldırılması, kürt sorununda çözüm arayışları, AB üyelik süreci konularında girişimlerde bulunarak toplumun belli bir kesiminde umut ışığı uyandırmıştır. Ancak gerek 2008 krizi gerek ülke içerisinde yaşanan gelişmeler oy oranında çok ciddi bir kayıp yaşanmasını sağlamasa da mali anlamında zor günler geçirilmesine sebep olunmuştur.

Ergenekon ve Balyoz davaları ile toplumunun bir kısmında oluşturulan mağduriyet, çözüm sürecinin sonlanması ile kürt seçmen ile mesafeli bir konuma düşülmesi, Gülen Cemaatine karşı girişilen mücadelede ortaya çıkan direnç noktaları, Suriye'de yaşanan savaş ve mülteci sorunu, Rusya ile yaşanan uçak krizi, 15 Temmuz Darbe girişimi sonrasında ABD ile yaşanan krizler (Reza Zarrap, Hakan Atilla ve Rahip Brunson) bunların başında gelmektedir.

FED'in parasal sıkılaşmaya gitmesi nedeniyle piyasadaki doları çekmesi 2018 Ağustos ayı itibarı ile dolar kurunun önce kademeli sonra ani yükselişlerle 6,4 TL seviyelerine çıkmasına neden olmuştur. Bu yükseliş ile 2018'de Türk Lirası 8 ayda %70 oranında değer kaybetmiştir. Eylül 2018 itibarıyla dolar kuru ortalaması 4,60'ı bulmuştur. Dolar kurundaki

¹⁷⁰ Eğilmez ve Kumcu, 2008: 329.

bu ani yükseliş üretime dayalı büyüme modelini benimsemediğinden ithalata dayalı mallar ile işleyen ekonomide enflasyonun 2018 yılı Ağustos ayına göre %17,9'a kadar çıkmasına neden olmuştur.¹⁷¹ 2018'de 3. ve 4. çeyrekte enflasyonda artış ve aynı doğrultuda büyümede düşüş beklenmekle birlikte Merkez Bankası faizleri 2018 Eylül ayı ile birlikte %25,50 seviyelerine çekmiştir. Bu hamle ile bir bakıma büyümeden ödün verilmiştir. Piyasadaki daralmadan ve krizin etkilerinden sanayiciler de etkilenerek devletin çalışanların maaşlarını işsizlik fonundan ödenmesi talebini ülke yöneticilerine iletmişlerdir. Bu veriler ışığında yerel ve uluslararası bazı çevreler AK Parti'yi gelecekte zor bir sürecin beklediğini dile getirmektedir. Aynı çevreler yaşanan bu ekonomik krizin sebeplerinin başında, cumhuriyet tarihinin özelleştirme gelir rekorunun kırılmasına karşın elde edilen gelirin üretimi teşvik etmesi yerine (ANAP'ın da düştüğü popülist yanlışlığa düşerek büyüme endeksli bir modelin teşvik edilmesi) inşaata yönlendirilmesini göstermektedir. Ancak diğer önemli bir nokta, ekonomik gidişatın yarattığı olumsuz hava ile liberal ekonominin geçmişte olduğu gibi tekrardan devlet tarafından kurtarılması talebinin dile getirilmesidir.

Özetle demokrasilerde ekonomi ve siyaset birbirine iç içe geçmiş bir çark gibi çalışmakta olup siyaset mekanizması, demokrasi ve hukuk anlamında yapacağı reformlar ile hem içeride hem dışarıda günümüz yatırımcısına güven verebilmektedir. Siyasetin bu reformlar ile koyduğu vizyon, ekonomiye olumlu veya olumsuz bir etki yapabilmekte, bu da çarkların düzenli çalışmasına veya bir süre sonra ısınarak bozulmasına neden olabilmektedir. Bozulmaya neden olan çarklı da seçmen tarafından değiştirilmektedir. Populizm ise siyasilerin sıkışınca başvurdukları bu çarkların dönmesini bir süre daha uzatan geçici bir süreçtir ve reform yapılmadığı takdirde sonuç günü kurtarmaktan öteye gidememektedir.

Dijital dönüşüm, dünyayı olduğu kadar siyaseti de dönüştürmektedir. Gelecekte klasik anlayışın sonlandığı, ilkel sandık başında yapılan oylamaların yerine daha katılımcı dijital bir siyasetin yürütüleceği bir dönem bizleri beklemektedir. Şimdilerde pilot olarak uygulanan sandıksız dijital seçimler -veri güvenliği şüpheleri ile birlikte- iletişim araçları ile saatler içerisinde sonuçlanacaktır. Gelecekte şimdi sosyal medya aracılığı ile denemeleri yapılan karar alma sürecine herkes kolayca ellerindeki iletişim araçları ile katılabilecek ve siyasilerin alacakları kararlarda doğrudan sorumluluk alabilecektir. Siyasiler bu dönüşüme ayak uydurdukları sürece ayakta kalabilecek iktidar süreleri doğrudan başarı odaklı olup başarısız siyasilerin aylık iktidarlara sorunsuz bir biçimde hızlıca değişebilecektir. Karar alma mekanizmasında “yapay zeka” danışmanlığından yararlanılacak olup devlet işleyişi ve stratejik kararlar siyasetçi, halk ve yapay zeka tarafından ortaklaşa alınacaktır.

¹⁷¹ <http://www.mahfiertilmez.com/p/gostergeler.html> (erişim tarihi: 01.09.2018).

Benzer gelişmeler ekonomi ve onun aktörlerini de yakından etkileyecektir. Artık makinelerden “madencilik” olarak anılan yöntemler ile normal vatandaşlar da “kripto para” üretmekte ve geleceğe ilişkin öngörülerde paranın üretimi, denetimi ve dolaşımında devletlerden ziyade insanların daha ön planda olacağı konuşulmaktadır.

Gelecekte, paranın fiziki ortamdan dijital ortama tam entegrasyonu ile mülk edinmek yerine kiralama veya ortak kullanım gibi seçeneklerin ön plana çıkacağı ve bunula birlikte sonsuz tüketim çılgınlığının yerini planlı üretime bırakacağı ihtimalleri giderek kuvvetlenmektedir. Bu yapısal değişimler her alana etki edecek ve siyaset mekanizması ile ekonomi çevrelerinin ilişkisine yeni bir perspektif katabilecektir.

KAYNAKÇA

Yayımlanmamış Tez ve Bilimsel Makaleler

- Aracı, K. A. (2010). *1929 Büyük Ekonomik Buhran'dan 2008 Ekonomik Krizi'ne Dünya Ekonomik Krizleri ve Türk Tekstil Sektörüne Etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Çakır, B. (2009). *Demokrat Parti-Adalet Partisi: Continuité et Rupture*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, C. (2006). *Küreselleşme ve Küresel Ekonomi İçerisinde Türkiye'nin Rolü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Çetin, H. (1996). *Liberalizm: Tarihi Kökenleri, Felsefi Kökenleri ve Temel İlkeleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Devrim, A. (2008). *Çağdaş Ekonomi Teorilerinin Türkiye'deki Ekonomi Politikalarına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Dikilitaş, O. S. (2007). *Demokrat Parti Hükümetleri'nin Sosyo – Ekonomik Alandaki İcraatları (1950-1960)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erdoğan, B. (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Ersoy, U. (2002). *Türkiye Örneğinde Yeni Sağ: Anavatan Partisi Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eştürk, Ö. (2006). *Türkiye'de Liberalizm:1983-1989 Turgut Özal Dönemi Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Fırat, E. (2006). *Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Konya.
- Gök, E. (2008). *1980 Sonrası Yönetimde Neo-Liberal Politikalar (Anavatan Partisi'nin*

- Turgut Özal'lı Dönemi*), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kandemir, O. (2005). *Türkiye'nin 2000-2001 Ekonomik Krizleri ve Alınan Önlemler*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Kandır, M. (1996). *Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve Konya Basınındaki Yankıları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karabaa, İ. (2006). *Küreselleşme ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Ekonomik Krizlere Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, M. O. (2004). *Türk Siyasal Hayatında Adalet Partisi 1961-1971*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Korutürk, A. (2005). *Türkiye'de Liberalizm, Sermaye, Demokrasi İlişkisi 1950-1980* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Köktürk, A. (2005). *Türkiye'de Liberalizm, Sermaye, Demokrasi İlişkisi 1950-1980*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kuru, H. (1996). *Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Mancı, A. R. (2006). *Küreselleşme, Türkiye'nin Ekonomik Küreselleşmesi ve Krizleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Oral, N. (2011). *Turgut Özal ve Siyasi Liberalizm*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Şur, Ş. (2008). *Atatürk ilkeleri ve Demokrat Parti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Tarım, E. (2006) *Political Economy During The Democrat Party Era and Turkey's Development Efforts*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Aslı Deniz Helvacıoğlu Kuyucu, Dünyayı Kurtaran AB, İnfomag Kasım 2008/11

Baytal, Y. (2007) "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları 1950-1957". Ankara

Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 40: 545-567.

Crotty, J. (2009) " Structural causes of the global financial crisis: a critical assessment of the 'new financial architecture". Cambridge Journal of Economics, 33:563-580

Doğan, Alantar (Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Daire Başkanı),
Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Şule Daldal "Neoliberalizm, Finansallaşma ve Emek Piyasaları". Journal of Emerging Economies and Policy, 1:96.

Makaleler

Proulx, P. P. (1996) *La Mondialisation de l'Économie et Rôle de l'État*, Université de Montreal. Montreal.

Kitaplar

Ahmad, F. (1992) *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1940-1980*, Hil, İstanbul.

Albayrak, M. (2004) *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti 1946-1960*, Phoenix, Ankara.

Atay, F. (2007) *Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması, Türkiye’de Kamu Reformu Üzerine İncelemeler*, De Ki Basım, Ankara.

Boratav, K. (1995) *Türkiye Tarihi ve Bugünkü Türkiye 1980-1995*, Cem, İstanbul.

Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2008) *Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Eroğul, C. (2014) *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul.

Eroğlu, N. (2011) *İktisatta Rasyonalite ve Para Politikaları*, Derin Yayınları, İstanbul.

Frank, A. G. ve Gills Barry, K. (2003) *Dünya Sistemi, Beş Yüz Yıllık mı, Beş Bin Yıllık mı?*, İmge, Ankara.

Gilpin, R. (2002) *Governing the World's Money Edited By Andrews D.M., Henning C.R., Pauly L.W.*, Cornell University Press, Ithaca ve Londra

Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2008) *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Kazgan, G. (1999) *Tanzimat’tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden, İkinci Küreselleşmeye*, Altın Kitaplar, İstanbul.

Kazgan, G. (1997) *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen. Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?*, Altın Kitaplar, İstanbul.

Kissenger, H. (2001) *Does America Need a Foreign Policy?: Toward a New Diplomacy for the 21st Century*, Simon and Schuster, New York.

Sander, O. (2005). *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge, Ankara.

- Smouts, M. C., Battistella, D. ve Vennesson, P. (2006) *Dictionnaire des Relations Internationales*, Dalloz 2éme Edition, Paris.
- Tabb, W. K., Perelmana, M., Brotz, D., Foster, B. J., Schmidt, I., Landsberg, M. H., Li M., Amin, S., Magdoff, F., Beitel, K., Fortuna, S. J., Navarro, V., Vogel, R. D. ve Herrera, R. (2008) *Neoliberalizm ve Kriz*, Kalkedon, İstanbul.
- Türkkan, E. (1996) *Ekonomi ve Demokrasi*, Turhan Kitapevi, Ankara.

Dergi ve Gazeteler

- Kadro Aylık Fikir Mecmuası Sayı: 22 Teşrinievvel (Ekim) 1933,
<http://www.ismetinonu.org.tr>, (erişim tarihi: 28.03.18).
- Milliyet, 25.12.2008.
- NTV Tarih Dergisi, Mart 2009, Sayı:2, syf.31.

Raporlar

- Türkiye İstatistik Kurumu (2011). *İstatistik Göstergeler 1923-2011* (Rapor No: 3890) TÜİK, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (2017) 2017 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.

İnternet Kaynakları

- <https://www.ab.gov.tr> (erişim tarihi: 15.08.2018)
- <https://acikerisim.tbmm.gov.tr> (erişim tarihi: 30.03.2018)
- <http://www.akparti.org.tr> (erişim tarihi: 15.08.2018)
- <http://ap.org.tr> (erişim tarihi: 05.04.2018)
- <https://www.bundeswahlleiter.de> (erişim tarihi: 04.05.2018)
- <https://data.oecd.org/> (erişim tarihi: 20.04.2018)
- <http://ec.europa.eu/eurostat> (erişim tarihi: 04.05.2018)
- <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament> (erişim tarihi: 04.08.2018).
- <https://www.hellenicparliament.gr> (erişim tarihi: 08.05.2018)
- <http://www.ilo.org> (erişim tarihi: 04.05.2018)
- <http://www.imf.org> (erişim tarihi: 15.04.2018)
- <http://www.ismetinonu.org.tr> (erişim tarihi: 28.03.2018)
- <http://www.kongar.org> (erişim tarihi: 28.03.2018)
- <http://www.mahfiegilmez.com> (erişim tarihi: 01.09.2018)
- <https://www.nato.int> (erişim tarihi: 20.08.2018)

<https://obamawhitehouse.archives.gov> (erişim tarihi: 04.05.2018)

<https://www.tccb.gov.tr> (erişim tarihi: 01.09.2018)

<http://www.tcmb.gov.tr> (erişim tarihi: 06.04.2018)

<https://www.trademap.org> (erişim tarihi: 20.04.2018)

<http://www.tuik.gov.tr>, (erişim tarihi: 09.03.2018)

<http://www.un.org> (erişim tarihi: 20.08.2018)

<https://www.whitehouse.gov> (erişim tarihi: 26/09/2018)

<http://www.worldbank.org> (erişim tarihi: 20.08.2018)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ali Haydar OLCAYTO
Doğum Yeri - Tarihi	Tunceli - 29.06.1986
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	İstanbul Bahçelievler Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Antalya, 2009
Yabancı Diller	Fransızca, İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Projeler	Avrupa İşletmeler Ağı Projesi, Avrupa Birliği Bilgi Ağı'nın Desteklenmesi Projesi
Çalıştığı Kurumlar	Turkcell, Starbucks, Avivasa, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası
E-Posta	ali.haydar.olcayto@gmail.com

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ali Haydar OLCAYTO'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Senem ATVUR (İmza)

Üye (Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Ramazan İZOL (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÖZTÜRK (İmza)

Tez Başlığı: 1950'den Günümüze Türkiye ve Dünyada Ekonomi-Siyaset İlişkisi
--

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 21/09/2018

Mezuniyet Tarihi : ../...../2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "1950'den Günümüze Türkiye ve Dünyada Ekonomi-Siyaset İlişkisi" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Ali Haydar OLCAYTO